

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XIX Nr. 7-8 IULIE - AUGUST 1960

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XIX Nr. 7-8
AUGUST-SEPT.
1960

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI:

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI:

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL .

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Diac. GH. PAPUC : <i>La Duminica IV după Rusalii</i> . . .	545
Pr. VASILE IONESCU : <i>La Duminica VII după Rusalii</i> . . .	548
Pr. VASILE GREGORIAN : <i>La Duminica VIII după Rusalii</i> . . .	550
Pr. D. DUMBRAVĂ : <i>La Duminica VIII după Rusalii</i> . . .	554
Pr. PETRE POPESCU : <i>La Schimbarea la Față</i> . . .	558
Pr. CONST. MOISIU : <i>La Duminica IX după Rusalii</i> . . .	561
Pr. prof. MIRCEA CHIALDA : <i>La Duminica XI după Rusalii</i> . . .	564
Pr. GH. STOENESCU : <i>La Duminica XII după Rusalii</i>	569
Pr. D. V. TOFAN : <i>Despre rugăciune</i>	573

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. DAVID POPESCU : <i>Nașterea Maicii Domnului</i>	577
Pr. MATEI PISLARU : <i>Sărbătoarea «Adormirea Maicii Domnului». Vechimea ei și locul unde se află mormântul Sfintei Fecioare</i>	585
Magistrand CORNELIU CREANGĂ : <i>Monumentele de artă bisericăscă în anii democrației populare</i>	597
I. D. ȘTEFĂNESCU : <i>Biserica Sf. Vineri-Nouă din București. Arhitectura, mozaicul-frontispiciu, în cadrul picturii murale</i>	607
Pr. ATANASE NEGOIȚĂ : <i>Eleniștii din Faptele Apostolilor sint oare essenienii?</i>	618
Pr. IOAN GH. CHIRVASIE : <i>Smerenia ca temei al virtuții creștine</i>	635

NICOLAE VĂTAMANU : <i>Isaia Persiceanu, prietenul din tinerețe al lui N. Grigorescu</i>	644
Prof. VICTOR BRĂTULESCU : <i>Inscripții, însemnări și date istorice</i>	649
Pr. ILIE GH. DIACONESCU : <i>Școala candidaților de preoție din Minăstirea Glavacioc</i>	661

REVISTA REVISTELOR

LECTOR : 1. Antologia picturii ruse. 2. Descoperiri arheologice pe țărmul Mării Negre. 3. Slavona bisericească din sec. XIV-XVII. 4. O culegere inedită de învățături ale Mîntuitorului? 5. Talismane gnostice din sec. III, în Transilvania. 6. Prima carte romînească scrisă. 7. O nouă imagine despre începuturile artei feudale romînești. 8. Polieleul și cîntecul romînesc vechi	667
--	-----

DOCUMENTAR

ASISTENT : <i>Lucrările Congresului al X-lea al Uniunii Creștine-Democrate (C.D.U.)</i>	675
---	-----

Biserica creștină nu trebuie să fie socotită o societate a săracilor și a sărăciei. Este drept că Iisus a zis, în prima Sa fericire: «*Fericiți cei săraci cu duhul, că a aceloră este împărăția cerurilor*» (Mat. V, 3), dar El nu s-a gândit la sărăcie și mizerie materială, ci la o simplitate în cugetarea despre credință, la o puritate de sentimente, săracă în pretenții, lipsită de orgoliu. Căci nu putea pleda pentru mizeria materială a vieții oamenilor, Acela care în parabolele Sale biciuiește pe bogații nemilostivi și hrăpăreți și dă satisfacție transcendentă săracului Lazăr, Acela care împarte același salariu și lucrătorului venit în ceasul întâi ca și celui din al unsprezecelea; Acela care laudă munca celui ce promise 5 talanți, și condamnă pe acela care-și ascunsese talantul, din invidie.

Nu putem fi de acord cu acea consolare încercată pentru cei ce au stat în mizerie, pe considerentul că va veni în sprijinul lor «mila» celor bogați. Acest mod de a gândi, poate fi de folos numai atît cît a ținut efectul milei, dar cînd foamea devine permanentă, din pricina nedreptăților sociale provocate de acapararea bunurilor materiale de către unii numai, atunci ce mai putem spune? Este drept că Mîntuitorului îi era «milă» de mulțimea aceea, de oamenii din ea, care trăiseră pînă atunci fără El, în legile păcatului. Dar de două mii de ani, de cînd El trăiește prin Biserica Sa, cuvîntul acesta «milă» trebuia auzit din ce în ce mai rar, pentru a fi înlocuit cu «bucuria de a trăi», de «a fi fericit», ce se cuvine a fi rostit de fiecare dintre muritori.

Lupta pe care a dus-o Mîntuitorul împotriva bogaților nemilostivi, luptă continuată apoi de Apostoli, apare ca o luptă legitimă a Bisericii, care urmărea o mai dreaptă împărțire între oameni a bunurilor pămîntești.

Este drept că Biserica a folosit, pentru realizarea acestui deziderat moral sfaturile, îndemnurile, convingerea, liberul consimțămînt al omului, care să-l conducă pe drumul binelui, al adevărului, al dreptății. Aceasta nu înseamnă că Biserica să stea deoparte de acele orînduiri omenești care caută să îndrepte lumea pe o cale mai bună, împotriva acaparatorilor de bunuri materiale, înfăptuind aceste reforme ale vieții pe calea legilor și prin autoritate. Alîta vreme cît aceste rînduiri urmăresc binele comun, fericirea comună, progresul tuturor, asemenea rînduiri sînt cu voia lui Dumnezeu.

Biserica, prin slujitorii ei, a primit de la Mîntuitorul o poruncă, atunci cînd El a zis Apostolilor: «Nu lăsați mulțimile să plece flămînde! Dați-le voi să mănînce!». El a înțeles atunci așa: «Căutați și voi, slujitorii Bisericii Mele, să stați de-a pururi în slujba poporului. Nu-i lăsați să plece. Insoțiți-le eforturile lor de mai bine. Munciți împreună cu cei ce muncesc pentru binele comun. Sprijiniți și voi, prin munca voastră, prin participarea voastră la munca colectivă, prin exemplul vostru personal, tot avîntul spre mai bine al lumii.

*

Astăzi, cînd eforturile depuse de conducători de popoare pentru întro-narea unei păci statornice în lume par să se încununeze cu succes, să ne gîndim că o asemenea pace, dorită și propovăduită de Mîntuitorul, va garan-ta mersul sigur al omenirii către progres material și spiritual, către fericire.

Apare din ce în ce mai vie dorința Mîntuitorului de a se aduce lumii o dată cu pacea mult visată în lume și o viață cît mai înfloritoare pentru om, făptura cea mai scumpă a Tatălui ceresc. Se vedește sensul solici-tudinei Lui pentru mulțimile flămînde de odinioară, de dragul cărora a înmulțit atunci pîinile și peștii. Se înțelege tot mai bine rostul sfaturilor Sale date Apostolilor, de a nu lăsa mulțimile să plece de lingă ei și de a se îngriji de hrana lor trupească. Iată ce scumpe învățături ne-a dat El nouă, slujitorilor Bisericii Sale, celor de ieri, de azi și de mîine.

Înmulțirea minunată a pîinilor este, socotesc, un semn arătat de Iisus, că progresul material al lumii trebuie sprijinit, încurajat și bine-cuvîntat de Biserică.

Nu trebuie uitat de asemenea nici aspectul social oferit de însuși cadrul în care s-a consumat această înmulțire a hranei și a hrînirii de obște a mulțimii. Cei cinci mii de oameni sînt hrăniți din aceeași mînă, din același coș cu pîine, avînd cu toții același belșug. Săturați laolaltă, se bucură împreună.

Căci este acum lucru dovedit de realitatea faptelor, că progresul material înseamnă mai multă pîine, hrană mai bună, mai multe spitale, mai multe uzine, mai multe locuințe. Toate acestea vor însemna pentru omenire, împreună cu preocupările spirituale, adevăratul drum spre fericire.

Încredințați că este un semn al Proniei acest mers de nestăvilat al ome-nirii către marele progres spiritual și material al lumii, să ne rugăm Mîntuitorului zicînd :

«Doamne, Cel ce ai hrănit cu cinci pîini și doi pești cinci mii de bărbați în pustie, hrănește și încălzește și inimile noastre, cu sfîntă dra-gostea Ta, și prin pacea Ta să se dea lumii adevărata fericire». Amin !

Pr. VASILE GREGORIAN

LA DUMINICA VIII DUPĂ RUSALII

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hrisos, însoțit de Sfinții Apos-toli, străbătea Țara Sfîntă în lung și în lat, predicînd cuvîntul dumnezeiesc care mișca atît de mult pe ascultători, încît pînă și cei mai împie-

trii la inimă spuneau: «Niciodată nu a vorbit vreun om ca omul Acesta» (Ioan VII, 46).

Dar Mîntuitorul nu numai că le vorbea atît de fermecător, arătîndu-le care este calea cea adevărată care duce la mîntuire, dar ca Dumnezeu adevărat, făcea și nenumărate minuni: asupra oamenilor, vindecînd pe cei bolnavi, în cele mai febrile și grele boli; îmblînzind natura, cum a fost potolirea furtunii pe apă; sau, culminînd prin învierea Sa din morți, prin care ne-a dat și nouă chezașia învierii noastre.

Printre minunile săvîrșite de Mîntuitorul este și săturarea celor cinci mii de bărbați în pustie, despre care voi vorbi astăzi.

*

Pe la începutul lunii martie, în anul al doilea al predicării Sale, au venit la Mîntuitorul, care se afla în Capernaum, ucenicii Sfîntului Ioan Botezătorul, aducîndu-I trista veste că dascălul lor a fost ucis de către Irod. Tot în același timp se întorc din Galileea și Apostolii Mîntuitorului, unde fuseseră trimiși să propovăduiască. Erau veseli, căci cuvîntul lor fusese ascultat și mai ales că în numele Domnului putuseră vindeca pe cei bolnavi. S-au întristat Mîntuitorul și Sfinții Apostoli la această veste a uciderii Sfîntului Ioan Botezătorul. Obosiți fiind de muncă și îndurerăți cu sufletul de această veste, Mîntuitorul le zice: «Veniți voi singuri în loc pustiu și vă odihniți puțin» (Marcu VI, 31).

Terminînd cuvîntul, merg împreună la marginea lacului, se urcă cu toții într-o corabie și se îndreaptă spre mieznoapte-răsărit, în ținutul Betsaidei. Mulțimea care îl urma ca de obicei, a rămas pe mal, privind cu durere cum Mîntuitorul se depărtează de dînșii iar ei rămîn nemîngîiați în durerile și necazurile lor. Locul unde s-a retras Mîntuitorul cu cei doisprezece Apostoli, era un deșert cu coline stîncoase, un loc pustiu, cu un șes mare, acoperit de iarbă verde, împrejurul căruia nu se găsea nici o așezare omenească. Noroadele L-au urmărit în zare, pînă departe unde s-a oprit corabia și ocolind lacul cu pași repezi, au ajuns în regiunea Betsaidei, care nu era departe de Capernaum. Mîntuitorul, dîndu-se jos din corabie, s-a suit sus în munte, pe un platou umbros și răcoros. Pe cînd vorbea ucenicilor Săi, a privit în vale și a văzut mulțimea la poalele podișului, venită în grabă ca să-I asculte învățătura sfîntă. S-au umplut valea de mulțimea aceea, căci cei ce veniseră după Mîntuitorul erau ca la cinci mii de bărbați (Ioan IX, 14), afară de femei și copii.

Iisus venise să se odihnească, dar în loc de odihnă Iși începe lucrul Său dumnezeiesc și este cuprins de milă și iubire pentru sufletele pe care venise să le mîntuiască. Se scoală, și, urmat de cei doisprezece Apostoli, coboară jos în vale, unde mulțimea era adunată, mulțime care, ca de obicei, îl înconjoară de toate părțile. El le vorbește despre împărăția lui Dumnezeu și, pe cei ce aveau trebuință de tămăduire, îi vindeca (Luca IX, 11).

Cuvintele Lui sînt sorbite de mulțime; merg la inimă și înviorează pe ascultători încît se pot asemăna cu roua de dimineață care umezește și răcorește florile dogorite de arșița soarelui. Vremea trece pe nesimțite,

seara se apropie și mulțimea încă stă pe loc și nu se satură de hrana sufletească ce primește, uitînd de sine, chiar și de foame. Dragostea ascultării învingea nevoia foamei. Totuși, această situație îi pune pe gînduri pe Apostoli și-i determină să zică Mîntuitorului: «Locul este pustiu și vremea, iată, a trecut; slobozește-i pe dinșii, ca mergînd în orașele cele dimprejur și în sate, să-și cumpere pîini, că nu au ce să mînințe» (Marcu VI, 36).

Deși Mîntuitorul făcuse atîtea minuni și cu largă bunăvoință le satisfăcea toate dorințele, de data acesta Apostolii nu se gîndesc să ceară ajutorului dumnezeiescului Învățător, ci rămîn uimiți cînd li se spune: «Dați-le voi să mînințe» (Marcu VI, 37). Apoi, fără să-i mustre, dar cu o blîndețe și răbdare pe care Mîntuitorul le-a avut în gradul cel mai înalt, îi întrebă: «Cîte pîini aveți? Mergeți de vedeți!» (Marcu VI, 38). «Este un copil aici — spune Sfîntul Aposiol Andrei —, care are cinci pîini de orz și doi pești» (Ioan VI, 9). Dar ce puteau să ajungă acestea la o mulțime de atîtea mii de oameni? Mulțimea se strînge în jurul Mîntuitorului și, la porunca Lui, Apostolii îi așează pe iarbă verde, cete-cete, de cîte o sută și de cîte cincizeci (Marcu VI, 40). Mîntuitorul ia pîinile și peștii cu sîntele Sale mîini, se roagă Tatălui ceresc, le binecuvîntează, rupe pîinile și peștii, le dă Apostolilor, care la rîndul lor le împart mulțimii. Minunea se petrecuse, căci bucățile de pîine și de pește date de Mîntuitorul Apostolilor se înmulțesc, toți mînință și se satură (Ioan VI, 12), ba mai mult încă, atîta belșug a fost la masă, încît au rămas douăsprezece coșuri de lărimituri (Ioan VI, 13), ce au fost adunate la porunca Mîntuitorului.

Mulțimea fiind așezată în ordine, s-a asigurat prin aceasta împărțirea pîinilor și a peștilor la toată lumea și în chip îndestulător. Voia ca nimeni să nu rămînă flămînd sau uitat; și cei mai slabi sau bolnavi, și cei gîrboviți de ani, pînă și copiii cei mici. El voia ca toți să-și aibă porția lor, după trebuință, ceea ce nu ar fi fost posibil dacă acea mulțime atît de mare ar fi stat în dezordine. Dacă Mîntuitorul i-ar fi lăsat așa, la întîmplare, cum se găseau, ce credeți că s-ar fi întîmplat? Vă puteți închipui că cel mai puternic ar fi luat-o înaintea celor mai slabi, ca să se asigure din vreme de mîncare el înaintea altora, chiar și în cantitate mai mare, cum se observă cîteodată în lumea noastră, la asemenea împrejurări de îngrămădeală, căci «foamea dă de-a dreptul» — spune o vorbă din popor. Cei slabi ar fi rămas la urmă, sau ar fi stat deoparte, nepuțințioși de a-și fi astîmpărat foamea, copiii ar fi suferit cel mai mult și poate că în îmbulzeala și dezordinea aceea, cîți nu ar fi fost călcați în picioare sau chiar striviți, căci de multe ori, în asemenea ocazii, ordinea și buna cuviință nu se mai țin în seamă. Cîți dintre aceștia nu ar fi rămas flămînzi!

Mîntuitorul a prevăzut acest lucru și de aceea a poruncit să-i așeze într-o anumită ordine și aceasta să se respecte întru totul, și după ce toți s-au supus acestei dumnezeiești porunci, după cum grădinarul udă cu apă straturile de ilori și zarzavaturi, așa și Mîntuitorul, ca un grădinar prea iscusit, satură mulțimea în chip minunat, în așa fel că la

urmă au adunat și douăsprezece coșuri de fărimituri. Fiecare mănincă și se satură, pe urma ordinii făcute de Mintuitorul, și se împărtășește din atotputernicia și bunătatea lui Dumnezeu.

De altminteri, dacă privim îndeaproape întregul univers: corpurile cerești, soarele, luna, stelele, care urmează legi bine stabilite, succesiunea regulată a zilelor și nopților și a anotimpurilor, care ne umplu sufletele de admirație și care spun mărirea lui Dumnezeu (Psalm XIX, 1), dacă privim în lumea viețuitoarelor, observăm aceeași rânduială care, dacă n-ar merge pe drumul stabilit, în lumea neînsuflețită s-ar întâmpla mari cataclisme, iar în lumea însuflețită a oamenilor s-ar întâmpla dezastre morale. De aceea vom privi totdeauna cu admirație și simpatie la omul ordonat și disciplinat, la omul chibzuit, care ținând seama de anumite reguli ale vieții, are spor în munca sa, economisește timp, este sigur pe ceea ce vrea, are mulțumire sufletească, capătă curaj și dor de muncă, este plin de avânt, viitorul îi surâde în față.

Din contra, unde este neorânduială nu poate fi progres, nici plăcere de viață sau mulțumire sufletească. Orice societate sau înjghebare omenească nu poate propăși dacă membrii ei nu respectă toate regulile ce stau la baza acelei societăți. Când toată lumea lucrează în cadrul legilor, respectându-le, când toate voințele, în chip armonios urmăresc același scop, — binele tuturor —, acolo pot sălășlui: pacea, liniștea, propășirea.

Ce s-ar alege de acea familie unde nu este armonie între toți membrii ei? Oare nu zice înțelepciunea poporului: «Rânduiala când e bună, rostul casei merge strună»? Ce s-ar alege de acea școală unde nu se respectă programul și celelalte dispozițiuni școlare? Ce s-ar alege de ostașul care, stînd la post, nu îndeplinește consemnul dat? Cîte accidente nu s-ar evita, dacă s-ar respecta întru totul regulile circulației? S-ar putea da exemple nenumărate în această privință, avînd în vedere toate sectoarele de muncă, unde fiecare își desfășoară activitatea. Aceleași reguli sînt și în Biserică — reguli, sfaturi și îndrumări care țintesc propășirea morală a credincioșilor. Biserica fiind locaș de închinare, unde fiecare să găsească liniște și reculegere sufletească, este necesar a se respecta regulile stabilite pentru buna rânduială în asemenea împrejurări, iar în viața noastră de toate zilele, fie acasă, fie pe drum sau la locul unde fiecare este chemat să lucreze, «toate să se facă cu bună cuviință și după rânduială» (I Corinteni XIV, 40).

Pr. D. DUMBRĂVĂ

LA SCHIMBAREA LA FAȚĂ

«Și s-a schimbat la față înaintea lor, încit a strălucit fața Lui ca soarele, iar hainele Lui s-au făcut albe ca lumina».

(Matei XVII, 2)

Înălțimile munților erau locurile iubite, alese de Domnul nostru Iisus, pentru mari înfăptuiri și pentru rugăciune. Deseori se repetă în Sfânta Evanghelie cuvintele: «Și s-a suit în munte, îndeosebi, ca să se roage». Tăcerea și singurătatea marilor înălțimi se împlinesc cu prezența mai simțită și cu cuvîntul mai puternic, auzit acolo, al lui Dumnezeu. În acest altar al firii, Tabor, ce se înalță măreț din cîmpia Esdrelonului, în sudul Galileei, în această sfînta sfîntelor a munților în care Iisus pătrundea mai înainte singur, astăzi mai ia cu Sine pe trei din ucenicii Săi mai apropiați: pe Petru, pe Iacob și pe Ioan, voind să le descopere taina Sa cea mare, ținută ascunsă pînă atunci față de oamenii slabi, greu înțelegători. «Taina cea din veac ascunsă...». Anume, că deși îmbrăcat în trup, smerit și sărac, precum îl vedeau, deși va să fie răstignit, cum le-a vestit mai înainte, totuși El este Fiul slăvit al Celui Veșnic. Să nu se smintească întru patima Crucii Lui! Această taină pe care în ținutul Cezareei lui Filip «nu trup și sînge, ci Tatăl» i-o descoperise, printr-o inspirație de o clipă, în sufletul lui Petru, anume că «Tu ești Fiul Dumnezeului Celui Viu», — acum, pe Tabor, avea să fie încredințată printr-o arătare văzută, cutremurătoare, de neuitat, a slavei și demnității dumnezeiești a Domnului Hristos, în slăvita Sa Schimbare la Față, pe care o prăznuim. Măreția și puterea ce strălucesc dintr-însa ne încredințează că tot ceea ce Domnul Hristos ne-a făgăduit (Ioan XIII, 12) va îndeplini nouă, și anume: prefacerea firii noastre trupesti și sufletești, slabe, întru alta, desăvîrșită, după asemănarea Sa. Despre această schimbare voi vorbi astăzi, chemînd în ajutor lumina Sa.

Pentru a arăta puterea și firea Sa dumnezeiască, «ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr», Domnul Hristos se schimbă la față înaintea celor trei ucenici, «încit a strălucit fața Lui ca soarele, iar hainele Lui s-au făcut albe, ca lumina» (Matei XVII, 2). Domnul ne arată, astfel, cum îi va fi chipul după înviere: radios de lumină dumnezeiască, frumos, puternic, plin de sfințenie și înălțările Duhului.

Arătarea puterii Lui se întregeste prin aducerea de față a lui Moise și Ilie: «Și iată, li s-au arătat Moise și Ilie, vorbind cu Dînsul despre ieșirea Sa în Ierusalim» (Luca IX, 30). Faptul acesta dă fiori de supratemporal, suprapămîntesc acestui tablou, asemănîndu-l cu o clipă din veșnicia celor sfînte.

Oricît de tainică și neînțeleasă este pentru noi această transfigurare, această inundare de lumină dumnezeiască pe chipul Mîntuitorului, ea se săvîrșește totuși în marginile firii noastre omenești.

Ca un Atotputernic, Hristos ia această natură omenească care este a Sa, și o ridică la împlinirea tuturor desăvîrșirilor ce au fost înscrise

într-însa în momentul cînd a fost făcută «după chipul și asemănarea lui Dumnezeu».

Acest fapt deschide calea ca fiecare din noi să aibă puțința să se ridice prin rivna și strădania sa la această înălțime și desăvîrșire spirituală, pentru că ne unește cu Iisus o fire comună și pentru că Iisus nu a slăvit firea Sa omenească pentru Sine, ci pentru a ne împărtăși și nouă slava Sa, «slava pe care Mi-ai dat Mie, le-am dat-o lor» (Ioan XVII, 22).

Dar această puțință de a ne ridica la desăvîrșire este abia numai un început prin întruparea Cuvîntului; pentru a ajunge la deplinătatea ei, este nevoie de Crucea Domnului.

Numai ea surpă peretele din mijloc al vrajbei, peretele despărțitor de Dumnezeu, al păcatului; înlătură piedica și neputința noastră de a ajunge la El. De aceea, în mijlocul slavei suprafirești a Schimbării la Față, Domnul Hristos nu vorbește cu convorbitorii Săi cerești, Moise și Ilie, despre altceva mai înalt și mai demn decît despre ieșirea Sa din viață, la Ierusalim, adică despre Crucea Sa.

Ei o privesc de departe, ca pe o proslăvire și mai înaltă chiar decît cea de acum pe muntele Taborului: ca pe încununarea ei deplină. Atunci abia «se va proslăvi Fiul Omului, atunci Stăpînitorul lumii acesteia se va goni afară» (Ioan XII, 23, 31).

Datorită Crucii ia ființă desăvîrșirea creștină. Prin ea ne-am făcut una cu Hristos, prin botez; primim lumina lăuntrică a Duhului și ne îmbrăcăm în frumusețea spirituală a asemănării cu Hristos. Pe aceasta, sfinții au realizat-o în întregime, nu în parte și în dorire ca noi, cei slabi și nedesăvîrșiți. Această desăvîrșire care aici, pe pămînt, se mărginește numai la suflet, se ve extinde dincolo, în veșnicie, și la trupurile noastre, care vor fi glorificate cu strălucire și nemurire, prin înviere.

Aceste perspective înspre veșnicie, mărețe și atrăgătoare, ale destinelor noastre, ni se dezvăluie în strălucirile razelor luminii necreate a feții Domnului, pe Tabor.

Dar această lumină dumnezeiască nu numai că ne arată frumusețile și fericirile cele mai presus de fire; mai mult încă, devine pentru noi o putere dumnezeiască, har sfînt, care ne și ajută ca să ajungem la ele, știind că fără El nu putem face nimic (Ioan XV, 5).

În bogăția neseacă a acestui har care a strălucit pe Tabor, a răsărit cu Hristos din mormînt, apoi s-a revărsat din cer la Cincizecime peste Biserică, definitiv și pentru totdeauna, avem:

— Lumina cunoștinței, a inspirației, și certitudinea credinței;

— Puterea trăirii, a înfăptuirii și a biruinței asupra suferinței și morții;

— Simțirea bucuriei slinte, a iubirii și comuniunii cu cele înalte în ceruri.

Avem astfel, prin bunătatea Domnului, tot ceea ce ne este de trebuință pentru desăvîrșirea noastră și mîntuire, cu o singură condiție: ca și noi să conlucrăm cu harul gratuit al Domnului; altfel, el rămîne zadar-

nic. Se cere bunăvoința, rîvna, munca noastră, efortul nostru duhovnicesc și cel omenesc în general.

Aceste fapte, rezumate în cuvîntul: «Să-L ascultați», ni le poruncește din cer și din nor luminos, astăzi, la Schimbarea la Față, ca și pe malurile Iordanului, la botez, Atoțputernicul. «Glas s-a auzit din nor, zicînd: Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit; pe Acesta să-L ascultați» (Matei XVII, 5).

Impreună cu lumina dumnezeiască a feții Domnului, însuși glasul Părintelui veșnic proclamă autoritatea dumnezeiască a lui Hristos și ascultarea de ea pentru tot omul.

Dumnezeiescul Părinte bisericesc, Teofilact, scrie: «Păcatul lumii este neascultarea pe care a ridicat-o din mijloc Domnul Isus, făcîndu-se pe Sine ascultător pînă la moarte... După cum neascultarea este izvorul tuturor păcatelor, așa și ascultarea este izvorul și mama tuturor bună-tăților. Pentru aceea, Dumnezeu a dat Apostolilor numai această poruncă a ascultării în vremea Schimbării la Față, pentru că într-însa se alcătuiesc toate bună-tățile» («Predici», de Antim Ivireanul, p. 148).

Dumnezeu, printr-însa, poruncește Apostolilor că trebuie să urmeze chemarea Crucii lui Hristos și să nu se smîntească într-însa; să nu se gîndească omeneste la odihnă și colibe: «să facem aici trei colibe», ci duhovnicește, la lucrul cu osteneți și alergare pentru propovăduirea mîntuirii.

Porunca aceasta rămîne pururea în vigoare pentru toți urmașii lor, clerul și pentru toți creștinii. Ascultarea de Iisus a alcătuit îndreptarul lucrării Sfinților Apostoli, chiar cu prețul jertlei vieții lor.

Răspunzînd Petru și Ioan căpeteniilor preoților, au zis: «Judecați de este drept înaintea lui Dumnezeu, să ascultăm de voi mai mult decît de Dumnezeu» (Fapte IV, 19).

De asemenea, și al tuturor bunilor creștini; ea a născut pe sfinți. Rînd pe rînd se perindă generații sub porunca înaltă de pe Tabor. Este acum și rîndul nostru. Această poruncă a ascultării ni se adresează și nouă, creștinilor de astăzi.

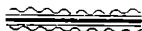
Ascultare înseamnă lepădare de sine, luarea crucii, urmarea lui Hristos. Să ne trudim și noi spre schimbarea firii noastre celei rele, spre înnoirea prin muncă într-un om nou, după Hristos. Aceasta este o lucrare fără oprire, pentru toată viața ca durată, iar ca întindere, nu încetează la ușa bisericii, ci ne însoțește cu obligativitatea ei dumnezeiască în mijlocul obștii cetățenești căreia aparținem.

Să ne îndeplinim cu conștiinciozitate însemnatele obligații cetățenești ce avem față de poporul nostru și de munca lui de construire a unei vieții obștești mai prospere, căci viața noastră fericită, a tuturor, depinde de această muncă colectivă, de această societate nouă, înaintată, de înflorirea ei. Ei îi datorăm ascultarea cuvenită, munca noastră și devotamentul patriotic cetățenesc, conform învățaturii Mîntuitorului, exprimată de Sfîntul Apostol Pavel: «De aceea, să vă supuneți nu numai de frică, ci din conștiință... Dați tuturor cele ce sînteți datori: celui cu dajdia, dajdie; celui cu cinstea, cinste» (Rom. XIII, 5-6).

Deci, pentru a ne îndeplini chemarea înaltă și de multe feluri ce ni se luminează în sfânta sărbătoare de astăzi, să alergăm la ajutorul lui Iisus. Să ridicăm ochii sufletelor noastre spre înălțimea Taborului celui duhovnicesc, plin de lumină, spre muntele cel slint de taină, Biserica, unde strălucește Hristos și grăiește Dumnezeu.

Te rugăm, Doamne, să luminezi ochii sufletelor noastre și să ne învrednicești de harul Tău cel dat Sfinților Apostoli, ca să Te iubim, să Te ascultăm și să împlinim cu plăcere voia Ta în această viață trecătoare, iar în cea viitoare să ne învrednicești luminii slavei Tale, ca de-a pururi să Te mărim. Amin !

Pr. PETRE POPESCU

LA DUMINICA IX DUPĂ RUSALII

«Doamne, mintuiește-ne, că pierim!».

(Matei VIII, 25)

Sfânta Evanghelie ce s-a citit astăzi ne ajută să poposim cu gândul pe însoritele maluri ale Mării Tiberiadei, acel mărgăritar al Galileei, îmbălsămat de mireasma dulce a ilorilor de leandri și portocali, de rodii și lămii, și încununat de falnici palmieri. O mare mică, avînd o lungime de numai 21 km și lățimea de 9½ km; de ea se leagă, totuși, multe sfinte aduceri aminte evanghelice, căci de pe țărmurile ei au fost rostite de către Mîntuitorul cele mai minunate pilde despre împărăția lui Dumnezeu.

Ci, văzînd Domnul mulțime mare de norod adunată lîngă mare, s-a suit într-o luntre, ca să șeadă pe apă, iar gloatele au rămas pe uscat, aproape de țărm, și le-a grăit lor cuvînt de învățătură mîntuitoare.

Aici, în preajma mării de azur a Galileei, a rostit Mîntuitorul pilda semănătorului, înfățișînd pe Domnul însuși în răspîndirea dumnezeiescui cuvînt, pilda neghineior, spre a ne arăta lucrarea celui rău în lume, a grăuntelui de muștar, în care vedem cum s-a dezvoltat Biserica creștină, a comorii ascune în țarină, din care desprindem învățătura că împărăția lui Dumnezeu este o comoară mai de preț decît toate bunurile lumii acesteia, a aluatului care doșpește toată frămîntarea, tot așa precum împărăția lui Dumnezeu are puterea de a transforma lumea întregă, a omului care scoate din comoara sa nouă și veche, precum veșnic noi și vechi sînt adevărurile pe care are să le vestească preotul, și a năvodului, pentru a arăta că în împărăția lui Dumnezeu pe pămînt trăiesc împreună cei buni cu cei răi.

Dintre năvodarii care trăiau din munca lor cinstită de harnici pescari și-a ales Mîntuitorul pe ucenicii Săi. «Și s-a dus vestea despre El în toată Siria..., și gloate multe mergeau după El din Galileea, din Decapole, din Ierusalim, din Iudeea și de dincolo de Iordan» (Matei IV, 24, 25).

Și după ce umbrele înserării au întunecat văile, a zis ucenicilor Săi: «Să trecem de cealaltă parte. Și ei, dînd drumul poporului, l-au luat în luntre cum era, căci mai erau și alte luntre». Și s-a stîrnit pe mare o vijornită puternică de vînt vrăjmaș și valurile se prăvăleau peste luntre și intrau în ea, încît se umpluse de apă. Iar Iisus era la cîrmă și dormea pe căpătii. Și deșteptîndu-l, l-au zis: «Învățătorule, au nu-Ți pasă că pierim? Atunci El, sculîndu-se, a certat vîntul și a poruncit mării: taci, liniștește-te! Și a contenit vîntul și s-a făcut liniște mare. Apoi le-a zis: De ce sinteți așa fricoși? Și cum nu aveți credință? Și i-a cuprins frică mare și ziceau unul către altul: Oare cine este Acesta, că și vîntul și marea îl ascultă?».

Înfrișat lucru este, fraților, marea înfuriată! Inchipuiți-vă că vă aflați în mijlocul noianului de ape involburat de valuri. Din toate părțile suflă vijor năpraznic. Nori negri și deși se vînzolesc înfiorător în văzduhul răzvrătit, marea spumegă și urlă de minie; valuri cît munții se prăvălesc unele peste altele, cu zgomot înfrișător și amenință luntrea care se luptă fără odihnă, în sălbăcia mării înfuriate. De o parte bătută de valuri iar de altă parte de vijelie, cînd o ridică pînă în înaltul cerului, pe coama valurilor înspuate, cînd o coboară pînă în prăpastiile iadului. Cuprinși de frică de moarte, unul se tulbură, altul strigă și toți cu lacrimi și suspițe, cheamă într-ajutor pe Hristos, care dormea: «Doamne, mîntuiește-ne, că pierim!». Și îndată ce s-au rugat, au dobîndit ajutorul și s-a făcut liniște mare — zice Evanghelia. S-au potolit valurile, s-a risipit întunericul, s-au împrăștiat norii și s-a smerit marea. Iar luntrea, fără nici o vătămare, a ajuns la adăpost.

Deci, iscodind pricina acestei minuni, aflăm că n-a fost alta, fără numai rugăciunea Apostolilor, care, toți într-un glas, au cerut ajutor: «Doamne, mîntuiește-ne, că pierim!». Și pentru aceasta, Domnul a ascultat îndată rugăciunea lor și pe toți i-a păzit și i-a izbăvit, după cum El însuși ne-a făgăduit, zicînd: «Cheamă-Mă în ziua necazului și te voi izbăvi, iar tu Mă vei preamări» (Psalm 50, 15).

Dar nu vă mirați, fraților, că în vreme ce furtuna primejduia luntrea Apostolilor, Iisus dormea, fiind obosit, — căci petrecuse toată ziua în învățătura noroadelor și în vindecarea celor bolnavi, ceea ce îi sleise puterile. Este aceasta o mărturie limpede că Hristos era și om adevărat, cu o singură deosebire: că nu avea păcat.

Fraților, aflați că Marea Tiberiadei se găsește cu 208 m sub nivelul Mării Mediterane. Această diferență de nivel pricinuieste dese schimbări de temperatură și, ca urmare, tulburări atmosferice. Cînd căldura e mare,

iar de pe munții dinspre răsărit și niazănoapte vin vânturi reci, se nasc deseori curenți puternici care pricinuiesc vijelie. Așa și acum: o furtună înfricoșătoare amenință pe Apostoli. Cu toată munca istovitoare, abia izbutesc să scape de furia valurilor. Numai la chemarea Domnului într-ajutor, prin rugăciunea Apostolilor, făcută cu o gură și cu o inimă, când toți au strigat: «Doamne, mîntuiește-ne, că pierim!», Domnul le-a ascultat rugăciunea și pe toți i-a mîntuit.

Pentru o pricină ca aceasta lămurește dumnezeiescul Teofilact: «Doarme Domnul, pentru ca să alege Apostolii ce erau înfricoșați la ajutorul Lui, să-L roage și să ia pricină din rugăciunea lor cea de obște, să-i mîntuiască din nevoie».

«Cine este Acesta, că și vîntul îl ascultă?».

Fraților, Unul Născut, Fiul lui Dumnezeu, plin de har și de adevăr a venit pe pămînt ca să înlăture blestemul păcatului și să dăruiască lumii viață veșnică. Dar pentru ca să ne putem bucura de aceste bunuri cerești, trebuie să credem mai întîi în Dumnezeu și în Domnul nostru Iisus Hristos, de vreme ce «aceasta este viața veșnică, ca să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe care L-ai trimis, pe Iisus Hristos» (Ioan VII, 3). Apostolii trebuiau să vestească pe singurul Dumnezeu adevărat și pe trinusul Său. Așa cum noi credem și mărturisim că în Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, care ni se dă spre împărțășire sub forma pîinii și vinului, «locuiește trupește toată deplinătatea dumnezeirii» (Coloseni II, 9), fiind Fiul lui Dumnezeu, dar totodată și om adevărat.

Potolirea furtunii cu un singur semn: «taci, liniștește-te», cînd toate afară de El, și inimile și stihiele erau în mare tulburare, a stîrnit uimirea pentru liniștea Sa dumnezeiască, adevărindu-se astfel cuvintele psalmistului, ce grăiește: «Ci El a poruncit, și o vijelie se porni și răscoli valurile mării. Ele izburneau pînă la ceruri și se prăbușeau apoi în adîncuri. Iar sufletele celor din corabie se topeau de groază; ei se învîrteau și cădeau încoace și încolo, ca un om beat, iar toată istețimea lor nu folosea la nimic. Atunci, în strîmtorarea lor, au strigat către Domnul, și El i-a izbăvit din chinurile lor. El a domolit vijelia, iar valurile se alinară» (Ps. 107, 25-29).

Poate că de multe ori, cînd marea vieții e liniștită, în nepăsarea noastră lăsăm pe Domnul să doarmă, dar alte ori noi, creștinii, alergăm la ajutorul Lui și, căzînd în genunchi, ne rugăm: «Doamne, mîntuiește-ne!», — și frămîntarea din sufletele noastre se potolește, adevărindu-se cuvîntul Scripturii, ce zice: «Nu va dormita, nici va adormi Cel ce păzește pe Israel».

Corabia de pe Marea Tiberiadei ne înfățișează încă o icoană luminoasă a vieții noastre, care este asemenea cu o călătorie pe o mare învăluită de valuri.

Cu cît vom vedea mai mult marea vieții noastre înălțîndu-se de viitorul ispitelor, cu atît trebuie să ne străduim a deștepta pe Hristos, ce doarme la cîrma vieții noastre, cum au făcut Apostolii, spre a putea con-

duce cu toată siguranța luntrea vieții pămîntești printre stîncile primejdioase. Și vom izbuti să facem aceasta, știind că «ochii Domnului caută neconținut spre cei ce se tem de El, spre cei ce-și pun nădejdea în îndurarea Lui, ca să izbăvească de moarte sufletele lor. Sufletul nostru nădăjduiește în Domnul ; ajutorul nostru și pavăza noastră sînt El... Fie Doamne mila Ta spre noi, precum am nădăjduit și noi întru Tine» (Ps. 33, 18, 19, 20, 22). Amin !

Pr. CONST. MOISIU

LA DUMINICA XI DUPĂ RUSALII

«Și a zis lor Iisus: «Așa și Tatăl Meu cel ceresc va face vouă, de nu veți ierta fiecare fratelui său din inimă.»

(Matei VIII, 35)

Mîntuitorul învățase mulțimile, tămăduise toată boala și toată suferința, și acum se afla retras de popor, singur, numai cu ucenicii Săi. Departe de orice așezare omenească, departe pe drumurile mari, atît de umblate, și de căile ce făceau legătura între sate și orașe, Mîntuitorul se dedică o clipă instruirii celor doisprezece Apostoli ai Săi. Și El face acest lucru știind că aceștia sînt cei care vor împlini porunca ce li se va da : «Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura» (Marcu XVI, 15).

Învățătura pe care Mîntuitorul o lămură ucenicilor, pornea de multe ori de la întrebările pe care aceștia le puneau, căutînd să se lumineze și să pătrundă tot mai adînc sensul învățaturii celei noi. De data aceasta, problema ridicată de unul dintre ucenici, de Sfîntul Apostol Petru, stă în strînsă legătură cu bunătatea lui Dumnezeu și cu iertarea păcatelor omenești.

Apostolii fuseseră alături de Mîntuitorul cînd învățase mulțimile adunate în jur, și mai ales cînd a rostit frumoașa «Predică de pe munte». Ei auziseră vorbindu-se mereu de iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele, de iertarea păcatelor, de pacea și buna înțelegere ce trebuiau să reglementeze viața socială. Cunoșteau prea bine «Rugăciunea Domnească», în care Mîntuitorul arătase mulțimilor cum să se roage și ce să ceară de la Tatăl. Pe lingă piinea cea de toate zilele, ei cunoșteau că este și cererea pentru iertarea păcatelor : «Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri» (Matei VI, 12). De atîtea ori

luaseră parte la minunile săvârșite de Invățătorul lor cu vindecarea celor bolnavi, făcută din dragoste și bunătate pentru cei în suferință și necazuri.

De aceea, problema iertării păcatelor, a bunătății și îndurării, a milosieniei față de aproapele, îi frământa și doreau să știe pînă unde se întinde bunătatea în raporturile dintre oameni, pînă unde merge iertarea față de fratele nostru care păcătuiește. Cum trebuie reglementate legăturile sociale cu cei care prin păcatele săvârșite tulbură raporturile de pace și bună înțelegere dintre oameni.

Și acum așteptau, după ce-L provocaseră, ca Mîntuitorul să-i lămurească, să statornicească un principiu, să enunțe o normă, după care să se ghideze și ei învățînd pe alții.

Iată că Mîntuitorul nu-i lasă fără răspuns, fără o lămurire, ce le-o dă, după obiceiul Său de a învăța, printr-o parabolă: este parabola datornicului neîndurător, prin care Mîntuitorul ilustrează în mod cît mai convingător, pînă unde trebuie să se întindă dragostea față de aproapele și în ce chip haina bunătății, a milei și a îndurării față de aproapele trebuie să îmbrace pe semenul nostru.

Intr-o formă sensibilă, cît mai ușor de înțeles, pentru ca ucenicii să-l poată pricepe, Mîntuitorul le istorisește frumoasa și instructiva parabolă, care, în fondul ei, conține aceeași învățătură pe care o găsim exprimată în cuvintele: «Că de veți ierta oamenilor greșalele lor, ierta-va și vouă Tatăl vostru cel ceresc» (Matei VI, 14).

Fiind vorba despre iertarea păcatelor semenilor noștri, prin bunătate și dragoste, — ca o condiție necesară pentru iertarea păcatelor noastre de către Dumnezeu —, Mîntuitorul Își începe parabola prin cuvintele: «De aceea asemănatu-s-a împărăția cerurilor unui împărat care a voit să ceară socoteală slugilor sale» (Matei XVIII, 23).

Ni se atrage deci atenția că cele ce urmează și care alcătuiesc fondul parabolei sînt de o însemnătate deosebită pentru mîntuirea noastră, adică pentru cîștigarea împărăției lui Dumnezeu. Mîntuitorul pare că vrea să ne spună de la început, că «aceasta este în fine regula pe care trebuie s-o observăm pentru a ajunge în împărăția lui Dumnezeu».

Conducătorul unui popor — un împărat din vechime —, care avea în serviciul său mai multe slugi, s-a gîndit să le ceară socoteală despre îndatoririle pe care le au față de el. Și Sfînta Evanghelie istorisește că una dintre ele datora împăratului importanta sumă de zece mii de talanți. Era o sumă enormă pentru o biată și nenorocită slugă, pe care cu greu ar fi putut-o achita. Poate că atunci cînd își aducea aminte de această datorie, el nici nu mai visa cel puțin ca să ajungă în situația de a o achita. Și iată că acum stăpînul lui îi cere să achite această datorie.

După obiceiul din vechime, cel care împrumutase bani sau alte lucruri, răspundea cu însăși persoana, familia și toată averea lui în fața celui de la care luase împrumutul. În cazul cînd datornicul nu-și achitase datoria, putea fi vîndut în robie, împreună cu toată familia lui. El știa că situația era grea. Inrobirea, o dată cu pierderea libertății, era pentru el și ai săi o pedeapsă prea grea, prea amară și de neîndurat. Mîhnit în

sufletul său de acest gând, dar totuși cu o licărire cit de mică de speranță, sluga datornică se înfățișează înaintea stăpînului, i se închină și în genunchi îl roagă de îndurare, zicînd : «Doamne, mai îngăduie-mă și-ți voi plăti tot».

Prin acele cuvinte, el vrea să arate stăpînului că nu dorește altceva decît o amînare, deoarece dacă ar ajunge în robie, pe lîngă starea de nenorocire, el n-ar mai putea face nimic pentru a-și achita datoria. Iși fa însă obligația ca prin munca sa cinstită, încet, încet, să-și achite cite puțin din această mare datorie. În cuvintele rostite, sluga datornică face un apel călduros la bunătatea, îndurarea și dragostea stăpînului său.

Situația era grea și pentru unul, și pentru altul. Dacă stăpînul n-ar fi voit să amîne achitarea datoriei, știa că trebuie să vîndă în robie pe sluga datornică. Dar totuși, nu voia să recurgă la această soluție neome-nească, mai ales că la picioarele lui stătea datornicul, conștient că de hotărîrea pe care o va lua stăpînul atîrnă libertatea și poate chiar viața lui. Stăpînul, fie că nu voia să pară o persoană prea credulă, fie că în sufletul său era animat de o deosebită mărinimie, în loc să-i acorde datornicului un nou termen de achitare, îi iartă toată datoria. Este o mărinimie prea mare, un suflet prea bun, o inimă prea plină de dragoste și de căldura îndurării și a milei, încît să nu poată aprinde și în sufletul datornicului o cit de mică scînteie de bunătate. Dar transformarea în sufletul datornicului iertat, nu se produce. Slobozit și iertat, datornicul nu va da dovadă în împrejurări similare de aceeași dragoste și noblețe sufletească.

Plecînd de la stăpînul său, are ocazia să întîlnească pe unul dintre datornicii săi, care-i datora o sumă mică, de numai o sută de dinari ; fără a sta mult pe gînduri, fără stăpînire de sine și fără a ține prea mult seama de lege, îl apucă pe datornicul său de piept, cerîndu-i să-i achite pe loc toată datoria.

În starea sufletească în care fusese mai înainte cel care-l asuprea acum atît de neșovăielnic și de crud, datornicul cade la picioarele lui și-l roagă și el — ca mai înainte pe stăpînul său : «Mai îngăduiește-mă, și-ți voi plăti».

Situația acum, era alta : datoria era cu mult mai mică, încît datornicul ar fi putut-o plăti mai ușor. Dar el cere o amînare, fiindcă în clipa aceea nu era în stare să-și achite datoria, convins fiind că va primi această amînare, mai ales că pentru o sumă atît de mică nu era nevoie să se recurgă la autoritatea publică, la justiție.

Cel care-l împrumutase însă, nu mai este acum nici el stăpînul plin de bunătate și de dragoste ca mai înainte ; fără milă și fără nici o ezitare, uitînd felul atît de sublim și de înălțător în care se purlase stăpînul lui cu el, procedează dur și aspru cu datornicul său. Nu numai că nu-i iartă, dar nu voiește sub nici un motiv să acorde vreo amînare pentru plata datoriei. El se adresează autorităților și reușește ca pe datornic să-l arunce în închisoare pînă ce-i va plăti toată datoria.

Însă iapla lui urită și murdără nu poate rămîne nepedepsită. Prietenii lui, care știau prea bine cum procedase stăpînul care i-a iertat o

datorie alit de mare și cum a procedat el acum, «s-au întristat foarte și venind, au spus stăpînului toate cele întîmplute». Mîhnirea acestuia este mare. Supărarea și indignarea lui pentru fapta slugii neîndurătoare îl fac s-o cheme pe slugă la sine și s-o mustre. Și cuvintele lui de aspră dojană pun tocmai în comparație felul de a se purta al unuia și al altuia. El îi face reproșuri din cauza răutății inimii lui și-i arată cum trebuia să se comporte și cît de nevrednic s-a dovedit el față de îndurarea pe care i-a arătat-o: «Slugă vicleană — îi spune el —, toată datoria aceea ți-am iertat, pentru că m-ai rugat; dar ție nu ți se cădea să-ți fie milă de cel împreună slugă cu tine, precum mie mi-a fost milă de tine?». Și potrivit învățaturii Mintuitorului, din Predica de pe Munte: «Cu ce judecată veți judeca, cu aceea veți fi judecați și cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura» (Matei VII, 2), — stăpînul slugilor pedepsește pe sluga cea neîndurătoare și vicleană cu pedeapsa pe care o aplicase datornicului său, aruncînd-o în închisoare pînă ce va plăti toată datoria.

După înseși cuvintele de început rostite de Mintuitorul și după cum l'am amintit, adevărul cuprins în această parabolă este de o deosebită importanță pentru mîntuirea sufletelor noastre. Ilustrare a iertării păcatelor semenilor noștri, ca o condiție imperioasă a iertării de către Dumnezeu a greșelilor noastre, așa cum o cerem și noi zilnic în rugăciunea «Tatăl nostru», parabola nu face decît să ne amintească din nou datoria pe care o avem de a ne purta cu dragoste, blîndețe, bunătate, îndurare și milă cu aproapele nostru, dacă vrem ca și Dumnezeu să se poarte la fel cu noi.

Este pentru a treia oară (vezi și Matei V, 23-26; VI, 12), că Mintuitorul ne amintește despre această frumoasă și sublimă datorie pe care o avem. Și El face acest lucru, din bunătatea și dragostea Sa cea nemărginită pentru om, căci pentru salvarea lui din păcat a venit, pentru împăcarea lui cu Dumnezeu s-a jertfit și vrea ca legătura reînnoită dintre om și Dumnezeu să nu se rupă.

Omul, trăind în bune raporturi cu semenii săi, în raporturi de dragoste, prietenie, pace și bună înțelegere, să nu mai cadă în păcat, îndepărîndu-se de la Dumnezeu. Prin purtarea lui după îndemnul Sfîntei Scripturi: «Fiți buni între voi și milostivi, iertînd unul altuia, precum și Dumnezeu v-a iertat vouă în Hristos» (Efes. IV, 32), să ajungă în situația nu numai de a îndepărta norii plumburii ai oricărei pedepse divine ce ar veni pentru păcatele săvîrșite, ci mai ales de a cîștiga dragostea, bunătatea și multa îndurare a Celui de la care așteaptă izbăvirea și viața cea fericită de dincolo.

O vorbă care circulă adesea printre dreptcredincioșii creștini, spune că: «Dumnezeu este bun și mare». Da, este adevărat! Căci, pe cît de mare și de maiestuos este Dumnezeu în ființa Lui și în splendoarea Lui cerească, pe atîta este El de bun, îndelung răbdător și mult milostiv cu noi păcătoșii. Dar toate acestea stau în strînsă legătură cu izvorul cel neseecat al dragostei divine.

Nemărginita Sa dragoste, Dumnezeu a arătat-o și o arată mereu față de cei care cu credință și căldura unei inimi plină de căință și dragoste se îndreaptă spre El. Cu brațele deschise, El ne primește la sinul Său părintesc, revărsînd peste noi acea îndurare, bunătate și dragoste de care avem atîta nevoie, căci El este dragostea, El este bunătatea, El este mila și îndurarea. Și dragostea lui este fără de margini, căci: «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său, Cel Unul Născut L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

În dragostea și bunătatea Sa, Dumnezeu ne mustră și ne pedepsește atunci cînd lucrăm împotriva legii, dar tot El ne iartă și ne face părtași de roadele binecuvîntărilor cerești, atunci cînd cu inimă înfrîntă și smerită, cu duh umilit și plin de căință ne îndreptăm spre El în ruga noastră.

În legăturile noastre ce le avem zi de zi cu semenii noștri, nu invidia și răzbunarea să ne călăuzească pașii, ci dragostea și bunătatea. Dreptatea și adevărul, bunătatea și milostenia, îndurarea și îndelunga răbdare, dar mai ales dragostea care le încununează pe toate, sînt virtuțile ce caracterizează pe adevărații credincioși ai lui Hristos. Sfîntul Apostol Pavel ne învață că roadele Sfîntului Duh sînt: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea și cumpătarea (Gal. V, 22).

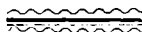
Dar datorია dragostei, a bunătății și a iertării față de greșelile aproapelui nostru nu este pentru noi numai o poruncă de urmat, fiindcă avem exemplul marelui Dumnezeu. Porunca iertării, pornită din dragoste și bunătate, are un sens mai adînc. Să nu uităm că Mîntuitorul a încheiat parabola cu următoarele cuvinte: «Așa și Tatăl Meu cel ceresc va face vouă, de nu veți ierta fiecărui fratelui său, din toată inima». Să nu uităm că bunătatea arătată aproapelui nostru este cea care cîștigă bunătatea lui Dumnezeu pentru noi; că dragostea față de semenul nostru este cea care ne aduce dragostea lui Dumnezeu, întrucît Dumnezeu nu iartă greșelile noastre, decît dacă iertăm și noi greșiților noștri.

Ni se cere nouă oare prea mult, atunci cînd bunătatea și dragostea pe care trebuie să le arătăm aproapelui sînt puse în comparație sau chiar în directă legătură cu dragostea și bunătatea lui Dumnezeu? Putem noi oare să dăm dovadă de atîta dragoste și bunătate? Desigur că nu. Acest lucru însă nu trebuie să ne ducă la deznădejde, deoarece porunca dragostei și a bunătății trebuie împlinită după puterile sufletești ale fiecăruia. Și acest lucru reiese atît de clar din însăși parabola rostită în Sfînta Evanghelie de astăzi. Căci ce este acea datorie mare de zeci de mii de talanți, decît ilustrarea nesfîrșitelor greșeli pe care le săvîrșim noi înaintea lui Dumnezeu? Și ce este iertarea totală a acestei mari datorii, decît dovedirea atotbunătății și dragostei divine? Dar mica datorie de o sută de dinari? Nu este și ea decît ilustrarea greșelilor săvîrșite de aproapele nostru față de noi, pe care sîntem chemați să le iertăm, ca și Dumnezeu să ierte pe cele ale noastre. În nemărginita Sa bunătate, Dumnezeu iartă multe, în timp ce nouă ne cere să iertăm cu mult mai

puține, dar să iertăm, să dăm dovadă de dragoste și bunătate, de milă și îndurare, dar mai ales de dragoste, întrucît Sfîntul Apostol Pavel ne spune că dragostea este coroana tuturor virtuților, întrucît este îndelung răbdătoare, plină de bunătate, nu pizmuiește și nu se laudă, nici nu este plină de mîndrie (I Cor. XIII, 4).

Să nu uităm că la Dumnezeu nu putem ajunge decît numai prin aproapele nostru. Dumnezeu ne iartă greșelile noastre dacă iertăm și noi greșiților noștri. Iată cheia care ne va deschide porțile împărăției lui Dumnezeu. Iată mijlocul de realizare a poruncii divine: «Deci, fiți milostivi, precum și Tatăl vostru milostiv este» (Luca VI, 36). Iată împlinirea în parte a cererii pe care zilnic o rostim în Rugăciunea Domnească: «Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri». Amin!

Pr. MIRCEA CHIALDA

LA DUMINICA XII DUPĂ RUSALII

Călătorul care se îndepărtează de drumul cel adevărat, nu mai poate ajunge la locul dorit. Dorind să pășească pe drumul desăvîrșirii, tinărul bogat din Evanghelia ce s-a citit astăzi, prin păzirea poruncilor Legii, face primii pași pe acest drum. Deși simțea că-i mai lipsește ceva, tinărul bogat, în loc să-și îplinească această lipsă descoperită de Acela înaintea Căruia a îngenunchiat, spre a-și continua drumul spre desăvîrșire, se îndepărtează de acest drum. Fără împlinirea acestei lipse, numai cu păzirea poruncilor Legii, el n-a putut ajunge la desăvîrșire, căci «într-adevăr, Legea avînd umbra bunătăților viitoare, iar nu însuși chipul lucrurilor, nu poate niciodată, cu aceleași jertfe aduse neîncetat în fiecare an, să facă desăvîrșiți pe cei ce se apropie» (Evrei X, 1). Dacă în drumul vieții noastre de acum, jumătățile de măsură nu sînt mijloace potrivite pentru o viață mai bună, nici în drumul vieții desăvîrșite pe care sfinții, oameni ca și noi, l-au dus pînă la capăt, starea pe loc sau întoarcerea înapoi nu pot duce la desăvîrșire. Odată găsit drumul cel adevărat, înlăturînd lipsurile, vom păși pe acest drum «pînă cînd toți vom fi ajuns la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei deplinătății lui Hristos» (Efes. IV, 13). Așa urmînd, nu vom face ca tinărul bogat, care înlănțuit de patima iubirii de argint, s-a îndepărtat din drumul desăvîrșirii, ci, cu

ajutorul lui Dumnezeu, vom străbate calea acestei vieți pînă la desăvîrșirea ei, căci «la oameni, aceasta este cu neputință, iar la Dumnezeu, toate sînt cu putință» (Matei XIX, 28).

Chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om ne obligă la desăvîrșirea vieții și putem ajunge la desăvîrșire, căci la aceasta ne îndeamnă Mîntuitorul, cînd zice: «Deci fiți desăvîrșiți, precum este desăvîrșit Tatăl vostru cel ceresc» (Matei V, 48). Pentru aceasta, ne este de folos să urmărim convorbirea despre desăvîrșirea vieții, a tînărului bogat cu Acela de la care pogoară «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit», căci dorința tînărului bogat de a avea viața veșnică este și dorința noastră, iar răspunsul dat de Mîntuitorul Hristos tînărului bogat este același și pentru noi.

Iată-l pe tînărul bogat venind cu toată smerenia și întrebînd pe Mîntuitorul, ce bine să facă pentru a avea viața veșnică? Răspunsul îl așteptăm cu încordare, dar cu toată încrederea, căci știm că vine de la Acela despre care «se cuprînde mărturie că Dumnezeu ne-a dăruit viața veșnică și această viață este Fiul Său» (I Ioan V, 11). Încordarea noastră crește. Ce-i va răspunde Mîntuitorul, tînărului bogat? Vor fi poate condițiuni peste puterile noastre, pentru a avea viața veșnică? Răspunsul Mîntuitorului nu întirzie. Iată-l: «De voiești să intri în viața veșnică, păzește poruncile». Zisu-i-a acela: «Care?». Și Iisus a zis: «Să nu ucizi, să nu faci desfrîinare, să nu furi, să nu fii martor mincinos; cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, și să iubești pe aproapele ca pe tine însuși» (Matei XIX, 17-19).

Răspunsul este liniștitor; încordarea dispare, tînărul bogat prinde curaj și zice: «Toate acestea le-am păzit din tinerețea mea. Ce-mi mai lipsește?» (Matei XIX, 20).

Iată un început bun, de care ne bucurăm cu toții: tînărul bogat a păzit poruncile Legii din tinerețea sa. El singur însă, cu toate că păzise poruncile Legii, — simțind că-i mai lipsește ceva —, întrebă pe Mîntuitorul: «Ce-mi mai lipsește?».

E momentul să ne oprim aci și să ne întrebăm: am păzit și noi poruncile pe care acest tînăr bogat le-a păzit din tinerețea sa? Ca buni creștini, fără îndoială, le-am păzit și noi din anii copilăriei. Simțim însă ca și tînărul bogat, că ne mai lipsește ceva; îndemnați de acest simț, ne întrebăm fiecare dintre noi: ce-mi mai lipsește? Așteptăm cu multă emoție răspunsul Mîntuitorului, care urmează imediat: «De voiești să fii desăvîrșit, du-te, vinde averile tale și le dă săracilor, și vei avea comoară în cer. Apoi vino de-Mi urmează Mie». «Tînărul auzind însă cuvîntul acesta, s-a dus întristat, pentru că avea multe averi» (Matei XIX, 21-22).

Smerenia cu care s-a prezentat tînărul bogat «îngenunchind înaintea Domnului», dragostea arătată de Mîntuitorul, căci «căutînd la el, l-a iubit», păzirea poruncilor, ne îndreptăteau să credem că totul se va sfîrși cu bine; că tînărul bogat, care făcuse primii pași pe drumul desăvîrșirii, îl va continua pînă la capăt. Robit de patima iubirii de argint, tînărul bogat se îndepărtează de drumul desăvîrșirii. Faptul ne întristează adînc.

„Să ne alăturăm acum ucenicilor și să auzim ce spune Mintuitorul despre tinărul bogat, care n-a mai rămas să-L asculte: «Adevărat vă grăiesc, că cu anevoie va intra bogatul întru împărăția cerurilor! Ba, vă mai spun că mai lesne e să treacă cămila prin urechile acului, decît să intre bogatul întru împărăția lui Dumnezeu» (Matei XIX, 23-24).

Aceste cuvinte uimesc pe Apostoli, ne uimesc și pe noi, și întrebăm o dată cu ei: cine dar poate să se mintuiască? (Matei XIX, 25).

Va fi cerut Mintuitorul, tinărului bogat, un sacrificiu prea mare pentru a fi desăvîrșit? Nu! Și iată de ce: dacă în drumul vieții vremelnice, patima bogățiilor duce la păcate strigătoare la cer, înmulțind numărul celor necăjiți și flămînzi ca săracul Lazăr, aducînd pînă la urmă nenorocire casei celui asemenea împătimit; asemenea patimă, ca o ceață deasă și permanentă, face nevăzută drumul desăvîrșirii.

Mintuitorul a văzut că singura salvare pentru o descătușare a tinărului bogat de patima iubirii de argint, pentru a putea continua drumul desăvîrșirii, nu era alta decît aceea de a-și vinde averile, a le împărți săracilor și de a-I urma.

Mintuitorul a văzut că bogățiile stăpîneau pe tinărul bogat și nu el le stăpînea pe acestea. Mintuitorul îndeamnă pe tinărul bogat să-și vîndă averile și să le împartă săracilor, văzînd în aceasta nenorocirea lui, căci: «Este o răutate cumplită pe care am văzut-o sub soare: bogății puse la o parte de stăpînul lor, pentru a lui nenorocire» (Eclesiast V, 12), iar Biserica, în legătură cu această patimă aducătoare de nenorociri, cîntă la fiecare priveghere: «Bogații au sărăcit și au flămînzit, iar cei ce caută pe Domnul, nu se vor lipsi de nici un bine» (Ps. XXX, 10).

Mintuitorul a cerut tinărului bogat, pentru a fi desăvîrșit, să-și vîndă averile și să le dea săracilor, căci: «iubirea de argint este rădăcina tuturor răutăților și cei ce au pofțit-o cu înlocare, au rătăcit de la credință și s-au străpuns cu mulțime de dureri» (I Timotei VII, 10).

Citind în sufletul tinărului bogat, am înțeles că viața lui, stăpînită de bogății, — deși lăsa pentru o clipă să lucească scinteia dorinței de desăvîrșire, această scinteie a fost stinsă de grindina nimicitoare a plăcerilor bogăției. Iată cum o singură patimă a putut nimici virtuțile cu care acest tinăr bogat făcea primii săi pași spre desăvîrșire. Să reținem acest lucru și să revenim la noi. Ne reamintim cum am simțit la Iel ca și tinărul bogat, că în drumul spre desăvîrșire ne mai lipsește ceva. Ne întrebăm acum: dacă bogății și patima bogățiilor nu avem, ne mai lipsește oare ceva ca să putem străbate drumul desăvîrșirii? Nimeni n-ar putea răspunde: nu!, nu-mi mai lipsește nimic! De ce? Pentru că nu numai patima după bogății nimicește scinteia dorinței de desăvîrșire; mai sînt patimi, dușmani aprinși ai sufletului, care tot atît de fulgerător ca plăcerile bogăției sting dorința de desăvîrșire din sufletele noastre.

Sfîntul Vasile cel Mare, în binecunoscutele sale rugăciuni, pe lângă patima iubirii de argint, le socotește și pe acestea: «patima desfătării, beția, desfrînarea, nerușinarea, nînia, iubirea de ceartă, neastîmpărarea și tot cugetul viclean».

Nu cumva și noi, care dorim desăvîrșirea vieții, sîntem înlănțuiți de una din aceste patimi ? «Să nu fie!».

Sub orice formă s-ar ascunde asemenea patimi, fără compromis sau părtinire, noi trebuie să le alungăm, cerînd și ajutorul duhovnicului, prin Sfînta Taină a mărturisirii, pînă nu este prea tîrziu. Dacă pentru salvarea vieții acesteia trecătoare, nu zăbovește nimeni și dă spre amputare mîna sau piciorul infectat, pentru salvarea vieții veșnice nu mai încapă nici o zăbavă de a tăia din rădăcină patima care omoară dorința noastră de desăvîrșire. «Vă atrag luarea aminte — spune Sfîntul Apostol, Pavel, Galatenilor, vorbind despre asemenea patimi —, că cei ce fac unele ca acestea, nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (Galateni V, 21).

Lepădînd patimile, să dăm loc numai virtuților, urmînd îndemnul Sfîntului Apostol Pavel : «Așadar, ca niște aleși ai lui Dumnezeu, sliinți iubiți, să vă îmbrăcați cu îndurare, cu bunătaie, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare ; dar peste toate acestea, luați dragostea care este legătura desăvîrșirii» (Coloseni III, 12, 14).

Așa urmînd, calea desăvîrșirii ne este deschisă și asigurată, avînd într-ajutor pe toți sfinții Bisericii noastre și, mai presus de toate, avînd pe Dumnezeu, căci : «Ceea ce la om este cu neputință, este cu putință la Dumnezeu» (Matei XIX, 26).

*

Intimplarea tînărului bogat ne-a arătat puterea nimicitoare a unei singure patimi. Patima iubirii de argint a tăiat tînărului bogat drumul spre desăvîrșire. Nu încapă nici o îndoială că dacă tînărul bogat ar fi ascultat îndemnul Mîntuitorului, împlinindu-și lipsa, Sfînta Evanghelie l-ar fi vestit astăzi ca pe Zaheu vameșul sau ca pe unul din Sfinții Apostoli. Drumul desăvîrșirii parcurge întreaga noastră viață. În acest drum al desăvîrșirii vieții, în momente de dezorientări și lipsuri, să întrebăm pe mai-marii noștri și să avem încredere în răspunsurile lor. Astfel, împlinind toate lipsurile, munca noastră ne-o vom face deplin, spre binele tuturor, dînd acestei vieți ce e mai mult și mai bun, iar pentru a ajunge mai în cinstea lui Dumnezeu, să întrebăm pe părinții noștri sulleiești, Sfintele Scripturi, pe Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, și să ne rugăm :

«Te chemăm pe Tine, Doamne, să ne ajuți să fim membri cinstiți ai Bisericii Tale, fii și moștenitori ai împărăției Tale, ca după poruncile Tale viețuind, păzind pecetea nestricală și veșmîntul neintinat, să dobîndim fericirea sfinților întru împărăția Ta. Cu bunăvrea și cu darul Unuia Născut Fiului Tău, cu Carele bine ești cuvîntat, cu prea Sfîntul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!».

Pr. GH. STOENESCU

DESPRE RUGĂCIUNE

«*Neîncetați să rugați!*» (I Tesal. V, 17).

Dacă pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu puțință oamenilor, în schimb zidirea întregă ne mărturisește despre existența, înțelepciunea și puterea Lui.

Intr-adevăr, când privim cerul înstelat din nopțile senine, sau minunatul răsărit de soare pe albastrul nesfârșit al mării, atunci, cuprinși fiind de o nespusă admirație, cugetul nostru se înalță pînă la Ziditorul lumii, făcîndu-ne să dăm glas simțămîntelor noastre și să rostim împreună cu psalmistul: «Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne, toate întru înțelepciune le-ai făcut!» (Ps. X, 3, 24).

Această deosebită stare sufletească ce ne cuprinde cînd cinstim pe Dumnezeu mai presus de toate, este cel mai însemnat simțămînt omenească, iar manifestarea lui prin imnul de slavă adresat Atotputernicului Creator, este o rugăciune.

Înainte de Dumnezeu, Stăpînul cerului și al pămîntului, într-un anumit fel, toată făptura se roagă. Astfel, întreaga fire ni se înfățișează ca o biserică universală, în care, de la firicelul de iarbă verde și pînă la cetele heruvimilor și ale serafimilor, toată zidirea înalță slavă Celui Prea Înalt, prin mii și mii de glasuri, în mii și mii de chipuri.

Îndeosebi omul, ființa cea mai aleasă de pe pămînt, zidită după chipul lui Dumnezeu, știe din dumnezeieștile Scripturi că Dumnezeu, Stăpînul Atotputernic este Părintele nostru cel ceresc, mult milostiv și îndurător, Căruia se cuvine în veci toată slava și mulțumirea pentru binefacerile Sale.

Mijlocul prin care ne putem arăta această recunoștință față de Dumnezeu este rugăciunea. Așa au făcut toți credincioșii de pretutindeni și de totdeauna; așa a făcut proorocul David, psalmodiind, și tot astfel ne învață Sfîntul Apostol Pavel, spunînd: «*Neîncetați să rugați!*» (I Tesaloniceni V, 17).

Pentru aceste pricini, în cele de mai jos vom stărui puțin asupra rugăciunii.

Privită în înțelesul ei cel mai curat, rugăciunea este înălțarea sufletului nostru către Dumnezeu; este mijlocul prin care cinstim pe Atotputernicul pentru toate binefacerile ce revarsă asupra noastră. Piatra de temelie pe care se întemeiază rugăciunea este credința în Dumnezeu, pentru că fără această credință nu se poate înfăptui rugăciunea. Omul fără credință este ca orfanul. După cum orfanul rămîne fără sprijin părintesc, întrucît nu poate cere nimic de la părinții săi pentru că nu-i are, tot astfel omul fără credință nu se poate ruga lui Dumnezeu dacă nu-L are în inima sa, dobîndit prin lumina credinței. De aceea, credința în Dumnezeu este necesară pentru rugăciune, cum spune Mîntuitorul: «*Toate cîte veți cere în rugăciunea voastră, cu credință, veți primi!*» (Matei XXI, 22).

După cuprinsul lor, rugăciunile sînt de trei feluri : rugăciuni de laudă, rugăciuni de mulțumire și rugăciuni de cerere. Astfel, cînd binecuvîntăm pe Dumnezeu, lăudîndu-L, pentru atotputernicia și mărirea Lui, atunci rostim o rugăciune de laudă, cum a rostit psalmistul, spunînd : «În toate zilele, bine Te voi cuvînta și voi lăuda numele Tău în veci» (Ps. 146, 2). Sfinții îngeri, privind nemijlocit nesfirșita slavă dumnezeiască, neîncetat laudă și binecuvîntează pe Dumnezeu, cîntînd : «Sfînt, sfînt, sfînt Domnul Savaot, plin e cerul și pămîntul de mărirea Lui» (Isaia VI, 3).

Și noi, pe pămînt, cunoscînd slava lui Dumnezeu, atît din lumea zidită de El cît mai ales din dumnezeieștile Scripturi, sîntem datori să-L preamărim în rugăciunile noastre, așa cum ne învață Sfînta Biserică și cum ea însași Il laudă neconținut pe Dumnezeu în slavosloviile sale.

Cînd ne rugăm aducîndu-ne aminte cu dragoste și recunoștință de toate binefacerile primite, atunci înălțăm lui Dumnezeu o rugăciune de mulțumire, cum spune Sfîntul Apostol Pavel : «Neîncetat vă rugați, întru toate mulțumiți, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus spre voi» (I Tes. V, 17-18). Astfel de rugăciune a făcut Noe la ieșirea din corabie, mulțumînd lui Dumnezeu că l-a scăpat de minia potopului (Geneză VIII, 20). Dar noi avem nevoie în fiecare clipă de ajutorul lui Dumnezeu, atît în cele trebuitoare pentru viață, cît mai ales să ne ierte păcatele și să reverse asupra noastră harul Său mîntuitor. Aceste rugăciuni, prin care cerem ajutorul lui Dumnezeu, se numesc rugăciuni de cerere. Mîntuitorul ne arată că avem neapărată nevoie de ajutorul Său dumnezeiesc, spunînd : «Fără Mine, nu puteți face nimic» (Ioan XV, 5). De aceea ne îndeamnă astfel : «Cereți și vi se va da vouă» (Matei VII, 7), făgăduindu-ne că putem dobîndi prin rugăciune orice lucru bun, de la Dumnezeu : «Toate cîte veți cere în rugăciunea voastră, cu credință, veți primi» (Ioan XVI, 23).

Negreșit, Dumnezeu știe toate nevoile noastre (Matei VI, 32), dar voiește să-L rugăm, ca nu cumva să socotim bunătățile Sale drept niște lucruri cu care ne-ar fi dator, ci să ne dăm bine seama că acestea sînt binefacerile milostivirii Sale și să-I fim mulțumitori din toată inima, cu dragoste fierbinte și adîncă smerenie. Însemnătatea acestui fel de rugăciune se vede din însuși exemplul Mîntuitorului, prin rugăciunea din grădina Ghetsimani, cînd s-a rugat Părintelui ceresc, înainte de cînstitele Sale Patimi (Matei XXVI, 42). De asemenea, cînd se afla pe cruce, Mîntuitorul s-a rugat chiar pentru cei care-L răstigneau, spunînd : «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34). Sfîntul Arhidiacon Ștefan s-a rugat lui Dumnezeu în clipa cînd era ucis cu pietre (Fapte VII, 59), iar Sfinții Apostoli, prin rugăciune, au fost izbăviți în furtuna de pe mare (Matei VIII, 25).

În Sfînta Biserică găsim multe feluri de rugăciuni prin care preamărim pe Dumnezeu și-I mulțumim pentru toate binefacerile Sale. De asemenea, găsim cele mai potrivite rugăciuni prin care cerem ajutor de la Părintele ceresc, pentru toate trebuințele noastre.

Modelul desăvârșit de rugăciune, pentru creștini, este «Tatăl nostru», dat de Mântuitorul (Matei VI, 9-13). De aceea, cînd rostim «Tatăl nostru», spunem înseși cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos.

Iată cît de mult prețuiește Mântuitorul rugăciunea, care este mijlocul cel mai potrivit de a înfățișa înaintea lui Dumnezeu gîndurile și simțămintele noastre religioase, de a-L preamări, de a-L mulțumi și a-L cere ajutor în nevoi. Rugăciunea este de cel mai mare folos omului. Prin rugăciune se alungă ispitele, se șterg păcatele, se biruie toți vrăjmașii cei văzuți și nevăzuți, și tot rugăciunea este aceea care ne ajută să dobîndim mîntuirea. Pentru aceste motive, Mîntuitorul Hristos ne învață să ne rugăm fără încetare (Luca XVIII, 1).

Această poruncă dumnezeiască a fost îndeplinită întocmai de sfinții, martirii și cuvioșii Sîntei noastre Biserici. Prin rugăciune, însoțită de faptele dragostei creștine au biruit ei toate puterile cele potrivnice și s-au învrednicit de fericirea vieții veșnice, primind de la Dumnezeu cununa sfințeniei.

Vorbind despre necesitatea rugăciunii, Sfinții Părinți spun că rugăciunea este pentru suflet ceea ce este hrana pentru trup. Cînd trupul nu este hrănit cu piinea cea de toate zilele, flacăra vieții se stinge și trupul omului moare. Tot așa, cînd viața sufletului nu este zilnic alimentată cu hrana duhovnicească a rugăciunii, atunci întunericul păcatelor copleșește sufletul și astfel se stinge lumina lui cerească. De aceea, Sînta Biserică ne învață că timpul potrivit pentru rugăciune este viața noastră întreagă, după cum spune Mîntuitorul: «Priveghiați dar, în toată vremea, rugînd-vă» (Luca XXI, 36).

Însă trebuie să știm lămurit, că nu orice rugăciune este bine primită de Dumnezeu; astfel, rugăciunea rostită numai cu buzele, de ochii lumii, avînd mintea preocupată de alte griji, nu este primită. De asemenea, nu sînt permise nici rugăciunile făcute pentru alte lucruri rele, întrucît acestea sînt nedemne pentru noi creștinii, care avem datoria să cultivăm totdeauna dragostea față de aproapele.

Chiar pe ucenicii săi, Iacob și Ioan, care au cerut lucruri nepotrivite, i-a certat Mîntuitorul, spunîndu-le: «Nu știți ce cereți» (Matei XX, 22). Trebuie, deci, să ne ferim de a cădea în asemenea greșeli, silindu-ne să facem rugăciunea noastră vrednică de ascultare. Bine primită este rugăciunea făcută în numele Mîntuitorului Hristos, adică cerînd numai ceea ce voiește El, cum însuși zice: «Orice veți cere de la Tatăl, în numele Meu, va da vouă» (Ioan XVI, 25). Bine primită este rugăciunea făcută cu inimă frîntă și smerită, avînd încredințarea lăuntrică de slăbiciunea și nevrednicia noastră, căci Dumnezeu stă împotriva celor mîndri, iar celor smeriți le dă har (Iacob IV, 6).

Bine primită este rugăciunea făcută cu stăruință, adică să ne rugăm fără încetare, chiar dacă Dumnezeu înîrzie să ne asculte. Mîntuitorul ne învață să fim stăruitori în rugăciune (Matei XXVI, 41). Iar dumnezeieștii Părinți Ioachim și Ana ne sivesc de exemplu: neavînd copii, s-au rugat lui Dumnezeu fără încetare, și tocmai după 50 de ani de rugă-

ciune stăruitoare au dobândit o fiică, pe Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului nostru Iisus Hristos.

Rugăciunea însoțită cu post și cu fapte bune este bine primită, cum învățăm din Sfânta Scriptură, unde avem exemplul sulașului Corneliu, căruia Dumnezeu i-a ascultat rugăciunea însoțită de milostenie (Fapte X, 31). Îndeosebi sînt bine primite rugăciunile pentru binele aproapelui și pentru nevoile obștești, întrucît astfel de rugăciuni izvoresc din dragostea față de semenii. Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă să facem rugăciuni pentru aproapele, spunînd: «Vă îndemn, dar, înainte de toate, să faceți rugăciuni, cereri, mijlociri și mulțumiri pentru toți oamenii» (I Timotei II, 1).

Cea mai însemnată dintre nevoile obștești ale vremurilor noastre este asigurarea păcii în lume. De aceea, se cuvine să ne rugăm lui Dumnezeu ca să aducă pe pămînt pacea și bunăvoirea între oameni și popoare.

Oamenii se pot ruga lui Dumnezeu în două feluri: atît fiecare în parte, cît și în comun. Cea mai plăcută lui Dumnezeu este rugăciunea în comun, cum facem noi cînd ne adunăm în sfînta biserică, unde inimile noastre se unesc în timpul rugăciunii, prin legătura dragotei creștine. Și dacă în zilele obișnuite ne putem ruga oriunde ne aflăm, după trebuințele fiecăruia, apoi duminica și sărbătoarea și ori de cîte ori avem posibilitatea, trebuie să venim la sfînta biserică, unde ne unim prin rugăciune cu însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Care este prezent în mijlocul nostru, rugîndu-se pentru noi și cu noi, după cum ne-a făgăduit, spunînd: «Unde sînt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20).

În străduința aceasta, omul credincios are neapărat nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, care se dobîndește prin rugăciune.

Iată cît de însemnată este rugăciunea pentru noi!

Iată pentru ce Mîntuitorul ne învață că trebuie să ne rugăm mereu (Luca XVIII, 1), iar Sfîntul Apostol Pavel ne spune: «Rugați-vă neîncetat» (I Tes. V, 17).

Iată pentru ce Sfinții Părinți ne spun că rugăciunea este cheia vieții darurilor dumnezeiești.

Și dacă Mîntuitorul Hristos a petrecut nopți întregi în rugăciune, apoi ce trebuie să facem noi, ca să ne mîntuim?

De aceea, fraților, trebuie să ne rugăm lui Dumnezeu ca să ne învrednicim de ajutorul harului Său pentru mîntuirea noastră. Să ne rugăm pentru trebuințele vieții noastre, ale aproapelui și îndeosebi pentru nevoile vieții obștești. Totdeauna să fie rugăciunea noastră cu credință, cu stăruință și cu inima frîntă și smerită.

Duminica, sărbătoarea și ori de cîte ori avem posibilitatea, să venim la sfînta biserică, pentru a ne ruga împreună Părintelui ceresc. Numai astfel ne vom învrednici de milostivirea lui Dumnezeu, după făgăduința Mîntuitorului, care spune: «Orice veți cere de la Tatăl în numele Meu, va da vouă» (Ioan XVI, 25). Amin!

Pr. D. V. TOFAN

ARTICOLE ȘI STUDII

NAȘTEREA MAICII DOMNULUI

Praznicul nașterii Maicii Domnului este o veche sărbătoare creștină, care se păstrează atât în Biserica răsăriteană cât și în cea apuseană, încă mai dinainte de schisma din 1054.

Dar care este sensul acestor prăznuiri ale sfinților ?

Cînd este vorba despre numele sfinților scumpi Bisericii, se prăznuiește ziua morții lor pămîntene, și în același timp nașterea și intrarea lor în ceruri, care este împărăția cea veșnică.

Cînd este vorba despre Mîntuitorul Iisus Hristos, despre Maica Domnului, Sfînta Fecioară Maria, și Sfîntul Ioan Botezătorul, atunci se prăznuiește ziua nașterii lor și venirea lor în lume.

Printre aceste prăznuiri, poate că nimic nu este mai curat și mai vrednic de pietatea creștină, — în afară de adorarea Mîntuitorului —, ca trezirea respectului și cinstirea Maicii Domnului, pururea Fecioara.

În cele patru praznice închinatelor ei, creștinătatea își pleacă genunchii în fața Maicii cerului și a pămîntului, laudîndu-i Nașterea, Intrarea în Biserică, Buna Vestire și Adornirea.

*

Ziua nașterii Maicii Domnului este pentru noi credincioșii începutul vestirii mîntuirii noastre, este arvuna venirii Mîntuitorului Iisus Hristos.

Iată locașul în care Hristos va sălășlui cînd va veni în lume. Acest locaș — Fecioara — a fost pregătit de Iisus Dumnezeu, pentru ca să fie vrednic de Sine, îmbogățindu-l cu darurile Sale în modul cel mai deplin.

Astfel, Maica Domnului, înălțată deasupra tuturor făpturilor, nu numai a tuturor oamenilor, dar și deasupra îngerilor, este laudată de întreaga creație, căci «nici un Serafim nu a putut să spună vreodată Mîntuitorului Lumii: «Tu ești Fiul meu», iar Mîntuitorul Iisus Hristos nu a putut spune niciodată altcuiva: «Tu ești Maica Mea, numai a Mea,

Fiul tău unic, și Eu sînt al tău, fiind singura făptură careia îi datorez firea Mea cea trupească».

Mărturii scripturistice directe în legătură cu datele istorice, arheologice și geografice ale nașterii Maicii Domnului le găsim numai la citatele care descriu momente posterioare nașterii ei.

Capitolul I de la Evanghelia după Luca, în prologul descrierii Bunei Vestiri, exprimă lapidar: «În luna VI după zămislirea Sîntului Ioan Botezătorul de către Elisabeta, îngerul Domnului, Gabriel, a fost trimis de Dumnezeu într-un sat din Galileea, care se numea Nazaret, la o fecioară, logodită cu un om anume Iosif, din casa lui David, și numele fecioarei era MARIA.

Se fixează o dată, se arată locul geografic, se dă numele persoanelor și seminția din care face parte.¹

Numele Maicii Domnului, «MARIA», este unul dintre cele mai vechi, mai frumoase și mai scumpe nume MARIA sau MIRIAM (= Μαριαμ) (ambele forme se găsesc în manuscrisele grecești ale Evangheliei), este traducerea cuvîntului ebraic מִרְיָם = Miriam.

În Vechiul Testament, sora lui Moise avea același nume.

Explicația acestui nume a mișcat evlavia creștină pînă la cele mai mari profunzimi. Dînd mai întîi o explicație literală a cuvîntului, putem spune că «MARIA» înseamnă «plăcută», «frumoasă»;² plăcută pentru că sosirea ei în lume este dintre cele mai plăcute omenirii și părinților ei; este «cea frumoasă», pentru că această copilă, ce s-a născut, era foarte frumoasă, de o frumusețe pe care nici inspiratele madone ale lui Tițian, Leonardo da Vinci, Michel Angelo ori Tinloretto nu o pot întrece.

Unii, căutînd că dea o explicație mai limpede cuvîntului «MARIA», cred că acest cuvînt este de origine egipteană, venind de la rădăcina verbului «mer» sau «mar», care înseamnă «a iubi», și de la numele ebraic יְהוֹה Iahve = Dumnezeu. Deci «MARIA» ar însemna Dumnezeu iubind» sau «iubit e Dumnezeu».

Alții spun că «MARIA» înseamnă «DOAMNA», «Steaua Mării», sau «Smirna Mării», «Amărăciunea Mării» sau «Mare amară».

Mai toți Sîntii Părinți ai Bisericii au dat numelui Sîntei Fecioare cele mai alese și duioase explicații, pentru că ea a strălucit în lume prin dumnezeiescul ei Fiu, și a făcut să strălucească ca niște așteptate stele ale nădejzii, sufletele, pe marea furtunoasă a acestei vieți.³ Temeiul asupra copilăriei și a părinților Maicii Domnului nu-l avem decît în tradiție. O

1. Iconomia divină a făcut în așa fel ca să fie același Arhanghel Gavriil, care cu 500 de ani înainte arătase prorocului Daniil vremea venirii lui Mesia, precum venise și vestise și lui Zaharia nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul. Arhanghelul Gavriil este Arhanghelul Noului Testament.

2. Bardenhewer, *Istoria însemnătății acestuia*. În den B. St., I, Freiburg, 1895.

3. *Handbuch für biblische Geschichte* — Schultzer Holzammer, s. 85.

Maicii Domnului i-au închinat talentul, creînd opere de artă, pictori ca Panselin, Fra Angelico, Leonardo da Vinci, Pietro, Philippino, Lippi, Carlo Crivelli, Lorenzo Lotto, Gillo, Raphael, Grigorescu și alții; compozitori ca: Schubert, Gounod, Pergolesi, Haendel, Bortnianschi, Musicesci, D. Soloviev, Smirnov, Dima, Bena etc.

mare parte din aceste date se află în lucrarea apocrifă: Protoevanghelia Sfântului Iacob cel tinăr, care de pe la mijlocul secolului al II-lea s-a bucurat în Biserica Ortodoxă de o mare vază.

După această scriere, părinții Maicii Domnului erau Sfinții Ioachin și Ana, primul din seminția lui David, și Ana din seminția lui Aaron. Aceștia, la începutul vieții lor au locuit în cetatea Sephoris, de unde mai târziu s-au retras la Ierusalim.⁴ Aci, la Ierusalim, asemenea bătrinei Ana, mama proorocului Samuil, a născut Iericita Ana, soția lui Ioachim, din dumnezeiască rânduială, tot la bătrînețe, pe Pururea Fecioara, care mai târziu, la vîrsta de trei ani, după făgăduință, a fost adusă la templu și aici a crescut, pînă la vîrsta de 15 ani, în dumnezeiască cuviință, sub acoperămintul harului Sfântului Duh.⁵ Încă de la naștere, Fecioara Maria esie plină de toate desăvîrșirile și darurile trupesti și sufietesti. Plină de dar (ξεχαριτομένη) Maica Domnului rămîne de la naștere și pînă la adormirea sa. Această umbrire a harului o apără și îi esie scut împotriva oricărui păcat trupesc. Păcatul, cu ascuțișul său tulburător și vătămător, nu atinge nici trupul și nici sufletul Fecioarei. Astfel, locașul întrupării Domnului rămîne prea curat trupest și sufletește. În legătură cu aceasta, unul dintre cei mai mari apărători ai învățaturii despre Maica Domnului, scriitorul bisericesc Nichifor Zăvoritul (1134-1220), scrie: «Deoarece păcatul nu putea să fie alungat decît prin dreptate și sfințenie, se naște din porunca lui Dumnezeu din Ioachim și Ana această neprihănită Fecioară Maria, ca Cel Unul din Treime, cu împreună bunăvoința Celor doi, luînd trup din ea, să desliințeze păcatul în trupul Său» — καταργήσει τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ.⁶

După concepția ortodoxă, afirmată cu atîta pietate de către Sfînta Tradiție și înscrisă cu multă credință în Cărțile Sfînte, Sfînta Fecioară apare ca o înălțime a curăției, a purității și a neprihănirii.

Astfel, Sfîntul Grigore Palama are cuvinte de o limpezime lăără de cusur în această privință, cînd spune: «Deși Fecioara, de la care Hristos a împrumutat umanitatea Sa, s-a născut din trupul și sămînța lui Adam, această naștere nu s-a produs fără intervenția Duhului Sfînt, care de la început, în diferite feluri, a curățit pe strămoșii ei, alegîndu-i după meritele lor printre generații. Neexcluzîndu-i păcatul strămoșesc Fecioarei, spu-

4. Cetatea *Sephoris*, astăzi Saphuri, numită de către romani Diocezareaa, era situată pe un munte înalt, la vreo 7 km nord de valea Nazaretului. Era una din cele mai însemnate și mai puternice cetăți ale Galileei, iar în vremea lui Iisus Hristos era reședința lui Irod Antipa, înzestrată cu băi în stilul băilor romane, cu gimnaziuri, teatre și cu o aleasă cultură greco-romană.

În epoca creștină, aici a fost un scaun episcopal. Cruciadele au ridicat aici, pe locul unei vechi biserici, o biserică mureață, care, după legendă, a fost așezată chiar pe locul unde a fost casa Sf. Ioachim șianei.

Și astăzi, închinătorul la Locurile Sfînte mai poate vedea trei bolți și un zid, care povestesc despre arhitectura și arta timpului.

5. Aici la Ierusalim, în partea de miazănoapte a muntelui, unde era templul, a ridicat împărăteasa Eudoxia, în veacul al V-lea, o biserică, pe locul unde au locuit părinții Maicii Domnului în anii bătrîneții lor, și unde s-a născut Fecioara Maria. Această biserică, după unii, a fost închinată Sfîntei Ana, iar după alții, Fecioarei Maria.

nînd că s-a născut din trupul și sămînța lui Adam, Sfîntul Duh nu a implicat o curăție de acest păcat, ci numai o alegere și o curățire a ei, în sensul alegerii și curățirii înaintașilor, într-un grad superior lor.⁷

Teofan al Niceei, în scrierile sale despre Sfînta Fecioară, spune că: «înruparea lui Hristos dintr-o făptură întrece meritul oricărei făpturi, și ea se datorește harului. Totuși trebuia să fie ales în acest scop «cel mai mare dintre toți» ὁ μείζων πάντων, cel mai curat și mai sfînt». Așa fixează tradiția ortodoxă neprihănirea Fecioarei, în ceea ce privește nașterea ei din părinții Ioachim și Ana.

Dacă însă răsfoim paginile de pietate, de poezie și de un înalt lirism sfînt, desfășurat de penele înaripate ale Sfinților Părinți, vom găsi cuvinte de neuitat, care ne poartă sufletele pînă la cea mai adîncă duiosie.

Astfel, Sfîntul Grigore al Tesalonicului, într-una din omiliile sale,⁸ a descris pe Fecioara în contemplație, spunînd: «Era singură și numai pe Dumnezeu văzînd, singură și numai de Dumnezeu văzută, singură și numai pe Dumnezeu mărînd, singură și numai de Dumnezeu mărîtă, singură și numai pe Dumnezeu iubînd, singură și numai de Dumnezeu iubită».

Origen, înălțîndu-și gîndul către Pururea Fecioara și văzînd în chipul ei duiosia și bunătatea, a scris cuvinte ca acestea: «După cum păcatul a început prin femeie, tot așa și bunătatea tot prin femeie a început, adică prin Fecioara Maria».⁹

Iar Sfîntul Epifanie, episcopul Ciprului, vorbind despre Fecioara Maria, zice: «Cine spunînd vreodată «MARIA» și fiind întrebant, nu se gîndește la Maica Prea Curată?».

Sfîntul Andrei, episcopul Cretei, făuritorul de canoane, ridicîndu-și gîndul spre Maica Domnului, grăia: «Tu ești Născătoare de Dumnezeu, minunea cea înfricoșată a economiei lui Dumnezeu, spre care doresc îngerii să privească».

Dar mai multe și prețioase cuvinte a scris Sfîntul Ioan Gură de Aur despre Maica lui Dumnezeu. Pentru măreția și evlavia pe care i-a arătat-o, nu putem să uităm pe acestea:

«Nimeni nu este asemenea în viață cu Fecioara Maria. Cercetează, omule, zidirea toată cu cugetul tău și vezi dacă este ceva asemănător sau mai mult decît sfințenia Fecioarei de Dumnezeu Născătoare. Străbate pămîntul, privește marea împrejur, cutreieră văzduhul, pătrunde cu mintea ta cerurile, amintește-ți de toate puterile cele nevăzute, și vezi dacă există o altă minune la fel cu aceasta în întreaga fire».¹⁰

6. Neophiti Includi Oratio brevis in ingressum Beatæ Mariæ Virginis in Sancta sanctorum, la M. Jugie, *Immaculée conception dans l'Église grecque, après le concile d'Ephes*, după «Ortodoxia», nr. 2, 1950, p. 574.

7. Σωφοκλέους, Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Ὁμιλία κδ', Atena, 1861.

8. Cuvînt la Intrarea în Biserică.

9. Τὸ πολιτικὸν Θεάτρον.

10. Cuvînt despre Fecioara Maria. Tom. V, p. 887, în

Dacă vrei să-ți ridici sufletul pe culmile mai înalte ale evlaviei pentru lauda Fecioarei Maria, atunci va trebui să ieși tovarăș de rugă pe Părintele Nicodim Aghioritul, de curind canonizat, care în cartea sa «*Grădina Darurilor*», închină Maicii Domnului un înălțător și duios poem. Spicuiem:

«O, prea dulce și nume «*Maria*»!¹¹

Ce căldură este aceasta ce simt în lăuntruul meu? Nu pot să mă satur de lauda minunilor tale, căci cu cât te laud mai mult, cu atât mai mult mă simt înlăntuit și dorul meu se înalță mai sus și dorința mi se face mai nemărginită, căci din nou vreau să te laud.

Atât de mari sînt minunile tale, încît toți cei care s-au ocupat cu scrierile bisericești, văzînd cu dreptate aceasta, te-au lăudat cu scrisul și învățătura lor.

Căci pe tine scriitorii te numesc, la un loc cu Fiul tău, «ALFA și OMEGA», începutul minunilor lui Dumnezeu și sfîrșitul propovăduirii Sale.

Retorii te numesc legătura cea mai trainică, concluzia cea mai vie și începutul tuturor virtuților și darurilor care au fost împărțite la toate făpturile în parte, — cerești și pămîntești.

Matematicienii spun despre tine că tu îmbogățești relația pentru știința lor, căci același raport pe care îl are Tatăl cu Hristos, același îl ai și tu, Maica cea de pe pămînt cu Mîntuitorul lumii.

Pe tine geometrii te socotesc cercul cel mai cuprinzător, deoarece ai despărțit în pînecele tău, triunghiul divin, adică Sfînta Treime cea mai presus de fire și nedespărțită, că să devii Maica uneia dintre Sfintele ei Persoane.

Te mai numesc și «CENTRU» în care ca și Euclide, Hristos, a pus compasul Său și Cuvîntul cel prea înalt a înconjurat bine cercul iconomiei întrupării Sale.

Muzicanții și ieropsalții te numesc cînd «înălțime», și «capodoperă», cînd «duet» în simfonia a toate, cînd armonie a tuturor sunetelor, cînd «liră enarmonică», — aceasta pentru că prin mijlocirea uneia dintre coardele ipostatice ale dumnezeirii, pe care ai ținut-o în pînece și în neprihănitele tale miini, ai murmurat o melodie care a îndulcit toate, atât cele cerești cît și pe cele pămîntești.

Pe tine astronomii te numesc «sferă de astre», căci precum aceea este formată din astre nenumărate, tot așa și tu ești acoperită de nenumărate lumini de haruri ale Sfîntului Duh.

Te mai numesc și «lună cu chipul de argint» și prea luminată, căci precum luna plină luminează corpurile ce cad sub razele ei, tot așa și tu luminezi pe cei dreptcredincioși cu feluritele culori ale darurilor tale, de Dumnezeu Născătoare.

11. Explicarea Cîntării IX. Nicodim Aghioritul.

Moralisții te numesc «cel mai mare bine» după Dumnezeu, și «fericirea cea mai deplină», iar opticienii te numesc «telescopul cel minunat» cu ajutorul căruia se descoperă voința lui Dumnezeu cea nevăzută din veac.

Noi creștinii vedem prin el cu cea mai mare bucurie, cele ce sînt mai presus de fire și tainele cele ascunse ale lui Dumnezeu.¹²

Așa laudă Sfîntul Nicodim Aghioritul pe Fecioara Maria, a cărei naștere Biserica Ortodoxă o prăznuiește la 8 septembrie.

Și la toate aceste laude aduse Născătoarei de Dumnezeu, care vor culmiina cu salutarea îngerului din clipa Bunei Vestiri — Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine —, la toată revărsarea harică a cerului peste ființa ei și la bucuria nespusă pe care o va simți, Fecioara va răspunde cu cea mai profundă smerenie: «Iată roaba Domnului, fie mie după cuvîntul tău».

«Sublime cuvinte, spune Bossuet, cuvinte de smerenie și de supunere. Căci la începutul vremurilor, un om și o femeie au pricinuit pierderea noastră, iar acum Dumnezeu a voit ca un om și o femeie să aducă la îndeplinire opera de mîntuire. Iisus Hristos este Noul Adam, Maria este Noua Evă. Un înger al întunericului a intervenit în căderea noastră, iar acum Dumnezeu rînduiește ca un înger de lumină să aducă împăcarea. Ingerul întunericului vorbește Evei încă fecioară, îngerul de lumină vorbește Mariei care va rămîne pururea Fecioară. Eva a ascultat pe ispititorul și i s-a supus, Maria a ascultat pe îngerul mîntuirii și de asemenea i s-a supus.¹³

Această așezare în poziție antitetică⁴ a Fecioarei Maria cu Eva, care constituie o problemă ce a preocupat mult pe Sfinții Părinți, este întemeiată pe adevărul că deși Eva nu avea pata vreunui păcat, s-a întinat, pe cînd Maria, cu toate că avea pata păcatului, — strămoșesc —, s-a păstrat în totală curăție. Ea avut supremul grad de sfințenie la care s-a ridicat și nu se va mai ridica niciodată vreun om. Aceasta a fost o curăție personală și nu curăția firii care constituia fondul comun, transmisibil al omenirii, care avea să fie curățit numai prin Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii.

Vorbînd de nașterea Maicii Domnului, nu putem să nu pomenim despre una din marile erori făcute de către creștinătatea apuseană, prin instituirea dogmei «imaculatei concepțiuni» a Fecioarei. Pomenind acest lucru, nu micșorăm nimic din mărirea Fecioarei, ci dimpotrivă. Pentru că sfințenia curăției absolute și neprihănirea Fecioarei au fost afirmate cu multă tărie de către Sfinții Părinți ai Bisericii.

Fericitul Augustin și Sf. Ambrozie, pe care se sprijină în partea această dogmă sînt interpretați speculativ de către teologii romano-catolici. Feri-

12. Κηπος Χαριτων Nicodim Aghioritul, Veneția.

13. Bossuet, *Elevations sur les mysteres*, 8-a semaine, 3-a elevation.

citul Augustin declară, într-una din cuvântările sale, că «Maria a fost născută din concupiscenta păcatului întocmai ca și ceilalți copii ai lui Adam și ca toți oamenii. De aceea Maria, ieșită din Adam, a murit din cauza păcatului, în vreme ce Mintuitorul Iisus Hristos, eșit din Maria, a murit pentru ștergerea păcatului». ¹⁴

Iar Sfintul Efrem Sirul, de asemenea luat ca martor al dogmei apusene, în ceea ce privește «imaculata concepțiune», alături de cei pomeniți mai sus, zice: «Hristos s-a născut dintr-o natură supusă întinăciunilor pe care Dumnezeu trebuia să o curețe, cercetînd-o. Astfel Hristos a curăție pe Fecioara și așa s-a născut, pentru a arăta că El efectuează toată curăția acolo unde se găsește». ¹⁵

Tot așa și alți Sfinți Părinți, cu autoritate generală în Biserică, declară că «Maica Domnului s-a născut cu păcatul strămoșesc».

Așa, Sfintul Chiril al Alexandriei spune că «afară de Iisus nici un om, nici Maria, n-a făcut excepție de la legea nașterii cu păcatul strămoșesc». ¹⁶

Aceasta este poziția pe care o are Ortodoxia în fața nașterii Maicii Domnului, care îi ridică vrednicia pe culmile cele mai înalte ale rivnei și ale virtuții.

Pentru că ceea ce constituie podoaba cea mai de preț a Fecioarei Maria rămîne veșnic în pietatea creștină și în tradiția vieții noastre la picioarele lui Hristos.

Cele trei calități ale sale, care aparțin numai ei — «Cea plină de har», «Cea binecuvîntată între femei» și «Cea pururea rugătoare pentru noi» sînt cele trei pietre prețioase din cununa Pururea Fecioarei.

Maica Domnului este plină de daruri, așa cum văzduhul este plin de soare, și cum acest văzduh dă pămîntului lumina și căldura soarelui, tot așa și din comoara harului primit de la Dumnezeu, Maica Domnului îndeplinește lipsurile celor ce o roagă cu credință, acordîndu-le ajutorul prin rugăciunile sale către Dumnezeu și veghind asupra lor cu o grijă iubitoare, de maică.

Ea este binecuvîntată între femei, pentru că dintre toate numele pe care i le-am dat pînă acum, cel mai aproape de inimile noastre este numele de «Mamă», de Maică a Domnului și a noastră. Limba omenească rămîne neputîncioasă, și dacă ar încerca să exprime bogăția acestei înțelegeri, ar trebui să pună în cuvinte «cea mai sfîntă, cea mai bună și cea mai aleasă duioșie, și inima abia va putea să le cuprîndă».

Ea este rugătoarea noastră, pentru că este Maica Fiului iubirii, pe Care L-a dat Dumnezeu din iubire, să moară pentru noi, cu moarte pe Cruce.

14. Fer. Augustin, În psalm. 34, serm., II, P.L., t. 36, col. 335.

15. Ephrem Sirul, *Sermo adversus haereticos (seu de Margarito)*, Opera graeca, t. II, p. 270.

16. Sf. Ciril al Alexandriei, În levil., 16, 2, P.G., t. 69, col. 584.

Iar ca încheiere a acestor date, întorcându-ne gîndul împletit cu rugăciunea spre Maica cerului și a pămîntului, Maica Domnului, nu putem decît să ne reamintim cuvintele Sfîntului Gherman, patriarhul Constantinopolului, care zice :

«Iar noi, Fecioară, fiică a lui Dumnezeu, cu credință te binecuvîntăm, în veci te mărim și te fericim. Căci cu adevărat dintre toți oamenii, fericit a fost tatăl tău Ioachim, fericită a fost maica ta, Ana ; fericită a fost casa ta, fericită a fost masa ta ; fericiți au fost cei ce te-au cunoscut pe tine, fericiți cei ce te-au văzut pe tine. Fericiți au fost cei ce au vorbit cu tine, fericiți cei ce au îngrijit de tine. Fericit este templul în care te-ai rugat și te-ai închinat, fericit este Zaharia cel care te-a mîngîiat, îmbrățișindu-te. Fericit este Iosif cu care ai fost logodită. Fericit este patul tău, fericit este mormîntul tău. Căci tu ești cinstea celor ce te cinstesc, bătrînețea celor bătrîni și înălțimea celor care te înalță». ¹⁷

Așa o laudăm și noi pe Fecioara Maria și ne închinăm ei la praznicul nașterii sale sfinte.

Pr. DAVID POPESCU

---

17. Gherman, Patriarhul Constantinopolului, *Cuvînt la Intrarea în Biserică*, la Nicodim Aghioritul, *op. cit.*, în manuscris.

SĂRBĂTOAREA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ VECHIMEA EI ȘI LOCUL UNDE SE AFLĂ MORMÎNTUL SFINTEI FECIOARE MARIA

Sfânta Fecioară Maria, salutată de Arhanghelul Gavriil cu cuvintele : «Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine, binecuvântată ești tu între femei» (Luca I, 28), iar de Elisaveta, maica Sfântului Ioan Botezătorul, cu cuvintele : «Binecuvântată ești tu între femei și binecuvântat este rodul pîntecelei tău» (Luca I, 42), inspirată atunci de Dumnezeu, a prevestit ea însăși despre sine : «Iată, de acum, mă vor ferici toate neamurile» (Luca I, 48), adică toți creștinii adevărați din toate neamurile de pe pămînt mă vor preamări pentru fapta cea minunată pe care Dumnezeu a rînduit s-o săvîrșească prin mine. De această preamărare s-a bucurat ea mai ales după înălțarea Domnului la ceruri și după adormirea ei. Părinții și scriitorii bisericești, în general, s-au întrecut în a-i aduce laude bine meritate, numind-o : «Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară», «Maica și modelul fecioarelor», «Floarea castității feciorelnice», «Maica pururea Fecioară».

În cinstea și pentru preamărirea ei, Biserica creștină a rînduit patru mari sărbători numite împărătești, și anume : Nașterea Sfintei Fecioare Maria, la 8 septembrie ; Intrarea în Biserică a Născătoarei de Dumnezeu, la 21 noiembrie ; Buna Vestire a Născătoarei de Dumnezeu, la 25 martie și, în fine, Adormirea Maicii Domnului, la 15 august, zi în care Biserica întregă îi prăznuiește încetarea din viața aceasta pămîntească și mutarea ei în ceruri.

Despre obiectul acestei ultime și celei mai însemnate dintre sărbătorile stabilite de Biserică în cinstea Maicii Domnului, Sfînta Scriptură nu ne istorisește nimic. Se spune numai într-însa că Mîntuitorul, pe cînd se afla răstignit pe cruce și înainte de a-și da duhul, a încredințat pe Sfînta Fecioară, spre îngrijire, Sfîntului Apostol Ioan, și că «acesta, din ceasul acela, a luat-o în casa sa» (Ioan XIX, 26-27), iar după înălțarea Domnului, ea se afla în Ierusalim, «stăruind în rugăciune, dimpreună cu

Apostolii și cu celelalte femei» (Fapte I, 14). Dar dacă Sfânta Scriptură nu ne spune nimic mai mult despre ea după învierea și înălțarea Domnului, vechea tradiție bisericească umple totuși cu prisosință acest gol. Ea ne spune că Sfânta Fecioară petrecea neîncetat în post și rugăciune, hrănind dorința de a vedea cât mai curînd pe Cel născut al ei, care seade de-a dreapta Tatălui. Ziua morții i-a fost descoperită de Domnul, iar moartea ei a fost însoțită de minuni făptuite de Cel ce s-a născut dintr-însa. Nichifor Calist, înemeiat pe cele zise de Dionisie Areopagitul, cu privire la adormirea Maicii Domnului, istorisește că Apostolii erau răspîndiți în felurite țări, ca să predice Evanghelia, iar în ziua adormirii ei, sfinții propovăduitori au fost aduși, ca să vadă și să petreacă cu cîntări pînă la mormînt pe aceea care a fost mîngiere lor. Potrivit dorinței Sfintei Fecioare, corpul ei a fost înmormîntat lingă Ierusalim, în grădina din satul Ghet-simani, între mormintele părinților ei. În ziua a treia, cînd Toma, care nu fusese la înmormîntarea Maicii Domnului, a venit la mormînt, corpul ei nu mai era în sicriu.¹ În Biserica Ortodoxă s-a păstrat totdeauna tradiția că ea a fost luată în ceruri. Dar «tradiția aceasta despre luarea Sfintei Fecioare Maria în cer, nu numai cu sufletul, ci și cu trupul, nu e dogmatică, ci istorică, deci ea nu este obiect al credinței obligatorii, ci, negreșit, obiect al pietății».² Tot așa a fost și credința Bisericii Romano-Catolice pînă la 1 noiembrie 1950, cînd Papa Pius XII a decretat ca dogmă de credință obligatorie tradiția despre «Înălțarea Sfintei Fecioare cu trupul la cer».³

Punctul de vedere al Bisericii Romano-Catolice în această privință pînă la 1 noiembrie 1950, a fost foarte clar exprimat de Papa Benedict XIV (1740-1755), în felul următor: «Primirea corpului Sfintei Fecioare în cer, după adormire, nu este într-adevăr un articol de credință, dar desigur, o opinie pioasă și probabilă».⁴ De aceea, sărbătoarea aceasta se cheamă «Adormirea Maicii Domnului» (Ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου).

La scriitorii bisericești și în vechile calendare, ea mai este numită și: Pausatio, Dormitio, Mors (odihna de veci, adormire, neant), sau: Depositio (deces), Assumptio Sanctae Mariae (luarea de aici), cum și: μετάστασις, (mutare), sau: ἀνάληψις τῆς ἁγίας Θεοτόκου (luare sus).

Aceste numiri ne arată că sărbătoarea aceasta avea, încă de la început, un îndoit obiect, și anume: moartea Sfintei Fecioare și primirea sau luarea ei în cer, nu numai cu sufletul, ci și cu trupul. Cîtva timp, aceste două evenimente au fost serbate în unele locuri, la date diferite, și anume: ziua morții la 18 ianuarie, iar primirea în cer la 15 august.

1. Vezi dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine Ortodoxe de Răsărit*, aprobat de Sf. Sinod, București, 1912, tom. 3, pp. 286-288.

2. Vezi Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*, traducere de Athanasie Mironescu, fost mitropolit primat, cartea I, ed. II, București, 1925, p. 202.

3. A se vedea în această privință: «Ortodoxia», an. II, nr. 4, oct.-dec. 1950, București, apărută sub titlul: *O nouă rătăcire a papalității*, unde, în pp. 497-619 se face o foarte amănunțită și temeinică combatere a acestei noi dogme romano-catolice. Același lucru îl face și «Telegraful Român», nr. 24-27, din 15 iulie 1951, pp. 1-8.

4. Vezi *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, ed. II, vol. 8, Freiburg im Breisgau, 1893, col. 814.

Istoricul bisericesc Nichifor Calist (*Historia ecclesiastica*, 17, 28), ne spune că împăratul Mauricius (582-602) a dispus ca ambele evenimente să fie serbate pretutindeni la 15 august, așa cum se serbau ele mai ales în Orient. Data când a fost instituită această sărbătoare nu se cunoaște în mod sigur, dar sînt dovezi că ea exista deja pe alocuri, în veacul IV. În Siria exista în mod sigur în veacul V.⁵

În ceea ce privește felul, data și locul morții Sfintei Fecioare Maria, tradiția bisericească prezintă oarecare nepotriviri. Unii, avînd în vedere cuvintele dreptului Simeon, care-i spusese Sfintei Fecioare Maria că: «Prin suflitul ei va trece sabie» (Luca II, 35), susțineau că ea a murit moarte martirică, dar cei mai mulți dintre cei vechi nu sînt de acord cu această afirmație. După unii, ea a murit de timpuriu, cam între anii 45, 47, în Ierusalim, pe cînd alții — de altfel puțini la număr — susțin că ea a urmat pe Apostolul Ioan la Efes, și după ce a mai trăit acolo 11 ani, a murit tot acolo, în vîrstă de 59 de ani; dar această părere, după cum vom dovedi mai în urmă, nu prezintă nici o siguranță istorică, ba chiar nici o probabilitate oricît de mică. Credința că Sfînta Fecioară Maria, după adormire, a fost luată cu trupul în cer, și-ar avea probabil temeiul — după cum susțin unii — în scrierea apocrifă: Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης (Despre Adormirea Prea Sfintei Stăpîne), care a fost atribuită Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, dar care aparține de fapt secolului IV, ori Epistolei către Tit, atribuită lui Dionisie Areopagitul, păstrată numai în limba armeană, dar provenită probabil dintr-un original grecesc, sau și în scrierea: «De transitu Virginis», atribuită lui Melito de Sardes, care aparține de asemenea secolului IV, — este cu totul nejustificată, deoarece tradiția mult mai veche a Bisericii din Ierusalim este totuși cu mult diferită în unele privințe de cuprinsul acestor apocrife.⁶

Această tradiție este — după istoricul bisericesc Nichifor Calist (*Historia ecclesiastica*, 15, 14) —, următoarea: Juvenal, episcop al Ierusalimului, la întrebarea ce i-a făcut împăratul Marcian (450-457), dacă slîntul trup al Maicii Domnului se află încă în Palestina, în mormîntul în care a fost pus și pe care ar dori să-l aducă la Constantinopol și să-l așeze în biserica cea nouă, zidită acolo de soția sa, Pulcheria, în cinstea Sfintei Fecioare Maria, a dat următorul răspuns: «În Sfînta Scriptură nu se menționează de fapt nicăieri moartea Sfintei Fecioare Maria, dar, potrivit unei tradiții foarte vechi și întru totul adevărate, Apostolii, cînd s-a apropiat moartea Mariei, au venit la Ierusalim din diferite țări în care predicau Evanghelia..., și a mai venit și Fiul ei (Iisus), și a primit duhul ei; slîntul ei trup însă a fost înmormîntat în Ghetsimani, în cîntările înginerilor și ale Apostolilor. Cînd, în ziua a treia a fost deschis iarăși mormîntul, trupul ei sfînt nu s-a mai aflat acolo, ci numai giulgiurile, care răs-pîndeau o mireasmă foarte plăcută; Apostolii au pecetluit atunci iarăși

5. Vezi Funk-Bihlmeyer, *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, 6 Auflage, Paderborn, 1911, p. 238.

6. Hergenröther, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*, 3 Auflage, vol. I, p. 116, nota 1.

mormîntul și, foarte uimiți de această mare minune, au socotit numai că Domnul a cîștit cu nemurire sfîntul și prea curatul trup al Mariei, mai înainte de învierea cea de obște, și a poruncit îngerilor să-l ducă în ceruri». ⁷

De fapt, chiar și cele trei scrieri apocrife amintite mai sus concordă cu tradiția veche a Bisericii din Ierusalim în cele trei puncte principale, și anume că Sfînta Fecioară Maria a murit pe muntele Sionului, adică în Ierusalim, în prezența Apostolilor; că trupul ei a fost înmormîntat în grădina Ghetsimani și că de acolo a fost ridicat în cer, după cum confirmă între alții și Sfîntul Ioan Damaschin, în cele trei cuvîntări ale sale, ținute la sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului. ⁸ Din această concordanță însă, nu rezultă că aceste trei scrieri apocrife au dat naștere tradiției vechi a Bisericii din Ierusalim, ci că, dimpotrivă, ele sînt izvorite din acea tradiție și că autorii lor adevărați au căutat să întărească și să răspîndească prin ele și mai mult această tradiție, airibuindu-le unor persoane din primele veacuri creștine.

Să urmărim acum, mai departe, această tradiție la Părinții și scriitorii bisericesti care ne vorbesc despre ea în scrierile lor autențice, pînă la sfîrșitul epocii patristice (anul 749). Incepem cu cei din Apus. Aci găsim mai întîi pe Grigore din Tours, renumitul istoric al francilor, mort la 594. În scrierea sa, cu titlul de «De gloria martyrum» (cap. IV), el zice între altele: «Apostolii s-au răspîndit în diferite regiuni, ca să predice cuvîntul lui Dumnezeu. În sfîrșit, cînd s-a împlinit cursul vieții pămîntești a Sfîntei Fecioare Maria și cînd a fost chemată ea din această lume, toți Apostolii au fost aduși acolo din diferite regiuni. Și cînd au auzit că ea urma să fie luată din lume, au stat de veghe împreună cu ea; și iată, a venit Domnul Iisus, cu îngerii Lui, a luat în primire sufletul ei și l-a încredințat Arhanghelului Mihail și S-a dus. Iar cînd s-a făcut ziuă, Apostolii au ridicat corpul ei și l-au pus într-un mormînt. Au privegheat acolo, așteptînd sosirea Domnului. Și iată, din nou a venit Domnul la ei, a luat sfîntul trup și a poruncit să fie dus în rai, într-un nor. Reunit acolo cu sufletul și veselindu-se cu cei aleși ai Domnului, se bucură acum de toate bunătățile cele veșnice».

În ceea ce privește această expunere, unii au crezut că ea ar fi extrasă din scrierile apocrife mai sus amintite, dar deosebirile evidente care se observă aci cu privire la amănunțele dintre ele, ne îndreptățesc să credem mai degrabă că învățatul episcop din Tours redă aici pe scurt ști-

7. Kraus-Schrod, în *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, ed. II, vol. 8, col. 813-814.

8. Rauschen-Altaner, *Patrologie*, ed. 10 și 11, Freiburg im Breisgau, 1931, p. 422. De altfel, și la coptii (creștinii primelor veacuri) din Egipt era răspîndită această tradiție, după cum se vede dintr-o predică: «Despre Sfînta Născătoare de Dumnezeu», scrisă în limba coptă și care, după F. Haase, ar fi o imitare a catehezei 21 a Sfîntului Chiril al Ierusalimului († 386). În această predică se menționează între altele că Sfînta Fecioară Maria a născut pe Iisus la vîrsta de 15 ani și că a murit și a fost înmormîntată în valea Iosafat dintre muntele Sionului (Ierusalim), și muntele Măslinilor (Rauschen-Altaner, *op. cit.*, p. 241).

rile pe care le-au adus în Apus pelerinii ce s-au întors de la Ierusalim și le-au răspândit apoi în patria lor.⁹

Astfel de itinerarii sau pelerinaje în Țara Sfântă întâlnim mai multe în Apus, chiar de la începutul veacului IV. Mai întâi este cel al numitului pelerin din Bordeaux (în anul 333), «foarte clar și sigur în descrierea locurilor sfinte»,¹⁰ apoi al Silviei din Aquitania, între anii 385-388, descoperit de Gamurrini în Arezzo și publicat la Roma în anul 1888. Este drept că ambele aceste itinerarii nu amintesc deloc despre sfântul mormânt al Maicii Domnului, dar aceasta se datorește faptului că mormântul ei la acele date nu fusese descoperit, descoperirea lui fiind făcută la o dată ce nu poate fi stabilită cu precizie, dar care cade între anii 390-451.¹¹

Afară de acestea, mai există încă și alte itinerarii, care au fost scrise unele înainte, altele după moartea lui Grigore din Tours. Așa sînt, de pildă, cele două scrisori ale lui Theodosius din Africa de Nord: «De terra sancta» (Despre Țara Sfântă), și «De situ terrae sanctae» (Despre așezarea Țării Sfinte).¹² Ele sînt scrise între anii 520-530.

În prima dintre acestea se spune între altele: «Acolo este valea Iosafat; acolo a vîndut Iuda pe Domnul. Și acolo este o biserică a Sfintei Maria, Maica Domnului, și acolo este mormîntul ei». Iar în cea de a doua: «Acolo este biserica Slăpinei noastre, Maica Domnului» (Tobler, l. cit., p. 86; Gildemeister, l. cit., p. 21). Tot din veacul VI avem un «Breviarius», de Hierosolyma, în care citim de asemenea: «Acolo este o biserică a Sfintei Maria și acolo este mormîntul ei. Acolo a vîndut Iuda pe Domnul nostru Iisus Hristos» (Gildemeister, l. cit., p. 32). De pe vremea lui Grigore din Tours, și anume din anul 570, mai avem încă «Itinerarium sancti Martyris Placentini», în care se spune de asemenea că: «În valea Iosafat se găsea biserica Sf. Maria și mormîntul ei, din care a fost luată în cer».¹³ Cam de la finele secolului VII avem apoi o scriere «Despre Locurile Sfinte» (De locis sanctis),¹⁴ alcătuită de Adamnanus, egumenul Mănăstirii Hy, din insula britanică cu același nume, — după comunicările făcute de Arculfus, un episcop din Galiia, care a vizitat Locurile Sfinte din Ierusalim și din toată Palestina, cum și Alexandria, Damascul și Constantinopolul. În cartea I, cap. 13, Adamnanus face o descriere amănunțită a bisericii Sf. Maria din Ghetsimani, pe care Arculfus o vizitase de mai multe ori. Ea avea forma unei rotonde și consta din o parte inferioară și alta superioară. În cea de jos se afla, la răsărit altarul, iar la dreapta lui mormîntul gol al Sfintei Fecioare. «Dar cum a fost ridicat sfîntul ei corp din acest mormînt al ei, în ce timp, de cine

9. Dr. Joseph Nirschl, *Das Grab der heiligen Jungfrau*, Mainz, 1896, p. 91.

10. Kaulen, în *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, vol. 10, col. 993. Itinerariul se află publicat la Migne, P.L., vol. 8, col. 783 și urm.

11. Nirschl, *op. cit.*, pp. 70-73.

12. *Itineraria Hierosolymitana et descriptiones terrae sanctae*, ed. T. Tobler et Augustinus Molinier, Genevae, 1877 și 1888, tom. I, pp. 63-80 și 84-88. Gildemeister, Theodosius, *De situ terrae sanctae im ächten Text und der Breviarius de Hierosolyma vervollständigt*, Bonn, 1882.

13. Gildemeister, *Antonici Placentini itinerarium*, Berlin, 1889, p. 100.

14. Tobler, l. c., pp. 139-202; Migre, P.L., tom. 88, col. 779-814.

sau unde aşteaptă ea învierea, nu poate şti nimeni în mod sigur, cum se povesteşte». Această descriere a bisericii şi mormintului Sfintei Fecioare Maria apare cu atît mai importantă, dacă se are în vedere că renumitul Beda Venerabilis din Mînăstirea Jarow, în comitatul englez Durham, († 735), «care, cum arată numeroasele sale opere, întrunea în sine întreaga ştiinţă a timpului său, şi cu a sa «Historia ecclesiastica gentis Anglorum» a devenit pîrintele istoriografiei engleze»,¹⁵ a redat această descriere aproape cuvînt cu cuvînt în scrierea sa : «De locis sanctis».¹⁶

Incheiem, în fine, mărturiile apusene despre mormîntul Sfintei Fecioare Maria, cu cele expuse în itinerariul lui Wilibald, renumit apostol al Franconiei şi primul episcop din Eichstätt în Bavaria, care a întreprins un pelerinaj în Ţara Sfîntă, din primăvara anului 723 pînă în toamna anului 729. Acest itinerariu¹⁷ cuprinde unele menţiuni interesante în chestiunea de care ne ocupăm. Aşa, el spune între altele : «Şi în valea aceea, Iosafat, este o biserică a Sfintei Maria, şi în biserică este mormîntul ei, nu pentru că odihneşte acolo corpul ei, ci spre pomenirea ei» (Tobler, l. cit., p. 265).

Recapitulînd deci ştirile ce le găsim la scriitorii apuseni, despre mormîntul Sfintei Fecioare Maria, pînă la veacul VIII, constatăm că ele sînt de acord asupra următoarelor puncte : Sfînta Fecioară Maria şi-a încheiat viaţa pămîntească în Ierusalim şi a fost înmormîntată de Apostoli în Ghetsimani ; deasupra mormîntului, care era gol, a fost zidită din timpuri vechi o rotundă (biserică) impunătoare.

Să cercetăm acum în Orient tradiţia despre mormîntul Sfintei Fecioare Maria, şi să vedem în ce forme se prezintă ea în acest timp. De la început constatăm cu oarecare surprîndere că în Orient, după apariţia scrierilor apocrife amintite mai sus, nu mai găsim alte manifestări ale acestei tradiţii, pînă la începutul veacului VII. Nu găsim aci nici itinerarii ca în Apus, iar lipsa acestora îşi are poate explicarea în faptul că foarte mulţi credincioşi din ţările Orientului creştin vizitau locurile lor sfinte din Palestina şi, reîntorşi apoi acasă, povesteau verbal cunoşcuţilor lor cele văzute şi auzite acolo, iar ceea ce se putea face cunoscut prin viu grai, nu se mai simţea nevoia să fie aşternut şi în scris, mai ales în timpurile acelea, cînd ştiutorii de carte erau atît de puţin numeroşi, iar materialul de scris, rar şi anevoie de găsit.

Abia la începutul veacului VII găsim aci pe Sfîntul Modest, fost multă vreme egumen al Mînăstirii Sf. Teodor din Ierusalim, şi în timpul captivităţii patriarhului Zaharia, pe care Chosroes, regele perşilor, după cucerirea oraşului Ierusalim, îl deportase în Persia, cu mai mulţi alţi locuitori fruntaşi, — a administrat Patriarhia timp de 11 ani (615-626), iar după moartea lui Zaharia (631) a ocupat el însuşi scaunul patriarhal şi a murit în anul 634. De la el avem o lungă cuvîntare panegirică : «Despre adormirea Prea Sfintei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi pururea

15. Funk-Bihlmeyer, *op. cit.*, p. 365.

16. Tobler, *l. c.*, p. 221.

17. Hodoeporicon s. Wilibaldi, la Tobler, *l. c.*, II, pp. 245-281.

Fecioarei Maria»,¹⁸ «cea mai veche predică ce ni s-a păstrat asupra acestei teme». ¹⁹ În această cuvîntare vedem exprimate aceleași idei principale, cu care am făcut cunoștință încă din scrierile apocrife amintite mai sus, apărute pînă în secolul IV, și anume că Sfînta Fecioară Maria și-a dat obșteșcul sfîrșit în Ierusalim, în prezența Apostolilor aduși aci din toate părțile, sufletul și l-a încredințat Fiului său, care a fost de asemenea prezent la adormirea ei, trupul i-a fost dus de Sfinții Apostoli la Ghetsimani și înmormîntat acolo, dar el n-a rămas multă vreme în mormînt, ci a fost readus iarăși la viață, a fost reunit cu sufletul și a fost luat în cer. Semnalăm din această lungă și frumoasă cuvîntare, rolul Sfintei Fecioare de veșnică ajutătoare și mijlocitoare către Dumnezeu pentru toți cei ce o mărturisesc ca Născătoare de Dumnezeu, căci pe toți aceștia îi va scăpa de orice amărăciune sufletească. Dumnezeu, care a luat-o la Sine, ca să fie acolo apărătoarea noastră (cap. 10). Că Fecioara Maria a locuit și a murit pe muntele Sionului (Ierusalim), o spune în mod hotărît de altfel și Sofronie († 638), succesorul lui Modest pe scaunul patriarhal al Ierusalimului.²⁰ De pe la finele secolului VII, și anume de prin anul 680, avem de asemenea de la mitropolitul Ioan II al Tesalonicului o cuvîntare despre adormirea Sfintei Fecioare Maria, care este probabil numai o prelucrare a preinsei scrieri a Apostolului Ioan despre adormirea Maicii Domnului.²¹

Pe la finele secolului VII și începutul celui de al VIII-lea, un alt mare ierarh, predicator și autor de cîntări bisericești, Andrei Criteanul, numit și Ierusalimiteanul, pentru că înainte de a fi episcop în Creta fusese multă vreme monah în Ierusalim, și avusese deci prilejul să cunoască la fața locului tradiția Bisericii de acolo despre Sfînta Fecioară Maria, — ne-a lăsat, între altele, trei cuvîntări pe care le-a ținut în aceeași zi la și despre adormirea Maicii Domnului.²² El este primul care face acest lucru, pe cît ne este cunoscut, iar după el, pare a fi devenit obicei ca la 15 august, cînd se serba cu multă solemnitate adormirea Maicii Domnului, să se țină în aceeași zi cite trei cuvîntări asupra aceluiași subiect. Cel puțin așa găsim că au făcut și patriarhul Gherman († 733) al Constantinopolului și contemporanul său, marele teolog al Bisericii Ortodoxe, Sfințu' Ioan Damaschin († 749). Andrei Criteanul continuă de asemenea în cuvîntările mai sus amintite, că Sfînta Fecioară Maria a locuit și a murit în Ierusalim, și că a fost înmormîntată în Ghetsimani. Biserica ce se afla zidiată atunci deasupra mormîntului ei era împodobită cu multe și prețioase icoane. Trupul ei nu s-a aflat multă vreme în mormînt, ci a fost ridicat și așezat în cer.²³

18. Encomium in dormitionem sanctissimae dominae nostrae Deiparae semperque virginis Mariae, Migne, *op. cit.*, p. 365.

19. Dr. Otto Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Litteratur, Freiburg im Breisgau.*, 1932, vol. 5, p. 41.

20. Rauschen-Altaner, *op. cit.*, p. 85.

21. Bardenhewer, *op. cit.*, vol. 5, p. 141.

22. Migne, P.G., t. 97, I, col. 1045-1071; II, col. 1071-1090; III, col. 1090-1110.

23. *L. cit.*, col. 1063 și urm.

După ce am văzut, de la Modest și Andrei, care era tradiția Bisericii din Ierusalim, pe vremea lor, cu privire la moartea și mormîntul Sfintei Fecioare Maria, să ascultăm acum și ce ne spune Sfîntul Gherman, patriarhul Constantinopolului, în aceeași chestiune. Înainte de a fi patriarh, el a fost — de la 712 la 715 — mitropolit în Cyzic, oraș celebru în vechime, pe coasta de sud a Propontidei — Marea de Marmara de azi —, și în aceste demnități de mitropolit și patriarh, s-a bucurat de atita stimă și venerație, încît chiar sinodul VII ecumenic, ținut la 787 în Niceea, amintește despre el în ședința a șasea, cu următoarele cuvinte: «Gherman a strălucit ca o mare lumină în lume, păstrînd cuvîntul vieții. Crescut și educat în biserică și din copilărie purificat ca și Samuel pentru Dumnezeu, s-a dovedit a fi asemenea Sfîntilor Părinți. Scrierile sale dovedesc că noi trebuie să urmăm învățăturile lui, căci laudele lui Dumnezeu sînt în gura lui și săbii cu două lăisuri în mîinile lui, pe care el le ridică amenințător împotriva vrăjmașilor tradiției bisericești». ²⁴ Din cele nouă cuvîntări ale sale în cinstea și spre slava Sfintei Fecioare Maria, trei sînt ținute la adormirea ei. ²⁵ În aceste cuvîntări, alcătuite cu remarcabil talent oratoric, după ce se spune că ea a trăit și a murit în Ierusalim, a fost înmormîntată în Ghesimani, de unde, a fost ridicată și primită apoi în cer.

Să ascultăm acum și pe Sfîntul Ioan Damaschin, ultimul dintre Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe din epoca patristică, ale cărui mărturii ne sînt de mare însemnătate nu numai pentru că el a fost cel mai însemnat teolog al timpului său, și prin lucrarea sa: «Izvorul cunoștinței» (Πηγὴ Γνώσεως) a creat «manualul clasic de dogmatică pentru Biserica Ortodoxă a Răsăritului, din trecut și din timpul de față, devenind prin aceasta în oarecare sens primul și în orice caz ultimul mare dogmatist al ei». ²⁷ Și el a ținut — cum am menționat deja mai sus — cele trei cuvîntări obișnuite atunci, la «Adormirea Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria». ²⁸ În cea de a doua din aceste cuvîntări, ținută în fața mai multor monahi, preoți și episcopi, el citează textual o mărturie istorică foarte importantă, care este aproape identică cu cea amintită de noi mai sus, aflată ulterior și la istoricul Nichifor Calist († 1431), dar el arată în plus și locul cărții din care este extrasă și pe care carte Sfîntul Ioan Damaschin, după felul cum o citează, pare a o fi avut chiar în mîinile sale. Căci, iată cum se exprimă el: «Vedeți, prea scumpi părinți și frați, ce ne povestește despre sine acest foarte renumit mormînt! Chiar și în istoria lui Euthimie, ²⁹ cartea III, cap. 40, stă scris

24. Fechlup, în *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, vol. 5, pp. 449-450.

25. Migne, P.G., tom. 98, I, col. 339-347; II, col. 347-359; III, col. 359-372.

26. Migne, *l. cit.*, col. 361. Sfîntul Gherman este și autorul acatistului adormirii Maicii Domnului (Bardenhewer, *op. cit.*, vol. V, pp. 167-168).

27. Rauschen-Allaner, *Patrologie*, pp. 419-420, și Funk-Bihlmeyer, *op. cit.*, p. 363.

28. Migne, P.G. tom. 96, I, col. 699-721; II, col. 721-754; III, col. 754-762.

29. Cine a fost acest Euthimie nu se știe astăzi în mod sigur, iar istoria scrisă de el nu ne mai este păstrată. Fiind vorba aci de o tradiție veche, păstrată în Ierusalim, s-ar putea ca autorul acestei mari lucrări istorice să fie chiar Sfîntul Euthimie, înțeleptul Minăstirii Sf. Sava din Ierusalim și organizatorul principal al monahismului în

în aceleași cuvinte, că cheștiunea se prezintă în felul următor: el citează mai întâi din această carte întrebarea pe care împăratul Marcian (450-457) și soția sa Pulcheria au adresat-o arhiepiscopului Juvenal al Ierusalimului și celorlalți episcopi din Palestina, care tocmai se aflau în Constantinopol cu prilejul sinodului din Calcedon (451); ei au întrebat adică dacă și unde se află mormîntul Sfintei Fecioare Maria și frumoasa biserică zidită deasupra mormîntului ei. La această întrebare, Juvenal a răspuns astfel: «În Sfînta și de Dumnezeu inspirata Scriptură nu se află scris nimic despre moartea Sfintei Născătoare de Dumnezeu; totuși, printr-o veche și foarte adevărată tradiție, noi am primit știrea că la vremea slăvitei ei adormiri, toți Sfinții Apostoli, care erau răspîndiți prin lume pentru mîntuirea popoarelor, au fost aduși la Ierusalim și că ei, cînd erau acolo, au avut o vedenie de îngeri și au auzit o dumnezeiască cîntare de laudă din partea puterilor cerești. Și astfel, în dumnezeiești și cerești cîntări de laudă, ea și-a încredințat sfîntul ei suflet în Mîinile lui Dumnezeu. Sfîntul ei corp însă, care a zămislit pe Dumnezeu, a fost înmormîntat într-un mormînt din grădina Ghetsimani, cu cîntări de laudă din partea îngerilor și a Apostolilor. Cîntările îngerilor n-au încetat în locul acela, timp de trei zile. Cînd însă, în ziua a treia au încetat cîntările îngerilor, au venit la fața locului toți Apostolii, împreună cu ei și Toma, care mai înainte nu fusese de față, ci sosise și el după trei zile și voia acum să-și arate și el venerația sa față de trupul care zămislise pe Dumnezeu, — au venit deci, toți la mormînt și au descoperit sicriul. Dar binecuvîntatul ei trup nu l-au putut găsi. Au găsit acolo doar giulgiurile ei, care răspîndeau asupra Apostolilor o mireasmă nespuse de plăcută. Atunci ei au așoperit iarăși sicriul și plini de uimire despre minunea acestei taine, și-au putut da părerea numai că Cel ce a binevoit să se întrupeze, să se facă om și să se nască după trup din ea, adică Dumnezeu Cuvîntul și Domnul slavei, care după nașterea Sa i-a păstrat nevătămată fecioria ei, El a și binevoit ca după încetarea ei din viața aceasta, să-i cinstească cu neputrezire neprihănit și nevătămatul ei corp și să-l ducă dincolo în cer».

Și după alie cîteva amănunte pe care le mai citează din amintita carte a lui Euthimie, Sfîntul Ioan Damaschin conchide: «Și astfel, întru tot sfîntul ei trup a fost înmormîntat în prea sfîntul și prea cinstitul mormînt și de acolo a fost ridicat în cer». Cu aceasta încheiem mărturiile din

---

Palestina. El a activat de asemenea, cu mult succes, pentru administrarea generală a hotărîrilor sinodului din Efes și ale celui din Calcedon, și a izbutit să facă pe împărăteasa Eudochia să revină de la nestorianism la Ortodoxie (Bardenhewer, *op. cit.*, vol. 5, p. 126). Născut în anul 377 în Armenia, moare la 473 în Ierusalim. A fost deci contemporan cu arhiepiscopul Juvenal al Ierusalimului, de la care e posibil să fi aflat și faptul pe care-l relatează în această istorie a sa, iar Sfîntul Ioan Damaschin, după cum arătam mai sus, trăind și ocupîndu-se temeinic cu studiile 23 de ani în Mînăstirea Sf. Sava, întemeiată de Euthimie, nu se poate pune la îndoială existența acestei scrieri, după cum nu se poate îndoii nimeni nici de existența multor alte scrieri pierdute, dar amintite de Eusebiu sau de Fericitul Ieronim. De altfel, comunicarea pe care ne-o face Sfîntul Ioan Damaschin o găsim și la istoricii de mai tîrziu, Simeon Metafrastes (950-1000), și Nichifor Calist († 1341).

epoca patristică, privitoare la adormirea Maicii Domnuului și locul mormintului ei.

Dar dacă după cele arătate mai sus, tradiția unanimă atît a Bisericii răsăritene, cît și a celei apusene este că Sfînta Fecioară Maria a trăit și a murit în Ierusalim și a fost înmormîntată în grădina Ghetsimani din valea Iosafat, de lingă Ierusalim, ce a putut da naștere atunci la părerea pe care au susținut-o și o mai susțin încă unii, că ea ar fi trăit adică timp îndelungat (12 ani) la Efes, în Asia Mică, și că ar fi murit și ar fi fost înmormîntată acolo? Mai întii faptul că Mintuitorul, încă fiind răs-tignit pe cruce, a incredințat spre îngrijire pe Sfînta Fecioară Maria, Sfîntului Apostol Ioan, care din acel ceas a luat-o la sine (Ioan XIX, 27), și pentru că Apostolul Ioan a desfășurat mai tirziu o lungă și bogată activitate misionară în Asia Mică, în care timp și-a avut locuința în Efes, a determinat ușor concluzia că și Sfînta Fecioară Maria ar fi însoțit pe Apostol acolo și că ar fi murit și ar fi fost înmormîntată deci la Efes. Dar, «după cele ce știm din documentele Noului Testament (Faptele Apostolilor și Epistolele lui Pavel), trebuie să privim anul 69 sau 70 ca începutul activității lui Ioan în provincia Asia; nu Ioan a pus acolo temelia, ci el a zidit mai departe pe temelia pusă de Pavel și de ajutoarele lui. Atunci Maria n-a mai putut să însoțească pe Ioan în Asia, căci ea, cu siguranță în timpul acela nu se mai afla printre cei vii». ³⁰ De altfel, și Sfîntul Epifanie, învățatul episcop din Cipru († 403), observă că nu se găsește nicăieri vreo indicație că Maria ar fi însoțit pe Ioan în Efes (Adv. haeres., nr. 78).

Ar fi de prisos să mai enumerăm și alte motive care fac pe unii să creadă că mormîntul Sfîntei Fecioare Maria s-ar afla în Efes, cînd este lucru învederat că ea n-a putut însoți pe Sfîntul Apostol Ioan acolo, nemaiîfiind în viață la data cînd acesta și-a început activitatea în Asia Mică. Totuși, pentru o mai bună lămurire, amintim că ceea ce a mai făcut și face încă pe unii să creadă că Sfînta Fecioară Maria a fost înmormîntată în Efes este faptul că episcopii adunați la sinodul III ecumenic, în anul 431 la Efes, spun în scrisoarea lor către clerul și poporul din Constantinopol, că Nestorie a fost condamnat în orașul în care se afla «Ioan Teologul și Sfînta Fecioară Maria de Dumnezeu Născătoare». ³¹ Dar chiar Natalis Alexander († 1724), istoric bisericesc de mare erudiție și distinsă perspicacitate, face în această privință cu drept cuvînt următoarea observație: «Episcopii amintesc aci de Ioan și Maria, nu pentru că erau acolo mormintele amîndorura, ci pentru că se allau în oraș două biserici — catedrala, care era consacrată Sfîntei Fecioare, și alta Sfîntu-

30. Dr. Johannes Evangelist Belser, *Einleitung in das Neue Testament*, 2 Auflage, Freiburg im Breisgau, 1905, pp. 246-247. A se vedea între alții și Schaefer-Meinertz, *Einleitung in das Neue Testament*, 2 Auflage, Paderborn, 1913, pp. 339-340; Funk-Bihlmeyer, *op. cit.*, p. 38.

31. Mansi, *Coll. concil.*, tom. IV, col. 1242.

lui Apostol Ioan, în care se afla și mormîntul lui». ³² Că la Efes exista deja în anul 431 o biserică consacrată Sfîntului Ioan, ne încredințează Silvia din Aquitania, în pelerinajul ei la Locurile Sfinte, întreprins în anii 385-388, ³³ iar mai tîrziu aflăm de la Ioan Moshul († 619), că pe vremea sa, creștinii mergeau în pelerinaj la Efes, ca să se închine la mormîntul ucenicului pe care-l iubea Iisus. Deci, nu era nici o vorbă că s-ar fi aflat acolo și mormîntul Sfîntei Fecioare Maria, căci altfel s-ar fi făcut mențiune și de el, ba încă și mai degrabă de el. Și în Efes mai exista deja în anul 431 și o biserică a Sfîntei Maria, cum am amintit mai sus. Aceasta era catedrala episcopală, în care s-a ținut sinodul III ecumenic din acel an. Despre ea amintesc în mod clar chiar președintele acestui sinod, Sfîntul Chiril, patriarhul Alexandriei, care în una din cuvîntările sale, ținută acolo, se exprimă astfel: «Slavă Ție, Sfîntă și tainică Treime, care ne-ai adunat pe noi în această biserică a Mariei de Dumnezeu Născătoarei». ³⁴

Din existența în Efes a unei biserici ce purta numele Sfîntei Fecioare Maria, în anul 431, nu se poate trage concluzia că acolo se afla și mormîntul ei. Căci, chiar de pe timpul lui Constantin cel Mare existau în Constantinopol și în alte părți mai multe biserici zidite și consacrate Maicii Domnului, cu toate că în nici una din ele nu se afla mormîntul ei. ³⁵ Este adevărat că primele biserici creștine au fost clădite mai ales peste, sau lîngă mormintele martirilor, de aceea ele se și numeau «martyria», care nu erau de fapt decît niște capele pe lîngă mormintele martirilor sau pe lîngă cimitire în general, și erau admise legal chiar în timpul persecuțiilor pe baza așa numitului drept sepulcral. ³⁶ Sfînta Fecioară Maria n-a murit de moarte martirică, ci naturală. ³⁷

Această situație s-a schimbat însă, o dată cu libertatea religioasă acordată de împăratul Constantin cel Mare, în anul 313, prin edictul de la Milano. De la această dată încep a se zidi biserici în cinstea sfinților.

32. Natalis Alexander, *Hist. eccl.*, tom. IV, p. 31.

33. Joh. Fr. Gamurrini, *S. Hilarii tractatus et hymni et S. Silviæ Aquitanæ peregrinatio ad loca sancta*, Romæ, 1877, p. 75. Existența acestei biserici, construită pe locul unde se afla mormîntul Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, a fost de curînd dovedită, și ruinele ei, date la iveală prin săpăturile făcute de către o echipă de arheologi austriaci, condusa de prof. Franz Millner. Vezi săptămînalul «Contemporanul», București, nr. 12, 1958, din 26 martie, cum și articolul *Ephesus redivivus*, semnat de Pr. prof. dr. Grigorie Marcu, în revista «Mitropolia Ardealului», nr. 7-8 (iulie-august), 1958, Sibiu, pp. 506-530.

34. Mansi, *loc. cit.*, col. 1251.

35. Niršchi, *op. cit.*, pp. 12-14.

36. K. M. Kaufmann, *Handbuch der christlichen Archäologie*, Paderborn, 1905, pp. 112 și urm. Victor Schultze, *Grundriss der Christlichen Archäologie*, München, 1919, pp. 64 și urm.

37. Karl Fr. Arnold, *Die Geschichte der alten Kirche*, Leipzig, 1919, p. 233.

În fine, susținătorii părerii că mormîntul Sfintei Fecioare Maria s-ar afla la Efes, își mai sprijină părerea lor și pe afirmațiile făcute de două călugărițe vizionare din Apus, și anume: Maria din Agreda (n. 1602, † 1665, ca stareță a minăstirii din Agreda — un orașel din vechea Castilie, în Spania), și Anna Katharina Emmerich din Dülmen, în Westfalia († 1824).³⁸ Prin scrierile lor au produs mare vîlvă în Apus și au dat naștere la o bogată literatură pro și contra, mai ales în ceea ce privește afirmația lor că nu numai ruinele mormîntului Sfintei Fecioare Maria, ci chiar și ale casei în care a locuit ea s-ar afla în împrejurimile Efesului, totuși, socotim că nu este cazul să mai insistăm asupra contrazicerilor ce există între afirmațiile uneia și a celeilalte, cu privire la pretensele revelații ce li s-ar fi făcut de către însăși Sfînta Fecioară Maria, căci mai ales aci trebuie să luăm aminte la cuvintele Sfîntului Apostol Ioan: «Iubiților, nu dați crezare oricărui duh, ci cereți duhurile, dacă sînt de la Dumnezeu» (I Ioan IV, 1).

De aceea, orice încercări de a socoti că Sfînta Fecioară Maria ar fi trăit multă vreme în Efes și că și-ar avea acolo mormîntul și nu în grădina Ghetsimani din valea Iosafat de lângă Ierusalim, — cum este tradiția veche și unanimă a Bisericii —, «trebuie respinse, atît din motive critico-literare, cît și arheologice». ³⁹ Ba chiar și din motive religioase, căci nu în pădurile din marginea Efesului, cum pretind cele două vizionare amintite mai sus, se cuvenea să fie înmormîntată Sfînta Fecioară Maria, ci în grădina Ghetsimani din valea Iosafat (valea binecuvîntării, II Cron. XX, 26).

Pr. MATEI PISLARU

38. Cea dintîi a lăsat în limba spaniolă o voluminoasă scriere intitulată: *Cetele misterioasă a lui Dumnezeu, sau Dumnezeiasca istorie a vieții Prea Sfintei Fecioare Maria*, tipărită după moartea ei, în două volume, și tradusă în mai toate limbile europene, ba încă și în limba arabă, unele din aceste traduceri ajungînd la peste 50 de ediții. Anna Katharina Emmerich a lăsat scrisă în limba germană: *Das Leben der heiligen Jungfrau Maria*, tipărită de asemenea după moartea ei la München, în 1852.

39. Funk-Bihlmeyer, *op. cit.*, p. 40.

MONUMENTELE DE ARTĂ BISERICESCĂ ÎN ANII DEMOCRAȚIEI POPULARE

În curînd se vor împlini șaisprezece ani de la eliberarea patriei noastre din legăturile asupririi și umilinței. Perioadă de adînci transformări economice, de mărețe realizări sociale și culturale, de muncă organizată și conștientă, ea reprezintă prima epocă de viață democratică în țara noastră. Bilanțul grăitor al succeselor obținute în toate ramurile de activitate obștească prezintă înfăptuiri epocale. O preocupare principală o constituie acțiunea de construcție ce se desfășoară pe întreg cuprinsul țării, acțiune ce este strîns legată de reconstrucția și rehabilitarea vechilor așezăminte de cultură. Din primii ani de la preluarea conducerii, Partidul și guvernul desfășoară o susținută campanie de restaurare, conservare și protecție a bunurilor poporului, și considerînd că trecutul istoric este înainte de toate un bun al poporului, înțeleg că grija față de monumentele istorice și artistice, mărturii monumentale ale acestui trecut, este o datorie de onoare pentru orice regim legat de popor.¹ Această atitudine a fost însușită de către ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Intîistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a încurajat cu cuvîntul și fapta opera de restaurare și conservare a monumentelor noastre de cultură.

În activitatea lor teoretică și practică, forurile conducătoare al Statului nostru s-au folosit în domeniul artei și al restaurărilor, de experiența Uniunii Sovietice. Lenin îi spunea lui Lunacearski, comisar al poporului pentru cultură: «Noi trebuie să ne străduim în primul rînd să împiedicăm să se devasteze muzeele care păstrează atîtea comori»,² căci noul nu exclude legătura cu trecutul, iar *păstrarea și cunoașterea* tezaurului cultural stă la baza culturii proletare. Născută din asociația sensibilității și a experienței prin cucerire proprie, arta nu are niciodată acea *distracție*

1. P. Constantinescu-Iași, *Respect față de monumentele istorice*, în rev. «Monumente și Muzeu», București, 1958, p. 13.

2. Cuvintele acestea, amintite de P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 13, au fost roșite de Lenin la 5 octombrie 1918, cînd Prezidiul Consiliului Comisarilor a elaborat un decret în legătură cu «înregistrarea, luarea în primire și păstrarea monumentelor artistice și arheologice aflătoare în Rusia».

dezinteresată pe care încearcă să i-o imprime filozofii idealişti, ci ea rezumă viaţa. Numai atunci când operele artistice exprimă nevoile, năzuinţele, gândurile şi sentimentele poporului, ele intră în tezaurul culturii şi trăiesc în decursul secolelor şi mileniilor.³ Faptul că operele nemuritoare ale atitor artiştii din popor s-au păstrat pînă azi atestă cu fermitate imensă lor valoare istorică şi artistică naţională şi internaţională, implicind în mod imperios o grijă şi o atenţie deosebită pentru conservarea şi păstrarea lor.

Bisericile şi minăstirile vechi păstrează în sînul lor nepreţuite odoare de artă, ca : «aere şi epitale, antimise şi dvere, odăjdii scumpe ţesute în fir de aur ori cusute cu o chinuitoare migală pe stofe bogate, evangheliare, discuri şi potire, chivoturi şi racle, cădelniţe şi panaghiare, anaforniţe şi candelă, sfeşnice, cruci şi policandre, cărţi de slujbă şi prapore vechi, tetrapode şi străni de lemn».⁴ Toate aceste odoare, rezultate din truda de veacuri a meşterilor iscusiţi ai poporului nostru, nu mai sînt considerate «vechituri popeşti», ci monumente naţionale şi, în consecinţă, protejate şi îngrijite prin toate mijloacele de care dispune ştiinţa actuală.

Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul patriei noastre cuprinde 4345 de aşezăminte şi obiecte cu semnificaţie de monument, împărţite după caracterul lor, în : monumente arheologice şi rezervaţiuni arheologice, monumente de arhitectură, monumente de artă plastică şi monumente istorice. Toate aceste monumente, după importanţa lor, sînt : de interes republican, regional sau raional. Cea mai mare parte dintre ele însă sînt monumente bisericesti, fapt explicabil, deoarece provin în majoritate din epoca feudală, perioadă cînd activitatea Bisericii se împleteşte cu a statului, şi în care nu se poate vorbi de o artă laică şi de una religioasă în sensul strict al cuvîntului, ci, în cel mai bun caz, de o sinteză a elementelor profane cu cele religioase ce se întrepătrund reciproc fără a se înlocui.

Multe dintre ele constituie verigile care lipsesc din lanţul istoric al vremurilor trecute. Ele alcătuiesc în mare parte istoria arhitecturii româneşti, a picturii, a sculpturii, a ţesăturii, a lucrării metalelor etc.

Studiile făcute în ultimii ani asupra acestor monumente au adus o mulţime de concluzii importante asupra calităţilor creatoare ale poporului nostru, care s-au manifestat cu o vigurozitate deosebită în domeniul artelor plastice. Produse de valoare artistică diferită, monumentele reprezintă sufletul, aspiraţiile, concepţiile unor artiştii adeseori anonimi, care immortalizează frămîntările unor veacuri de lupte ale poporului pentru unire, libertate şi afirmare. Amintind cu slove dăltuite în piatră, ani şi evenimente de neuitat, vechile noastre monumente sînt oglinda vieţii şi civilizaţiei de pe teritoriul Romîniei, purtătoare şi păstrătoare a specificului naţiunii şi dovezi materiale ale vechimii poporului nostru.

3. *Marxism-leninismul despre rolul maselor populare în istorie*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1954, p. 12; vezi şi K. Marx şi F. Engels, *Despre artă şi literatură*, Editura pentru Literatură Plastică, Bucureşti, 1953.

4. Conf. Diac. Gh. I. Moisescu, *Rolul preoşinii în păstrarea monumentelor de artă şi istorie bisericască*, în revista «Studii Teologice», nr. 3-4/1949, pp. 268-269.

Făcînd o analogie între felul în care istoricul sovietic de artă rusă M. I. Rzeanin⁵ stabilește procesul formării unei tradiții autohtone în arta rusă și modul în care vor urmări istoricii noștri de artă⁶ procesul de naștere și dezvoltare a tradiției autohtone în arta națională, reținem că drumul îndelungat al dezvoltării ei progresive este înscris pe piatra monumentelor istorice.

Funcțiunea de sinteză artistică a edificiului bisericii este deplin folosită. Arhitectura, sculptura, pictura, țesătura și toate artele minore executate cu o chinuitoare migală într-o formă de excepțională realizare artistică, se întîlnesc și se îmbină în aceste monumente religioase, nu arareori unice în lume. Pe fondul autohton se brodează influențe străine, «adoptate într-o sinteză care ne aparține și care este lucrul de căpetenie în dezvoltarea simțului de frumos și al realizării artisticului la noi».⁷ Acesta este modul just în care trebuie cercetat un monument de cultură, însușit și susținut și de statul nostru democrat, îndată după instaurarea lui.

După precizarea importanței istorice și artistice a monumentelor urma pe linie teoretică stabilirea normelor și mijloacelor de restaurare, mai ales că noțiunea de restaurare, care datează abia de un secol, era neprecizată și multă vreme chiar arhitecți specialiști în construcții nu făceau deosebire între termenii: a reconstrui, a restaura și a consolida un monument.

Astfel, se precizează, — indicîndu-se și mijloacele —, că «a restaura o clădire, înseamnă a-i reface părțile distruse sau în ruină, dîndu-i formele inițiale, cunoscute conform datelor stabilite pe baza informațiilor suficiente sau forme pe care studiile arheologice pot să i le atribuie cu siguranță. A reconstrui înseamnă a reclădi după modelul vechi, transformînd în majoritatea cazurilor noua construcție prin adausuri, proprii arhitecturii. Între aceste două lucrări, consolidarea este o lucrare în vederea conservării intacte a părților existente ale edificiului sau a decorației sale, fără a se înlocui părțile deteriorate».⁸

Principiile sănătoase ale adevăratei restaurări cer eliminarea falsei teorii a «stilului unic» și îmbinarea în operele de restaurare a caracterului științific al unității istorice cu realizările armonioase ale ansamblului arhitectural. Importantă și prețioasă documentare în vederea realizării de restaurări științifice ne-a fost oferită de bogata experiență a arhitecților și istoricilor de artă sovietici, care au restaurat monumente ves-

5. M. I. Rzeanin, *Russhaja arhitektura (Arhitectura Rusă)*, Moscova, 1947, p. 128; vezi și *Pamiatniki russkogo zdesstva*, Moscova, 1950.

6. P. Constantinescu-Iași, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturii românești*, București, 1951, p. 231; V. Vătășeanu, *Istoria Artei Feudale în Țările Române*, Edit. Academ. R.P.R., București, 1959, vol. I, p. 1017.

7. N. Iorga, *Ce este vechea noastră artă?*, București, 1943, extras din «Bul. Com. Momim. Ist.», fasc. 113-114, p. 130; vezi și Gr. Ionescu, *Byzance et l'architecture religieuse en Roumanie*, în «Balcania», VI, 1943, p. 308.

8. Teodora Voinescu, *Principii conducătoare în restaurarea monumentelor artistice de la Bibescu și pînă azi*, în «Analecta», vol. II, București, 1944, pp. 137-154, și Pr. prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 284.

tite, ca «minăstirea Troițosergheeva din orașul Zagorsk, unde funcționează o școală pentru pregătirea meșterilor restauratori, bisericile Sf. Zosim și Savatie din Duhovscaia tot din Zagorsk, cit și catedrala Sf. Vasile Blajenii din Piața Roșie a Moscovei, sau vechea clopotniță de la vestita biserică din satul Kolomenscoe, socotită una din cele mai reușite restaurări de monumente în U.R.S.S.»⁹

Activitatea de restaurare pe care o desfășoară statul nostru în strînsă colaborare cu Biserica Ortodoxă Romînă a început o dată cu vindecarea rănilor provocate de război. Astfel, pe linie organizatorică, în 1948 se înființează pentru prima oară școli medii de artă, cu menirea de a pregăti cadre de viitori artiști ai poporului.

În 1949, Academia R.P.R. ia în mînă conducerea activității arheologice și istorice. Acum se înființează Institutul de Istoria Artei de pe lângă Academia R.P.R., condus de acad. Gh. Oprescu. Reapare revista «Dacia», cu articole în limbile franceză, rusă și engleză. Se încep pe întreg cuprinsul țării săpături arheologice, planificate din timp, conduse de echipe de specialiști încercați, înzestrate cu tot ce le este necesar, și care string cu grijă vestigiile scumpe, popularizîndu-le în publicații îngrijite, subvenționate de stat.¹⁰

Față de activitatea regimului trecut în acest domeniu, desfășurată în 6-8 puncte arheologice restrînse la o perioadă între 2-6 săptămîni, cercetările arheologice întreprinse între anii 1949-1959 cuprind 300 de centre arheologice, dintre care unele mari șantiere naționale.¹¹

Apar revistele de specialitate, ca «Studii și Cercetări de Istorie Veche» se publică mai multe zeci de volume cuprinzînd documente ale istoriei noastre naționale din cele mai vechi timpuri. În 1950 se reorganizează Muzeul de Artă al R.P.R., a cărui galerie de artă feudală romînească cuprinde și un bogat material bisericesc, ca: fresce din veacurile XIV-XVII, icoane, fragmente arhitectonice, discuri, potire, cruci, evangheliare, odăjdii și altele. În 1952 se înființează Atelierul Central de restaurare al Muzeului de artă al R.P.R. Muzeul satului din parcul de cultură și odihnă I. V. Stalin din București este înzestrat, între 1948-1958, cu 48 de construcții diferite, și peste 8000 de obiecte de artă populară dintre cele mai caracteristice. Scopul muzeului este să adune, să conserve, să popularizeze și să valorifice, prin studii etnografice și de istoria artei, tradițiile monumentale și comorile artei populare. În Muzeul satului pot fi văzute două admirabile monumente religioase, bisericile din Dragomirești-Baia Mare, și Turea-Cluj. Un eveniment plin de o adîncă semnificație l-a constituit pentru poporul nostru Hotărîrea Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. de a transfera guvernului R.P.R. bogatul tezaur istoric și artistic prelat de

9. S. A. Tarapov, *Monumente de arhitectură și metode pentru restaurarea lor*, în rev. «Gospodăria urbană a Moscovei», nr. 5, 1947 (după Gh. Moisescu, *op. cit.*, p. 284).

10. Pr. prof. Al. Ciurea, *Monumentele bisericești și grija pentru conservarea lor în R.P.R.*, în rev. «Glasul Bisericii», 1956, nr. 1-2, p. 43; vezi și Barnea Ion, *Roman Byzantine Basilicae discovered in Dobrogea between*, în «Dacia», nouv. série, II, 1958, pp. 332-349.

11. Acad. Emil Condurachi, *Histria*, Edit. de Stat pt. Lit. și Artă, București, 1959, p. 6.

guvernul României spre păstrare în Rusia, în anii primului război mondial, când România a fost aliata Rusiei.¹²

Dar grija față de comorile artei vechi și contemporane se observă și în legiferările forurilor competente. Decretul Marii Adunări Naționale din 15 martie 1951, art. 1, spune: «Pentru a asigura organizarea științifică a muzeelor și conservarea monumentelor istorice și artistice din țara noastră, în scopul de a fi puse în slujba educării maselor populare, se înființează pe lângă Academia R.P.R. «Comisia științifică a muzeelor monumentelor istorice și artistice». Această comisie efectuează lucrări importante între 1951-1956. Între 1953-1954 se face inventarul monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R., «înregistrându-se 11.453 monumente, dintre care 4360 au fost declarate monumente de cultură».¹³

În 1952 se înființează Direcția Generală a Monumentelor Istorice din cadrul Comitetului de Stat pentru Arhitectură și Construcții. Rostul acestei direcții este îndrumarea și controlarea acțiunilor de restaurare. Se deschide un atelier special de proiectare în cadrul Institutului de proiectare I.S.P.R.O.R., în care se elaborează proiectări complexe cu contribuția arhitecților, istoricilor, arheologilor, inginerilor, geotehnicienilor, inginerilor constructori etc.... Se întocmește lista provizorie a monumentelor istorice din țară și diferite normative de proiectare și execuție. În 1955, Comitetul pentru Arhitectură și Construcții de pe lângă Consiliul de Miniștri editează publicația «Probleme de Arhitectură și Construcții», în care un capitol este rezervat monumentelor istorice. H.C.M. nr. 661/1955 stabilește denumirea de monumente de cultură în art. 1, spunând: «Monumentele de cultură sînt bunuri care au o deosebită importanță arheologică, istorică, arhitectonică sau artistică, reprezentînd dovezi materiale ale dezvoltării culturii pe teritoriul patriei noastre sau ale desfășurării unor evenimente, importante din trecutul său. Monumentele de cultură se află sub protecția statului». Monumentele de cultură reglementate prin prezenta hotărîre sînt: monumente arheologice, monumente de arhitectură, monumente de artă plastică și monumente istorice memoriale. Totodată se precizează forurile în competența cărora intră aceste categorii de monumente, și anume:

— Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, prin Direcția Generală a Monumentelor Istorice, pentru monumentele de arhitectură.

— Ministerul Culturii, pentru monumentele de artă plastică și istorice-memoriale.

— Institutul de Arheologie al Academiei R.P.R., pentru monumentele arheologice și rezervațiunile arheologice.

— Comisia științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și de Artă, care face propunerile de declarare a monumentelor de cultură, declararea propriu zisă fiind rezervată Consiliului de Miniștri.

— Institutele de proiectare I.C.S.O.R. și I.P.B., pentru întocmirea proiectelor respective.

12. M. H. Maxy, *Un eveniment de adîncă semnificație*, în rev. «Studii Muzeale», Ediț. de Stat pt. Lit. și Artă, București, 1957, p. 3.

13. P. Constanținescu-Iași, *op. cit.*, p. 17.

H.C.M. nr. 1160 din 23 iunie 1955, în articolul 1, precizează: «Se declară monumente de cultură, monumente arheologice de arhitectură, de arte plastice și istorice-memoriale, cuprinse în alăturatele liste, care fac parte integrantă din prezenta hotărâre». Această H.C.M. cit și H.C.M. nr. 661 din 22 aprilie 1955, împreună cu listele de monumente apar într-o broșură specială, în 1956.¹⁴ Legiferările însă continuă: H.C.M. nr. 2773, din 31 dec. 1956, prevede aprobarea de salarii tarifare pentru muncitorii specialiști, folosiți în lucrările de restaurare, consolidare, reparare și protejare a monumentelor de arhitectură. Tot în 1956, Institutul de Arheologie, în colaborare cu Ministerul Cultelor și cu Direcția Monumentelor Istorice încep sondeajele preliminare în vederea restaurării mănăstirilor istorice: Cotmeana, Gura Motrului, Mamu, Neamțu, Putna, Slatina și altele.

Lucrările de restaurare efectuate sînt multe și variate. Ne vom opri asupra celor mai importante din grupa monumentelor de artă bisericească.

Astfel, în *Moldova*, în Regiunea Bacău, se restaurează Mănăstirea Neamțu, turnul bisericii din Piatra Neamț, biserica Rădeana. În Regiunea Iași, sala gotică de la Sf. Trei Ierarhi, și biserica Sf. Teodor-Iași. În Regiunea Suceava, mănăstirile Moldovași, Sucevița, Slatina, biserica Invierii Suceava. În Regiunea Galați, biserica Precista-Galați.

Muntenia-Oltenia. În Capitală, clopotnița Mitropoliei, biserica Domnița Bălașa. În Regiunea București, Mănăstirea Căldărușani. În Regiunea Ploiești, turnul și biserica Mănăstirii Brebu. Ansamblul Mănăstirii Dealu-Tîrgoviște. În Regiunea Pitești, mănăstirile Hurezi, Cotmeana, Brîncoveni, Govora, Bistrița, Dintr-un Lemn, Mamu. În Regiunea Craiova, mănăstirile Tismana și Gura Motrului, Schitul Strimba.

Transilvania. În Regiunea Baia-Mare, diferite biserici din Iernuț. În Regiunea Cluj, turnul și biserica Lechița. În Regiunea Stalin, catedrala ortodoxă din Sibiu, biserica din Vingard.

În afară de acestea, restaurări s-au făcut la monumente de arhitectură aparținînd celorlalte culte din R.P.R. și diferitelor clădiri și monumente. Amintim: geamia Huncear și moscheea R.P.R. din Constanța; catedrala romano-catolică și biserica reformată din Cluj; catedrala catolică din Alba Iulia, catedrala evanghelică din Sibiu, biserica reformată din Petrisad și cetatea bisericească din Biertan, Regiunea Stalin, biserica evanghelică din Reghin. De asemenea, palatul Cuza și Palatul Culturii din Iași, Ateneul R.P.R., Palatul Justiției și casa Șuțu din București; palatul Mogoșoaia și palatul Potlogi (Reg. București), castelul Corvinilor din Hunedoara, palatul Bruckenthal din Sibiu, Bastionul Țesătorilor din Orașul Stalin, cetatea Rîșnov și castelul Huniade din Timișoara.

Dovedindu-se necesitatea unei concentrări a activității de restaurare, H.C.M. nr. 789/1959 înființează Direcția Monumentelor Istorice din cadrul Comitetului de Stat pentru construcții, arhitectură și sistematizare, care, grupînd sub o singură conducere activitatea de restaurare, dispune

14. *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, Editura Academiei R.P.R., București, 1956, 103 pp.

de o unitate de proiectare, de o unitate de execuție și de fonduri proprii pentru restaurările cele mai importante sau mai urgente.

Lucrările mai importante prevăzute în planul de execuție pe 1960 de către Direcția Monumentelor Istorice, sînt: *Moldova*: Mînăstirea Neamțu (continuarea lucrărilor). *Muntenia-Oldenia*: catedrala mitropolifană și Biserica Antîm (București), biserica Domnească-Tîrgoviște și biserica Stelea tot din Tîrgoviște, mînăstirile Cotneana, Hurezi, Brîncoveni (continuarea lucrărilor), biserica Domnească din Curtea de Argeș și biserica Olari tot din Curtea de Argeș, biserica Strehaia (vezi Craiova). *Dobrogea*: complexul runipestru Basarabi. *Ardel*: biserica Densuș, catedrala și capela din Sebeș (Reg. Hunedoara).

Iată dar, pe scurt, modul just în care înțelege statul nostru democrat popular importanța monumentelor de cultură și, practic, felul în care a acționat în păstrarea și protejarea acestor nepieritoare comori de artă și evlavie.

Biserica Ortodoxă Romînă, animată de reale sentimente de prețuire față de vechile noastre monumente, se menține pe linia tradiției ortodoxe și, sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, colaborează la repararea și restaurarea monumentelor de artă religioasă.

Atenția deosebită a Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru monumentele de artă religioasă, se vedește îndeosebi în interesul ce-l acordă Comisiei de Pictură Bisericească, trecută în 1950 de la Ministerul Cultelor la Patriarhia Romînă. Decizia patriarhală nr. 633/1958 stabilește componența acestei comisii, rolul ei, modul de organizare și funcționare, cît și drepturile și datoriile ei. Articolele 28 și 29 ale Deciziei reglementează problema restaurărilor monumentelor istorice, arătînd amănunțit de către cine pot fi executate, în legătură cu calificarea pictorilor și categoria monumentului.

Sub conducerea acestei comisii, funcționează între 1955-1960 o serie de șantiere — școli de pictură pentru promovare de pictori restauratori. Astfel, în 1955 se deschid șantierele la Mînăstirea Negru Vodă (Cîmpulung), Mînăstirea Plumbuita (București), Mînăstirea Tismana (Regiunea Craiova). În 1956 se continuă lucrările pe șantierul mînăstirilor Plumbuita și Tismana, deschizîndu-se șantier la biserica Colțea din Capitală. În anul 1957 se încep lucrări pe noile șantiere-școală de la bisericile Cuvioasa Parascheva, Colentina, Iancu Nou-Bălăneanu, Sfîntul Gheorghe-Plevna și Sf. Elefterie. În afară de șantierul de la biserica Cuvioasa Parascheva, celelalte trei șantiere funcționează și în 1958. În 1959, cînd se deschide șantierul Iancu-Nou, prin procesul-verbal de recepție nr. 15 din 2 iunie, lucrarea întregă este declarată ca o reușită de mare însemnătate.

Grija pentru păstrarea monumentelor noastre bisericesti, care intrunește laolaltă interesul arhitectural cu cel decorativ-pictural și cu cel sculptural, ca și al meșteșugului lucrării în lemn, piatră sau metal, devine o preocupare de fiecare zi a ierarhilor Bisericii noastre, care de multe ori «au un rol determinant în restaurările lor, fie prin acordarea

sumelor necesare, fie ca organe de inițiativă.¹⁵ Astfel, în legătură cu descoperirea frescei din secolul al XVI-lea de la Mînăstirea Tismana, lucrare începută în 1955, prof. academician D. Marcu spune: «Faptul că la conducerea mitropoliei oltene se află un ierarh iubitor de artă, pasionat pentru menținerea și restaurarea monumentelor de arhitectură din Oltenia a avut o deosebită însemnătate la descoperirea primelor fresce de la Tismana». ¹⁶ Făcînd apoi prezentarea șantierului de la Tismana și a rezultatelor obținute, încheie astfel: «Față de cele expuse trebuie să recunoaștem că printr-o largă înțelegere și datorită iubirii sale de artă, I.P.S. Firmilian — cu aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — a înscris în istoria Bisericii romînești o strălucită pagină a unei restaurări de o asemenea amploare și importanță atît istorică cît și artistică». ¹⁷

Mult apreciate de către organele statului sînt interesul și aportul material aduse în acțiunile de restaurare a bisericilor moldovene de către I.P.S.S. Mitropolitul Iustin Moisescu al Moldovei.

Atitudinea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a I.P.S. Mitropolit Iustin Moisescu și a I.P.S. Mitropolit Firmilian este atitudinea tuturor ierarhilor Sîntei noastre Biserici.

În afară de lucrările de restaurare amintite mai sus, s-au mai executat și alte lucrări de restaurare, consolidare, spălare, curățire, descoperire a picturii și repictare, la numeroase alte așezăminte.

Reținem însă că toate acestea s-au făcut cu avizarea, concursul și îndrumarea directă a Ministerului Cultelor și Direcției Generale a Monumentelor Istorice, ca de pildă lucrările de restaurare de la Mînăstirea Dealu. Reamintim de asemenea că rezultatele investigațiilor întreprinse la Mînăstirea Tismana au fost examinate de o comisie compusă din acad. prof. D. Marcu, prof. Grigore Ionescu, arhitect Lieblich, din partea Direcției Generale a Monumentelor Istorice, și arhitectul Patriarhiei.¹⁸ Într-o astfel de strînsă colaborare au fost așezate în ținuta lor firească monumente ca mînăstirile Plumbuita, Antim, și biserica Colțea din Capitală. Lucrări de spălare a picturii se efectuează la bisericile mînăstirilor Sinaia și Țigănești. Se restaurează Mînăstirea Pasărea. Cu o muncă demnă de laudă, pictorii Vinătoru și Călinescu scot la iveală fresca originală a lui Grigorescu din biserica Mînăstirii Zamfira, așezînd astfel acest monument alături de Agapia. Se restaurează biserica Adormirea Maicii Domnului din Borzești și biserica Văcărești din București. Se acordă subvenții de restaurare, consolidare sau întreținere, următoarelor mînăstiri: Cernica, Viforîta, Barbu (R. Buzău), Sf. Ioan Brazi (Panciu), Neamțu, Secul, Dragomirna, Sucevița, Putna, Cetățuia (Iași), Văratec, Bistrița (Moldova), Gura Motrului, Slatina (Fălticeni), Govora, Arnota, Co-

15. Acad. prof. Duiliu Marcu și prof. G. Rusu, pictor, *Descoperirea frescei din sec. al XVI-lea, de la Mînăstirea Tismana*, în «Monumente și Muzeu», Buletinul Comisiunii Științifice a Muzeelor, Monum. Istorice și Artistice, Edit. Acad. R.P.R., București, 1958, p. 41.

16. Idem, *ibidem*.

17. Idem, *op. cit.*

18. Idem, p. 41.

zia, Nicula (Cluj) și aitele. În 1956 se aprobă și se desfășoară lucrări la 98 de unități.

Între 1957 și 1959, numărul lor crește simțitor. Amintim: bisericile Jina (R. Sebeș), Odaia (R. Lehliu), capela Belu, Sf. Nicolae Vlădica, Cărmidarii de Sus și Sf. Nicolae Tabacu (București), Costieni (R. Urziceni), Sf. Dumitru Babadag (R. Rîmnicul Sărat), Podul Iloaii (R. Podul Iloaii-Iași), Ciribiș (R. Marghita-Oradea), Căzănești (R. R. Vilcea), Măgurele (Turnu Măgurele), Negru Vodă (C. Lung), Olești (Curtea de Argeș), Olănești-Băi, Tina (Oiteț), Valea lui Aibu (Drăgășani).

Adresa Departamentului Culturii nr. 74473/1958 avizează că este necesar să se extragă resturile vechii picturi de la biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel din Constanța, cu toate că biserica nu figurează pe lista monumentelor istorice (pictura ei este opera maestrului Mirea). Se restaurează pictura bisericii Adormirea Maicii Domnului (Sîmburești) Drăgășani, și a bisericii Dragonirești-Deal (Reg. București). Se restaurează Mînăstirea Buciumeni (R. Tecuci), care figurează pe lista monumentelor cu documentație incompletă. Tot în 1959, Ministerul Învățămîntului și Culturii, Direcția Artei Plastice, face cunoscut că biserica Văleni, R. Vedea, urmează să fie înscrisă în lista monumentelor de cultură. Intervenții de restaurare se mai fac în 1959 bisericilor monumente istorice Sf. Nicolae din Coșovenii de Sus, Sf. Arhangheli din Craiova, Bodăești (Amara-dia) și Vovidenia (Galați).

În legătură cu restaurarea picturală de la biserica Sf. Arhangheli din Craiova — monument istoric în tempera și frescă, făcută cu o deosebită migală și pricepere de pictorul restaurator Iosif Keber, notăm că la această biserică, înlăturîndu-se pictura în ulei, lipsită de valoare, a iconostasului, s-au descoperit icoane miniaturale în frescă într-o stare foarte bună, unice în toată Oltenia prin tehnica lor și printre puținele din țară în acest gen.

Același pictor restaurează pictura tindei bisericii Buna Vestire (R. Vilcea) și a catedralei Sfinții Voievozi din Tg. Jiu, unde aplică toate genurile lucrărilor de restaurare: descoperire de frescă de sub tencuiala sau stratul de ulei, transplantare de frescă dintr-un loc în altul (vezi figurile de filozofi transplantați din exterior în tinda bisericii), cit și curățirea de praf și fum a picturii, opera lui Mișu Popp.

Sumele investite în aceste lucrări, provenite din ajutorul dat de Ministerul Cultelor, Direcția Generală a Monumentelor Istorice, și din alocațiile făcute de Patriarhia Română și fiecare eparhie în parte pentru monumentele bisericesti de pe teritoriul respectiv sînt destul de însemnate. Este suficient să amintim că doar în 1955, Arhiepiscopia Bucureștilor alocă 7.200.000 lei pentru repararea și întreținerea lăcașurilor de cult, în cea mai mare parte monumente.

Desigur, prezentarea de față este numai un scurt rezumat al considerabilei opere de restaurare întreprinse în cei 16 ani de democrație ce au trecut de la eliberarea patriei noastre.

În încheiere, ar mai fi de spus un cuvînt în legătură cu marea acțiune de reconstrucție ce se desfășoară pe întreg cuprinsul țării, cu refe-

rire la protejarea monumentelor noastre istorice, mai ales a celor din orașe.

Pentru o perfectă asamblare a construcțiilor urbanistice, valorile arhitectonice ale vechilor monumente trebuie să constituie un tot unitar cu construcțiile înconjurătoare.

După părerea arhitectului sovietic V. A. Lavrov, integrarea organică a monumentelor istorice în urbanistica contemporană le conferă încă o viață, dovedind totodată necesitatea acestor monumente în formarea noului ansamblu ce realizează legătura vie între trecut și prezent, prin învederarea tradiției locale.¹⁹ Pentru aceasta este necesară studierea minuțioasă a trecerii de la plastica clădirilor istorice la plastica clădirilor contemporane, și atunci vom putea spune împreună cu marele istoric rus al secolului al XIX-lea, N. I. Pogadin: «Orașul este cartea în care fiecare stradă ocupă o pagină și noi vom adăuga noi pagini, fără ca să le rupem pe cele vechi».²⁰

Preoții care au cinstea să slujească în biserici declarate monumente de cultură, au totodată datoria de onoare să păstreze cu cea mai mare strășnicie moștenirea scumpă, rămasă din truda de veacuri a înaintașilor noștri. În acest scop a fost dată și Decizia Ministerului Cultelor nr. 17802 publicată în Monitorul Oficial din 17 martie 1948, care consideră pe parohii gestionari bisericești.²¹

Luînd pildă de la conducătorii Statului și Bisericii noastre, preoții sînt datori să popularizeze și să stimuleze în popor dragostea față de comorile nepieritoare ale vechii noastre arte bisericești, contribuind prin aceasta la ridicarea nivelului cultural al maselor de păstoriți ce le sînt încredințați.

Magistrand CORNELIU CREANGĂ

19. V. A. Lavrov, *Monumentele istorice în planul de sistematizare ale orașelor în refacere*, în «Probleme actuale ale urbanismului», «Bulet. Acad. de Arhitect. a U.R.S.S.», Moscova, 1947, citat după conf. Diac. Gh. Moiescu, *art. cit.*, p. 216.

20. V. A. Lavrov, apud conf. Diac. Gh. Moiescu, *art. cit.*, p. 281.

21. Al. Ciurea, *art. cit.*, pp. 45-46.

BISERICA SFÎNTA VINERI-NOUĂ DIN BUCUREȘTI ARHITECTURA. MOZAIICUL FRONTISPICIU ÎN CADRUL PICTURII MURALE

În cartierul Gării de Nord, pe unul din bulevardele mai largi ale Capitalei, s-a înălțat în ultimii ani și s-a împodobit cu picturi murale o construcție impunătoare, biserica închinată Sfintei Parascheva, Sfânta Vineri-Nouă, — în vorbirea credincioșilor.

Așa cum se înfățișează astăzi, construcția deșteaptă multe gânduri. Întii, acela privitor la însușirile ei arhitectonice. E interesant, socotim, să amintim că țara noastră păstrează din trecutul ei îndepărtat și din vremile mai noi, numai biserici mici de lemn, paraclise de schituri și mânăstiri ori de case domnești. Acestea din urmă, când sînt «de piatră», cum sînt numite îndeobște, adică clădite din cărămidă și bolovani cu adaos de piatră cioplită, folosită în anume locuri și în anumite proporții, au fost totdeauna plănuite și realizate în legătură cu nevoile și mijloacele țării; proporționate apoi cu văile înguste din munți ori cu tăpșanele ferite, pe care au trebuit să se înalțe. Sînt rare, în adevăr, edificiile mai cuprinzătoare, ridicate pe terenuri întinse, și destinate să primească un număr mare de închinători. Construite, în marea majoritate a cazurilor, cu ajutorul mijloacelor locale și pe temeiul unei experiențe de veacuri, multe din acestea sînt, pînă astăzi, lucrări de artă cu care ne mîndrim pe bun drept. Unirea Țărilor Romînești, creșterea orașelor și a aglomerațiilor umane, alături de aceea a mijloacelor economice și financiare, au schimbat condițiile și au pus pe arhitecți în fața unor probleme greu de rezolvat. Edificiile, de dimensiuni și proporții mult mai mari, nu se mai înalță de cîteva decenii cu ajutorul mijloacelor locale și pe temeiul acelei experiențe de veacuri, care crease îndemînări și posibilități nelăgăduite. Arhitecților li se cer acum edificii mari. Materiale noi, cimentul armat în primul rînd, impun concepții și procedee cu totul deosebite. Temeiul cugețării este în același timp cu totul altul, fiindcă experiența veacurilor și reazimul lor istoric național au fost înlocuite cu învățătura și exemplele Apusului. De la vremea de cînd a început cu adevărat o epocă nouă în

arhitectura noastră, s-a scurs apoi prea puțină vreme, și experiențele sînt în număr prea mic. Pe acestea nu se poate rezema o convingere hotărîtă și mai ales îndemînarea care ușurează soluțiile și liberează cugetarea.

Văzută de afară, dinspre fațadă și de pe trotuarul dimpotrivă al bulevardului, clădirea masivă și impozantă pare crescută din pămînt și menită să rămîna veacuri la fel. A trecut, de altfel, un examen greu, și anume prin primejdia cutremurului cel mare din 1940. Nu s-a clintit nici o cărămidă. Puterea zidurilor inspiră siguranță. Cupola și turnurile, minunat proporționate și înfrățite, încununează biserica și formează o impresionantă tranziție între masivitatea de jos și mediul aerian de sus. Impresia aceasta deșteaptă amintirea bisericii de la Daphni, lângă Atena, și aceea a monumentalului edificiu de pe Helicon, biserica mînăstirească Hosios Luca. Fațada e impunătoare, iar ușa de intrare, prietenoasă, îmbie și cheamă. Pe din afară, clădirea nu e terminată. Va fi înbrăcată în piatră. La apus portretul Sfintei Parascheva, în mozaic de proporții și linii maiestuoase, vestește ce va fi veșmîntul strălucitor al fațadei, care va fi înbrăcată toată în mozaic. În interior, cercetătorul întîmpină un cuprîns luminos a cărui întimitate, cu adevărat surprinzătoare, apare în chip neașteptat dăruită cu însușiri rare de reculegere și solemnitate. Contrastul dintre măreția și masivitatea exteriorului opuse formelor, suprafețelor și luminii mîngîietoare a interiorului nu este o notă întîmplătoare, fiindcă el apare și într-o altă creație a arhitectului proiectant, în biserica Sfînta Maria din preajma Arcului de Triumf al Capitalei. O însușire arhitectonică de asemenea valoare nici nu poate fi de altfel rezultatul întîmplării. Credincioșii pot urmări, apoi, liturgiile din oricare parte a cuprînsului; iar acustica se prezintă în cele mai bune condiții, și aceasta, se știe, e în funcție și de calcul, și de noroc.

Picturi murale în tonalități potolite de flori și mătăsuri de artă acoperă pereții, din creștetul cupolei pînă jos, la mică distanță de podea, unde se văd pinzele zugrăvite care amintesc astăzi stofele de artă cu care se împodobeau în vremile străvechi ale lumii creștine, zonele inferioare ale zidurilor. Efectul este impresionant: ansamblul plin de lumină cîntă și încălzește ochiul. Lucrarea înfățișează o realizare fericită de mulți ani. Au fost la început străduințele preoților și consilierilor. S-au făurit planuri, și s-a strîns, ban cu ban, suma foarte importantă de care era nevoie. Parohul de astăzi a muncit fără preget și, fără a uita pe ceilalți ostenitori, trebuie să i se recunoască meritul cel mare. A izbîndit, cu deosebire, atunci cînd a fost vorba să înfrățească puterile și talentul a patru din cei mai aleși pictori bisericești ai noștri: Ștefan Constantinescu, Gheorghe Popescu, Eugeniu Profeta și Nicolae Stoica. Aceștia și-au împărțit cîmpul, pictînd fiecare suprafețe determinate, cu grija, firește, de a le acorda. Fiindcă acordul de linii și culori, care era absolut necesar și constituie o reușită aproape neașteptată, nu s-a obținut decît datorită înțelegerii artistice și jertfelor făcute de fiecare dintre decoratori. Nu a lipsit întrecerea și sentimentul de independență. Acestea au dus la anume căutare și la inadvertențe de ordin iconografic. Numărul mare de scene și figuri, bogăția însăși a cuprînsului impun privitorului o atitudine sufle-

tească nepotrivită cu importanța lucrurilor și în special nefavorabilă unei contemplări active și cu înțeles. Pictura murală a acestui monument, ca și a tuturor bisericilor, trebuie *citită* pentru a fi înțeleasă, și înțeleasă pentru a li simțită ca operă de artă.

Picturile murale din Sfinta Vineri-Nouă¹ proced din concepția justă a artei bisericesti și reprezintă o pagină frumoasă dintr-o serie de realizări interesante pe revenirea la tradiție. Aceasta nu impune, în nici un fel, copia trecutului, și nici renunțarea la ciștigurile vremii noastre, care privesc justa înțelegere a monumentalității și legătura cu realitatea. Monumentalitatea impune artiștilor o «dematerializare» a figurilor, arhitecturilor și copacilor. În adevăr, toate formele trebuie concepute și realizate în funcție de suprafețele și formele edificiului pe care-l îmbracă. Figurile omenesti, clădirile, copacii etc., elemente de viață ale realității, sînt analizate de decoratorul monumental și prefăcute în imagini arhitectonice. Acestea sînt descărcate, pînă la limita extremă, de greutatea lor. Volumul și plasticitatea sînt reduse, la rîndul lor, la expresia ultimă. Mișcările sînt acordate, iar tonurile savant armonizate; unele cu altele, și toate la un loc, hotărîte în relație cu lumina monumentului și reflexele mobilierului, cu tîmpla, candelabrele, siranele etc. Nu e fără folos să amintim că întîrzie prin biserică din cînd în cînd privitori care compară figurile de pe pereți cu oamenii din jur, cu închinătorii. Îi surprinde și îi uimește stilizarea figurilor, înfățișarea, judecată de ei nefirească, a personajelor zugrăvite, și edificiilor. Caută, cu alte cuvinte, copii a ceea ce vede, și să știe tot ceea ce vede, să alle izvorul scenei și ideea fundamentală, și să urmărească în amănunte legăturile întregului ansamblu. Cine știe ceea ce vede, acela este pe drumul drept al contemplării bisericii.

Drumul drept și singurul care duce la înțelegerea și prețuirea picturii bisericesti, este cel întemeiat pe cunoașterea misiunii sale și rolului pe care-l împlinește în arta religioasă. Este nevoie, cu alte cuvinte, ca privitorul să știe tot ceea ce vede, să alle izvorul scenei și ideea fundamentală, și să urmărească în amănunte legăturile întregului ansamblu. Cine știe ceea ce vede, acela este pe drumul drept al contemplării bisericii.

•

Am luat parte la organizarea și realizarea mozaicului de pe frontispiciul bisericii, care înfățișează portretul Cuvioasei Parascheva. Lucrarea, opera pictorului Eugeniu Profeta, înseamnă o încununare a străduinței de mai mulți ani a parohiei, a năzuințelor și jertfei poporenilor din enorie, și unul din succesele Comisiunii de pictură bisericască, care a privegheat toate de aproape.

În țara noastră, mozaicul a fost întrebuintat rar și numai în vremea din urmă, în lucrări de proporții relativ modeste. Aceasta din pricina

1. Picturile murale acoperă 1600 metri pătrați; cuprind circa 1300 scene și figuri. Lasă totuși impresia unor zugrăveli «neîncărcate». «Aerience», cîntă și înaltă cugetul.

scumpetei și gingășiei tehnicii, care cere și timp îndelungat. Din ultimele decenii, putem cita decorul fântinei Miorița, format din două frize în mozaic; Buna Vestire de la biserica Curtea Veche, sfinții din pridvorul Mînăstirii Antim, mozaicurile de la biserica Sf. Mina-Vergului, și alte scene și portrete păstrate în muzeele din București.

Mozaicul-portret al Cuvioasei Parascheva, de pe fațada bisericii Sfinta Vineri-Nouă, se impune, în primul rînd, prin aspectul lui monumental și dimensiunile excepțional de mari pe care le are. El acoperă 26 de metri pătrați de suprafață. Înălțimea totală este de 7,20 m, iar lățimea de 3,60 m. «Încorporat» în zidul bisericii, parte integrantă din fațadă, el nu apare, în nici un chip, asemenea unui adaos. Așezat deasupra intrării, la mare înălțime, trebuie privit de la distanță, de pe trotuarul dimpotrivă al bulevardului. Atît este de bine prins și hotărit în zidire, încît sugerează cercetătorului suprafețe de mozaic înconjurătoare, de mari proporții. Fațada întregă pare formată din același material. Prestigiul figurii și caracterul său monumental nu alterează ființa sîntei, a cărei expresie rămîne reculeasă, venită din altă lume și purtînd o veste de ordin superior.

Arta mozaicului nu este extrem de veche. Un sarcofag egiptean de la Torino, în Italia, a fost considerat, mai de mult, o dovadă a folosirii acestui procedeu în țara Nilului. Astăzi știm că e vorba de o lucrare de incrustație, în care s-au folosit pietre prețioase. Scriitorul roman Plinius a citat, în mai multe locuri, pe Sosus, un artist grec, autor de opere în mozaic, care a trăit mult și în Italia. Opera celebră a acestuia se numește «Asaratos oecos». Înfrățesează o odaie nemăturată, în care se văd, pe podea și pe masă, urmele unui ospăț bogat; iar porumbei își ciugulesc penele pe marginile unui vas «cantarus». Un fragment al acestui mozaic se vede în muzeul de la San Giovanni în Laterano, la Roma. Oasele de pește, costițele, labele de crabi, fructele, legumele, scoicile, și un șoarece care roade o nucă formează un uimitor tablou «de gen». De fapt, lucrările în mozaic cunoscute se datează din timpul stăpînirii romane, grație căreia a și pătruns, se pare, acest procedeu în lumea mediteraneană. Cele mai multe și mai de seamă sînt cu puțin anterioare erei creștine. S-a folosit, îndeosebi, *lithostratos* (în limba greacă), *lithostratum* (în limba latină), mozaicul alcătuit din bucățele de marmuri, și anume pentru a «construi» podele. Opus sextile era pavajul format din fragmente regulate de marmuri colorate. Opus tessellatum e o varietate a acestuia din urmă și se caracterizează prin aspectul său geometric. *Opus vermiculatum* e o lucrare de mozaic formată din cuburi de marmură și smalt, iar *musivum* e un mozaic de smalturi. Antichitatea a cunoscut apoi *opus alexandrinum*, în care mozaistul nu folosește decît culorile negru și alb, pe un fond roșu sau albastru; *emblema*, făcută din smalt, și *abaculus*, din cuburi de aceeași materie. S-au păstrat lucrări celebre, mozaicul din Palestrina, bătălia de la Arbella, bolta bisericii Santa Costanza și mozaicul absidal din Santa Pudenziana, de la Roma. Lumea bizantină a folosit procedeu, pentru care a avut o predilecție deosebită, și a lăsat capodopere: decorul din bazilica Sfinta Sofia de la Constantino-

poi, bolta bisericii Sfânta Irina din aceeași cetate; ansamblurile strălucite de scene religioase și potrete din San Vitale, San Apollinaris în Classe și San Apollinaris Nuovo din Ravenna; ansamblurile din bisericile Romei (Santa Maria Maggiore, San Zeno, San Giovanni în Laterano, San Pietro (paraclisul Papei Ioan) etc.). Din lumea bizantină, mozaicul s-a întins în lumea mahomedană a califilor și suveranilor asiatici, și s-au realizat superbe decoruri în palatele acestora.

Renașterea a prețuit mozaicul, în chip cu totul deosebit. Domenico Ghirlandajo, marele pictor al Quattrocento-ului, l-a numit «pittura per l'eternità». În Florență se păstrează realizările minunate din baptisterii, și din numeroase biserici și palate executate în secolele XV și XVI. Florența a folosit procedeul și în decorul mobilelor, alături de fabricarea bijuteriilor, și a întrebunțat pietrele zise dure, marmuri diferite și pietrele prețioase. Numeroase varietăți de mozaic se află în lumea apuseană, începând din epoca maură a Spaniei. Aci întâlnim *foseyfasa* sau *fesifissa*, mozaicurile care îmbracă pereții moscheii din Cordoba și Alcazarului din Grenada; același, care a fost întrebunțat și pentru decorul moscheii lui Omar din Ierusalim. E din smalturi. Smalturile sînt un smalt opac fabricat din pastă, colorată în chip felurit. Un al doilea procedeu cere pietre de culori variate, care se înfig și se fixează cu ajutorul unui mastic în șențulețe săpate potrivit figurilor și ornamentelor desenate pe un carton-model. Un al treilea este acela al cuburilor și fragmentelor de teracotă, folosit, ca și precedentul, încă în vremea romanilor, și înlocuit curînd cu cubulețe și fragmente de o pastă de sticlă. Mozaicurile celebre din basilica San Marco de la Veneția datează, la rîndul lor, din secolul al XI-lea și sînt opera unor artiști bizantini. În San Marco se văd și mozaicuri mai tîrzii, și multe datorite artiștilor Renașterii. Mai aproape de țara noastră s-au executat decoruri de mare valoare artistică, în lumea rusească. La Olbia, lucrările datează din antichitate; în Georgia, din secolele VII-XII; iar la Kiev și Novgorod, din secolele X-XI. Decorul din Sfînta Sofia din Kiev e numărat printre capodoperele artei religioase ale lumii. În secolul al XVIII-lea, Lomonosov a întreprins, către 1750-1760, studii și o activitate de excepțional merit. I se datoresc inovații prețioase în fabricarea materialului necesar mozaicului, precum și învățăminte tehnice noi. A întemeiat o fabrică de sticlă colorată la Usti-Rudița, și a format ucenici de mare chemare: Vasiliev, Melnicov, Salaurov, Mes-cov etc. În secolul al XIX-lea, Rusia numără artiști aleși în arta mozaicului: Petuhov, Seloziov, Mihailov etc.

*

Pictura murală, în tempera, frescă, simili-frescă, îmbracă pereții unui monument. Indatorată, din principiu, să respecte integral pereții, formele și liniile monumentului, ea se așterne la suprafața zidurilor, pe care le îmbracă asemenea unei stufe. Pictorii decoratori realizează o «dematerializare» a figurilor, arhitecturilor și elementelor peisajului. Toate acestea sînt sărăcite și lipsite, pînă la limita extremă, de masa și consistența lor. Cea de-a treia dimensiune, adîncimea, depărtările și spațiul, nu sînt

pictate, ci numai «sugerate». Personajele, edificiile, copacii și toate celelalte elemente picturale ale temei sînt colorate cu diferite tonuri, juxtapuse, suprapuse ori valorate. Efectul fiecăruia și armonizarea tuturor sînt întemeiate pe esența lor proprie și pe lumina reflectată. Aceasta din urmă este, de fapt, factorul activ. Venind de afară, ruptă din lumina zilei ori pornind de la lămpi, candelă, lumînări etc., ea izbește pereții, pune în valoare tonul local, îl valorifică și îl învie. Înfrățește și armonizează tonurile vecine și ansamblul.

Mozaicul este «încorporat» zidului. El formează o completare a acestuia și un adaos considerabil de materie. Constructorul organizează, dintru început, locul pe care trebuie să-l ocupe, și acesta apare săpat, pe suprafețele hotărîte și pe adîncimi date. Mozaicul se îngroapă în zidărie, și suprafața lui nu iese în relief fiindcă ea se unifică cu aceea a edificiului. Pentru mai multă precizie, amintim că mozaicul de la Sfînta Vineri de pildă, are o grosime serioasă. Ea rezultă din suprapunerea materialelor întrebuițate: cubulețele de piatră și sticlă colorată, cimentul fin în care sînt îngropate, pînza metalică care căptușește stratul de ciment, pătura groasă de beton, care servește drept sprijin și temei. Toate acestea, la un loc, formează o masă adîncă de 6 sau 7 cm. La greutatea ei se adaugă barele de fier cu ajutorul cărora se «ancorează», adică se prinde în zid. La Sfînta Vineri-Nouă, zidul de apus primește astfel, pe o suprafață de 26 m, un adaos de 1600-2000 kg de material, fiindcă trebuie socotită și apa care intră în compoziția cimentului, alături de un număr apreciabil de kilograme de praf de marmură.

O a doua caracteristică privește lumina mozaicului, lumina lucrării. Aceasta este compusă din reflexe ale luminii solare, care izbesc suprafața, se răsfrîng și impresionează ochiul privitorului. Suprafața mozaicului nu este însă lină, unitară, ci prezintă dinpotrivă inegalități importante. fiindcă cubulețele de piatră și fragmentele de sticlă sînt ele însele, nu numai de forme geometrice deosebite, ci și bombate, adîncite, înclinate spre dreapta, spre stînga, în sus ori în jos. Izbindu-le, lumina este răsfrîntă în chip complex și multiplu; joacă și vibrează. Înclînarea cubulețelor nu este întâmplătoare, ci hotărîtă și realizată de pictorul decorator, în legătură cu anume efecte și intenții artistice. În al doilea rînd, în afară și alături de această lumină vibrantă, reflectată de suprafața lucrării, întîmpinăm în mozaicuri o a doua varietate de lumină, factor și mai complex, rezultat din vibrațiile multiple și diferite ale acesteia în interiorul cubulețelor de sticlă. De densitate variată, de suprafață și adîncime inegală și, cu deosebire colorate în chip diferit unele de altele, e firesc ca lumina să fie primită, descompusă și reflectată în moduri diferite. Cubulețele de sticlă sînt verzi, de diferite nuanțe, roșii, albastre, galbene, albe, negre, aurite, argintate etc. Unele din aceste culori absorb mai multă lumină, altele o cantitate mai mică. Anume tonalități analizează lumina albă a zilei în chip minuțios, iar altele numai global. Vibrațiile interioare întîlnesc pe cele ale luminii reflectate de suprafețe și, din pricina aceasta, are loc un al doilea proces, asupra căruia nu e locul să stăruim. Interesant este să se sublinieze, și în această direcție, deosebirea esențială

dintre pictura în mozaic și decorul executat în tempera, frescă, ulei etc.

Un număr de lămuriri, de ordin strict tehnic, sînt necesare pentru a completa cunoștințele unui cercetător de lucrări artistice în mozaic, și pentru a-i întemeia judecata. Acestea privesc, în primul rînd, materialul. E format din cuburi (numire generică care nu implică rigoarea geometrică), de pietre naturale, de obicei albe și cenușii; din «smalțuri» transparente, semitransparente și oarbe, de culoare verde, albastră, galbenă, violetă, roșie de diferite nuanțe, neagră și albă; din cuburi de argint și aur, făcute din sticlă transparentă (verde, albastră, galbenă ori trandafirie), peste care se așterne și se fixează o foaie de aur curat sau de argint. (O foiță fină de sticlă, «cantarel», apără metalul de deteriorări și alterări de culoare). Cuburile de smalț sînt fabricate din cuarț (cristal de roche), nisip de cuarț și carbonat de potasiu; sticla, din praf de cuarț sau silice neagră, potasiu, var, arsenic, minium de plumb, salpetru și borax. Pentru a obține cubulețe de sticlă oarbă, topitorii foloseau pe vremuri cositor ars (oxid de staniu), sau varul de cositor, care e o cenușă de staniu. Smalțurile se colorau, în secolele XVII și XVIII, cu peroxid de mangan, pilitură de fier, aur curat (roșu) în foi, clorură de aur, sulfat de fier, lapis-lazzuli, săruri de cupru, magnezie artă, cositor, cărbune etc. Astăzi chimia a descoperit substanțe mai ușor de procurat, care însă sînt de multe ori adevărate surrogate. Preparația însăși, modul de fabricare al acestor materiale, este legată de o deosebită îndemînare dobîndită prin experiență, de timp și cheltuieli mari. Mijloacele restrînse de care se dispune îndeobște, impun folosirea de cubulețe fabricate în grabă, din materiale ieftine și puțin rezistente.

Cubulețele se fixează în lapte de var, un ciment subțire, și se întemeiază pe pînză metalică (rabiț). La bază aflăm stratul de ciment amestecat cu pietricele și apă, betonul cu numirea de astăzi. Aci intervin în chip firesc, și determină reușita lucrării precum și durata ei în timp, calitatea cimentului, modul de preparare a betonului și condițiile de turnare.

Precizările care preced informează, socotim, lîmpede pe cititor și-l pun în măsură să cunoască condițiile multiple de care depinde organizarea materială a unui mozaic. La acestea se adaugă lucrul artistului, al mozaristului propriu zis. El se slujește de ceea ce numește «carton», adică de figura ori compoziția realizată în culori, care trebuie transpusă în «pictura nepieritoare», în mozaic. Meșterul folosește rar cel mai bun procedeu și anume acela al «culegerii directe». Pentru aceasta din urmă, el trebuie să lucreze pe schelă, și în condițiile date, la înălțimea bolților sau la aceea a zidului care trebuie decorat. Să-și zidească betonul de bază, și să acopere, pe măsura nevoii, cu «laptele de var» (cimentul fin), adică stratul în care înfige cubulețele de sticlă, de piatră și smalțurile. Lucrînd direct, el poate să-și dea seama, în fiecare moment, de lucrul și efectul realizat; poate îndrepta ceea ce e de nevoie și, mai ales, lucrează în lumina care va fi întofdeauna, cu variațiile ei, aceea a lucrării sale.

De obicei se folosește procedeu indirect, în zilele noastre. Se lucrează, în atelier, și se așează cuburile răsturnate. Se organizează, cu ajutorul unor plăci de sticlă drept sprijin, în bucăți, figura sau compoziția dată

și hotărîtă, pe cartonul model. Artistul judecă, firește, cu mult mai greu, în acest chip, efectul realizării sale. Greșelile apar mai greu, și nu se pot ușor corecta. Așa a fost executat mozaicul Cuvioasei Parascheva din biserica Sfînta Vineri-Nouă.

Culegerea indirectă sau inversă e un procedeu venețian folosit și de mozaicarii ruși ai secolului al XIX-lea. Figura sau compoziția de pe cartonul-model se desenează, în dimensiunile acestuia și cu toate amănunțimile, pe un carton alb sau pe hîrtie groasă. Toate spațiile, care vor fi lucrate în mozaic de anumită culoare sau nuanță, se limitează clar, și se notează înlăuntru lor culoarea de nevoie. Artistul ia apoi, din cutiile pregătite și puse la îndemînă, cubulețele de small ori sticlă, de culoarea cerută și, cu ajutorul unui clei puternic, le lipește cu fața în jos pe carton. Ansamblul este format în chip firesc dintr-un număr mai mare sau mai mic de foi. Fiecare din acestea, o dată acoperite, în chipul arătat, de cubulețele lipite pe dînsa, se încadrează într-o ramă care are de scop să împiedice deplasarea elementelor componente. Sub carton sau sub hîrtia folosită drept temelie, se așează, de obicei și în prealabil, plăci de sticlă. Rînduite și hotărîte așa cum trebuie, potrivit cartonului-model, se toarnă peste ele laptele de var, care pătrunde între cubulețe și le leagă bine și definitiv unul de altul. Pe deasupra acestui sirat, se toarnă un al doilea format din beton. După solidificarea și uscarea betonului, operație care cere timp, și trebuie întîrziată anume prin stropirea cu apă, plăcile se transportă pe schelă la locul destinat, pentru a li încastrate în perete.

Procedeul direct folosit la monumente celebre ale lumii bizantine, Sfîntul Dumitru din Salonic, de pildă, San Vitale din Ravenna și San Marco din Veneția, este legat de greutatea, care n-au putut li învinse multă vreme și nu sînt ușor de ocolit nici astăzi.

Am vorbit de condițiile materiale de execuție. Condițiile artistice nu sînt mai puțin complexe, și trebuie să ne oprească. Pictura în tempera, frescă, ulei etc., asemuită de noi cu un decor aerian ori cu o mătase fină care îmbracă pereții, îngăduie executantului să se folosească de o libertate dintre cele mai mari. Legat de suprafețele, formele și liniile monumentului arhitectonic, de lumina și cadrul operei sale, el nu e în nici un chip împiedicat să folosească toate resursele și efectele atît ale desenei, cît și ale paletelor. De fapt, nici o linie, de orice caracter; nici o tonalitate, de oricare intensitate, și nici un acord nu-i sînt interzise. Materia însăși, suprafața tencuită uscată, pentru ulei; umeziă, pentru tempera; proaspătă ca tencuială, pentru frescă îi lasă artistului, în grade diferite, o mare libertate de evoluare. Culoarele sînt lichide, din pricina vehiculului lor (apă, lapte de var, ulei etc.); pensula poate întîrzia, alerga, și opri la vreme. În mozaic, materialul este rigid, mina lucrează numai perpendicular, pentru a înlipe cubulețele în stratul care le susține. Numeroase culori, fără a-i fi interzise de vreun principiu, nu se pot folosi în anume locuri și condiții. Pictorul trebuie să țină seama, în modul cel mai strict, de vecinătăți și de efectele secundare. O culoare, evitată mai totdeauna în pictura murală, se impune în mozaic cu rigoare. E vorba de negru, care trebuie folosit în conturarea necesară a figurilor, în faldu-

rile draperiilor și în precizarea detaliilor. Freschistul evită contrastele, pe cînd mozaistul le caută. Pentru ca figura și elementele compoziției să nu se inee în fondul general, el e 'dator să caute aci întii un contrast. Verdele, albastrul, roșul, aurul însuși și argintul, sînt menite să se stingă, ori să moară, dacă artistul nu le rînduiește așa cum trebuie pentru a se pune în valoare unul pe altul. Pentru aceasta, supraveghează și folosește vecinătățile. Înclină, după calcul măiestrit, cubulețele, și nu trece cu vederea nici un fel de accident. Linia de desen a mozaistului trebuie să aibă apoi unitatea și simplitatea unei sinteze puternce și clare. Nevoia aceasta comandă trăsături energice, linii elocvente și accentuate. Claviatura freschistului și a decoratorului în ulei este formată din nuanțe, sugerări și alunecări; din valori, umbre și lumini savant gradate. Acea a mozaistului exclude toate nuanțele și toate subtilitățile. Liniile trebuie să fie limpezi și hotărîte; culorile vii, strălucitoare; și totul asemenea unui cîntec solemn de orgă.

Alături de condițiile de execuție, calitatea materialelor folosite are mare importanță în pictură. În cea murală, e vorba de calitatea varului folosit pentru organizarea straturilor de fond, și de aceea a culorilor. În mozaic, straturile de beton și de lapte de var trebuie, la rîndul lor, lucrate din materiale bine alese. Nisipul folosit trebuie să fie de cuarț; cimentul alb, proaspăt și de cea mai bună fabricație. Meșterii ruși din vremea din urmă întrebunțează și gips, alături de alte substanțe, pentru a obține plasticitate și o solidificare cît mai înceată a blocului. Cubulețele de lucru cată să fie alese cu mare atenție și, să se evite pe cît e cu putință, neomogenitatea, adică amestecul de pietre, smalturi, sticlă etc., și să se evite folosirea ceramicii cînd se execută un mozaic cu cele dintii materiale. Cubulețele, la rîndul lor, și anume pentru culoarea albastră, din lapis-lazzuli numai, sînt cele mai potrivite. Pentru culoarea verde se recomandă malachitul, chrizoprazul ori calcedonia; pentru roșu — iaspul roșu, porfirul și granitul roșu; pentru galben, marmura galbenă; pentru negru, labradorul negru. Materialul acesta nu se găsește însă ușor și necesită cheltuieli mari. El trebuie apoi lustruit cu deosebită pricepere pentru a-i pune în valoare tonalitatea și lumina. Invățați și meșteri sovietici, A. V. Frolov, Duschin, Deiniche, Sorocenco, Berdicenco etc., au studiat în amănunte problema. Rezultatele cercetărilor lor au fost folosite în mozaicurile monumentale executate la Moscova, după 1936 și mai tîrziu. A. V. Vinner a publicat, la Moscova, în 1953, «*Materialele și tehnica picturii în mozaic*», o lucrare temeinică, din care am împrumutat multe date.² Ea rezumă și studiul fundamental în această materie al lui Gerspach, *La mosaïque*.

*

Portretul Cuvioasei Parascheva de pe frontispiciul bisericii Sînta Vineri-Nouă este format din douăzeci și opt de plăci de pictură zidită, fragmente ale întregului de diferite dimensiuni: două plăci a 1,50 m/1,05

2. Piclorul Eugeniu Profeta a tradus opera lui Vinner, în limba română, și manuscrisul lui, care are nevoie de o revizuire, trebuie să vadă lumina tiparului.

m; patru de 1,05 m/1 m; nouă de 1,50 m/0,70 m; zece de 1 m/0,70 m; iar trei, care formează timpanul și colțurile superioare, de dimensiuni mai mici. S-a folosit material de Murano și cubulețe de sticlă fabricate prin îngrijirea Fondului Plastic. Pictorul Eugeniu Profeta a executat cartonul, precum și întreaga lucrare artistică. Meșterii Vasile G. Ion și Gheorghe Rizoiu au «turnat» mozaicul, adică au preparat laptele de var și betonul; au fixat și plăcile de sticlă și de piatră cu cubulețele lor pe stratul de zidărie. În lipsa pictorului, preotul paroh, în lîne, cu ajutoarele ce a putut găsi la îndemînă, a executat operația grea și gingașă a înălțării plăcilor de mozaic la locul convenit și a ancorării lui în zidul bisericii. Aceste operațiuni au cerut muncă, pricepere și devotament. Comisia de pictură bisericească, prin delegații ei, a vegheat de aproape lucrul, și s-a bucurat laolaltă cu enoriașii de reușita operei. Asupra acesteia voim să spunem acum un cuvînt.

Este, de bună seamă, cea mai mare lucrare în mozaic care s-a executat pînă astăzi în țara noastră. Fără multă îndrăzneală, poate fi așezată și comparată cu lucrările meritorii din Apus. Pictorul Profeta a conceput și săvîrșit o lucrare care se încadrează, înainte de toate, în fațada și arhitectura monumentului, ca linii și culoare. În adevăr, edificiul, cu prezentare masivă și solemnă, dar elegantă și atrăgătoare, nu trebuia strivit de o lucrare care să frîngă liniile mari ale clădirii, și nici să spargă suprafața ori să anihileze culoarea zidurilor. Pe de altă parte, portretul sfintei, hramul monumentului, trebuia pus în valoare, scos în lumină și impus privirilor cu linia lui generală, silueta, draperiile și amănuntele de expresie sufletească. Reușita este neîndoioasă.

Înveșmîntată în tunică de culoare albastră și drapată în mantie roșie cu luciri aurii, Cuvioasa, înfățișată cu fața spre privitor, se sprijină pe piciorul stîng și înaintează ușor piciorul drept, cu măsură încovoiată de la genunchi. Poartă un rotulus deslăcut, pe care citim cuvinte de rugăciune. Doi îngeri în zbor țin deasupra capului ei coroana făgăduită de Mîntuitorul «celor ce-l vor fi credincioși pînă la moarte». Stele luminate cu aur scînteiază în cîmpul fondului. La picioare, solul pictat în verde strălucitor, apare împodobit cu un minunat ornament floral stilizat.

Făptura tină și îmbrăcată în veșminte care pun în valoare eleganța prezentării, cu silueta încadrată de linii energic accentuate, se desface din fondul albastru-vînat al compoziției și apare în mediu aerian. Cutele tunicii formează linii și figuri destinate să prezinte un veșmînt de stil; să sugereze, în același timp, trupul. Mantia, mai ușoară și cu însușiri de moliciune și mlădiere, acoperă umerii și se depărează, într-o mișcare firească, de brațe și la spate. În chipul acesta arată și măsoară direcția și intensitatea mișcării. Îngerii îmbrăcați în tunici de aur, cu aripi roșii, asemenea aurului curat sau cornalinei, pluteșc în văzduh; trupurile lor se încovoie în zborul de coborîre. Coroana pe care o poartă în mîini e din lumina stelelor. Chemată din slavă, sfînta apare înțelegătoare și bună ca să primească implorările. Portretul, realizare fericită de artă, proclamă, alături de vrednicia artistului, inițiatorului și ajutoarelor, activi-

tatea creatoare a vremii, rîvna enoriașilor și solicitudinea înaltei autorități bisericești. Sprijinul acesteia va ajuta, nădăjduim, întregirea unei opere de mare importanță.

*

Portretul a fost spălat de ciment și necurătenii. Operația trebuie înnoită cu grijă. Va mări strălucirea și înfățișarea ansamblului. Va ajuta, totodată, și sănătatea, adică durabilitatea lucrării. Mozaicul are într-adevăr dușmanul lui intern. Sărurile aflate în laptele de var și în beton pătrund, în cursul anilor, prin absorbție, în cubulețe, și atacă materialul. Nevoia de a folosi, laolaltă, pietricele și cubulețe de sticlă îngreunează situația, întrucît e vorba de rezistența lor diferită la temperaturi schimbătoare, umezeală, vînt etc. Între plăcile constitutive ale ansamblului rămîn apoi șanțulețe, greu de perceput cu ochiul, care favorizează depunerea prafului din aer și a apei din atmosferă. Aceasta mai ales fiindcă mozaicul de la Sfînta Vineri-Nouă este așezat la exteriorul edificiului, și în locul cel mai expus. Operația de curățire și «finissage» constă din aplicarea unui strat de ceară la suprafața întregului mozaic. După aceasta, se pornește «lustruirea» cu ajutorul nisipului de gresie și apei, la început; cu ajutorul pietrei ponce, după aceasta. Se «tamponează» ușor, folosindu-se pînză. Se spală suprafața cu apă multă, se freacă cu pinzeturi curate și cu puțină «terra» roșie de Napoli. Ca să se înlătore grăsimile, se perie suprafața cu benzină și se curăță cu apă de săpun. După această primă operație, trebuie întreprinsă o a doua, care are drept scop să uniformizeze suprafața și să ascundă șanțulețele dintre cubulețe, și pe acelea dintre plăci. Meșterii folosesc, pentru aceasta, un amestec de ceară albă și de pămînt colorat, precum și fiarele calde care se întrebuițează în tehnica encausticii.

Lumina zilei rămîne, în ultimă analiză, stăpîna lucrării. Cu puteri și măiestrie ce întrec pe acelea ale celui mai mare organist, ea dă viață mozaicului. Il face să vibreze și să trăiască.

I. D. ȘTEFANESCU

ELENIȘTII DIN FAPTELE APOSTOLILOR SÎNT OARE ESSENIENII ?

Descoperirea epocală a manuscriselor de la Marea Moartă¹ a pus la îndemina cercetătorilor Vechiului și Noului Testament un vast câmp de studii. În special ramurile filologico-lingvistice, istorico-cronologice și istorico-religioase, de acum înainte, pentru mult timp, au destul material de aprofundat în domeniile lor. De altfel, astăzi savanții de pretutindeni se și concurează în a descoperi cât mai multe laturi pînă acum nelămurite, în literatura dată la iveală, acum mai bine de zece ani. Lucrările publicate în această direcție ajunseseră în 1956 peste 1500,² iar de atunci și pînă astăzi, numărul lor se poate să li depășit cifra de 2000. Studiind sururile de la Qumran, la orice pas ochii ageri ai cercetătorilor descoperă lucruri noi și demne de a fi cunoscute de către toți cei ce se ocupă cu cuvîntul Cărții Sfinte.

Din primele momente ale venirii în contact cu sururile de la Marea Moartă, s-a văzut că eremiții, așezați în pustia Enghedi, au fost un grup rătăcit, desprins de trupul cel mare al poporului iudeu. Ieșit din sînul poporului evreu, religia grupului nu putea fi alta decît cea mozaică. După felul cum așează pe marele preot înaintea regelui, se vede că grupul sihastru era de nuanță sacerdotală. Aceasta a convins pe cercetători că pustnicii de la Qumran erau o sectă iudaică, ruptă de Ierusalim, centrul spiritual al religiei mozaice, cam prin secolul II ori I înainte de Hristos.

După traducerea sumară a textelor din sururile de la Qumran, s-a observat că între comunitatea de la Marea Moartă și între Biserica creștină născîndă ar exista foarte multe asemănări. De aceea, majoritatea publicațiilor ce au apărut în problema manuscriselor de la Qumran se referă la originea creștinismului. Este drept că autorii publicațiilor n-au afirmat nici unul că primii creștini n-ar fi alții decît essenienii, ci s-au limitat să semnaleze purcelele de asemănare dintre essenism și crești-

1. Este vorba de sururile găsite la Qumran, în deșertul Iudeii.

2. Cf. C. Burchard, *Bibliographie zu den Handschriften vom Toten Meer* (Beihelle zur Zeitschrift für Alttestamentliche Wissenschaft, 76), Berlin, 1956.

nism, arătînd că un bun lot de elemente de organizare și doctrină ale unuia se află și la celălalt.

Aceasta nu ne tulbură, căci lucrul era firesc. Primii creștini au fost iudei, ca și essenienii. Și unii și alții aparținuseră, mai înainte, religiei mozaice oficiale.³ Și unii și alții au apărut cam în aceeași epocă, deci în același mediu de gîndire și obiceiuri de închinare lui Dumnezeu. Și unii și alții au aparținut aceleiași lumi semite, ce are modul ei caracteristic de a concepe pe Dumnezeu. Era, deci, așa de natural ca între essenieni și primii creștini să fie mari asemănări, care uneori să meargă pînă la identitate.

Cercetătorii sulurilor de la Qumran însă sînt aproape toți de acord că și deosebirile dintre organizația și doctrina esseniană și cea creștină sînt foarte mari. Amintim un singur punct de diferențiere, dar care-i decisiv: essenienii ca și mozaicii, în general, așteptau pe Mesia să vină. Pentru creștini el a venit. Este Iisus Hristos Mintuitorul.

Printre alte probleme pe care și le-au pus cercetătorii sulurilor de la Marea Moartă, una este și aceasta: dacă comunitatea sectei de la Qumran dăinuiește pînă la 66-71 după Hristos, cînd dispăre din istorie, o dată cu templul al doilea, atunci înseamnă că pe timpul compunerii Evangheliilor și Epistolelor pauline, adică în timpul scrierii cărților care alcătuiesc Noul Testament, comunitatea esseniană exista, dacă nu întregă, cel puțin o parte din membrii ei. Dacă este așa, atunci nu se poate ca în cărțile Noului Testament să nu se afle urme, ori numai unele indicii oricît de mici, despre secta essenienilor, de care Iosif Flaviu⁴ vorbește așa de mult. Doar Evangheliile ne vorbesc la tot pasul despre ipocrizia fariseilor și despre cinismul saducheilor și irodienilor! Să nu existe chiar absolut nici o urmă despre secta essenienilor?

Problema și-au pus-o mulți, dar cel care crede că a găsit ceva, este profesorul Oscar Cullmann.

Intr-o comunicare făcută la colocviul ce s-a ținut la Strasbourg în anul 1955,⁵ prof. Cullmann emite părerea că eleniștii (ἐλληνισταί) amintiți în Faptele Apostolilor VI, 1, și IX, 29, ar fi essenienii veniți la creștină în Hristos. În Cap. VI, 1 ni se istorisește că într-o bună zi, creștinii numiți eleniști s-au prezentat în fața Apostolilor și s-au plîns că văduvele și bătrînii lor sînt neglijați la împărțirea ajutoarelor de hrană și îmbrăcăminte, fiind preferați cei ai creștinilor denumiți evrei. Sfinții Apostoli s-au sesizat imediat și, pentru o mai bună rînduială a împărțirii surselor de trai, au ales chiar dintre acești eleniști pe cei șapte diaconi și anume: Ștefan, Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmena și Nicolae.⁶

3. Adică așa cum era explicată și practică, la templul din Ierusalim.

4. Iosif Flaviu, *Bell. Jud.*, II, 119-161; *Antiq. Jud.*, XVIII, 2, 22.

5. Comunicările, în număr de opt, au fost publicate într-un volum, care a apărut în 1957, sub titlul: *Les Manuscrits de la Mer Morte. Travaux du Centre d'études supérieures spécialisées d'histoire des religions de Strassbourg*, Paris, «Presses Universitaires de France», 1957, 1 volum în 8°, 140 pp.

6. A se vedea F. Ap. VI, 5.

CINE AU FOST ACEȘTI ELENIȘTI ?

La întrebarea aceasta, precum este cunoscut, majoritatea cea mare a comentatorilor Faptelor Apostolilor au răspuns că eleniștii de care vorbește cap. VI, 1 din Faptele Apostolilor, sînt iudeii proveniți din *Diaspora*, care, cum era și firesc, fiind născuți în străinătate, vorbeau limba grecească și și apropiaseră și unele din elementele modului de viață elenistic, cum este de exemplu felul de îmbrăcăminte, mîncăruri, sport etc.

Cum ajunseseră iudeii în străinătate o știm destul de bine. Palestina a fost hărăzită de Dumnezeu să stea pe lișia de pămînt de lingă Marea Mediterană, pe unde trecea singurul drum ce lega Orientul Apropiat de Egipt și Africa. Prin Canaan au trecut expedițiile egiptene îndreptate contra hittitilor și amoriților, și tot pe aci cele ale asirienilor și babilonenilor, contra egiptenilor. În iureșul lor, mai toate aceste expediții au luat în robie și locuitori din Canaanul secolului XIV, locuit în bună parte de evrei. Dar seria robirii în masă și deportarea evreilor începe în secolul VIII, cînd întreg regatul de nord a fost transplantat în Asiria, iar în secolul VI regatul de sud a fost dus în robia babiloneană, de către Nabucodonosor.⁷ Rămășița evreilor, scăpată din mîna babilonenilor, răscolindu-se și ucigînd pe Ghedalia, guvernatorul pus de Nabucodonosor peste Iudeea, de teama represaliilor a fugit în Egipt, tîrînd după sine și pe profetul Ieremia.

După eliberarea evreilor de către Cyrus, nu toți iudeii s-au reîntors în patrie. Cei mai mulți au rămas în diferitele părți ale imperiului persan, formînd puternice nuclee de religie mozaică. Doar în ele s-a născut Talmudul babilonean.⁸

Războaiele dintre ptolomeii egipteni și seleucizii sirieni au contribuit și ele la transplantarea iudeilor în tot cuprinsul Orientului Apropiat și Mijlociu care, odată ruți din patria lor strămoșească, au trecut Mediterana și s-au stabilit în orașele europene de pe coasta Mării Mediterane, unde din secolul III înainte de Hristos se vorbea numai grecește. Că Orientul ca și Occidentul era plin de comunități iudaice, ne-o confirmă chiar Noul Testament. Cu ocazia sărbătorii Cincizecimii, cum aflăm din Faptele Apostolilor II, 9-11, se aflau în Ierusalim iudei din toate părțile: din Mesopotamia, din Elam, din Capadocia, din Pont, din Asia, Frigia, Pamfilia, Egipt, Libia, Cirene, Roma, din Creta, din Arabia etc.

Este recunoscută credința cu care iudeii au ținut la religia lor. În fiecare oraș unde se stabileau, prima lor grijă era să înjghebeze o sinagogă, unde să se roage și unde să citească din Cărțile Sfinte,⁹ pentru întărirea lor spirituală. În aceste sinagogi a predicat Sf. Apostol Pavel, cînd a fost în călătoriile lui misionare.

7. Cărțile Vechiului Testament ne vorbesc de trei duceri în robia Babilonului. Într-una din cele două anterioare, a fost dus în captivitate profetul Ezechiel. Cea de a treia a fost decisivă, căci a însemnat desființarea statului evreu preexilic (cf. II Regi și II Cronici, precum și Ieremia, care zugrăvesc tragic acele deportări).

8. Talmudul de Babilon este mai amplu decît cel de Ierusalim.

9. Cărțile Bibliei le citeau după Septuaginta, traducerea grecească a Sf. Scripturi.

În orice clipă, iudeii din *Diaspora* se simțeau legați de Țara Sfântă, unde se afla templul cel sacru și unde se aduceau sacrificiile zilnice prescrise de Lege. Cu ocazia celor trei mari sărbători: Paștile, Cincizecimea și Sărbătoarea Corturilor, iudeii înstăriți plecau la Ierusalim ca să participe la serviciile divine și să-și achite îndatoririle materiale față de templu.¹⁰

Mulți iudei, care se îmbogățiseră prin comerțul cu care se ocupau, spre bătrânețe chiar veneau și se restabileau în Ierusalim sau în alte orașe palestiniene, căci, după învățătura cărților lor, aceasta era dorința fiecărui iudeu: să-i odihnească oasele în pământul în care zac și cele ale patriarhilor și profeților.

Este lucru îndeobște cunoscut că grecii numeau barbari pe toate celelalte popoare neelene. Aceasta se vede clar din Noul Testament.¹¹ La rîndul lor, iudeii numeau greci toate națiile care n-aveau în ele sînge iudaic. De aci și expresia foarte frecventă, aflată în cărțile literaturii iudaice posteroare: «iudeii și grecii»,¹² prin greci înțelegînd pe sirieni, pe romani etc. Dar cînd iudeii din Palestina voiau să se distingă de coreligionarii lor, din *Diaspora*, care vorbeau limba greacă, ei îi numeau *eleniști*, rezervîndu-și pentru ei titlul de «evrei», nu fără un anumit grad de mîndrie.¹³ Se înțelege că, în cetatea sfîntă, acești iudei eleniști, care trăiseră mult timp în străinătate și, deci, împrumutaseră limba și unele obiceiuri de acolo, acum veniți în Ierusalim, într-o oarecare măsură deveneau obiect de dispreț, din partea iudeilor autohtoni. Se poate, iarăși, ca aceștia din urmă să-i fi socotit pe cei dinții mozaici decăzuți, deși, după cele ce constatăm din alte locuri ale Noului Testament, vedem că ei erau de o habotnicie cu nimic mai prejos decît cea a fariseilor. Eleniștii cu care ne întîlnim în Faptele Apostolilor sînt iudei scrupuloși, care nu înțeleg să facă nici o toleranță de la litera Legii.¹⁴ Ei sînt cei care caută să-lucidă pe Pavel, care venise la Damasc și predica religia lui Hristos cel înviat din morți.¹⁵

Eleniștii nu trebuie confundați cu prozeliții (προσήλυτοι) aninții ocazional în prima perioadă a istoriei creștinismului, care se răspîndea tot mai mult.¹⁶ Aceștia erau păgîni trecuți la religia mozaică și de acum asimilați poporului iudei, prin circumcidere și prin supunere totală față de legea mozaică. Din capul locului, aceștia aveau o mai mică prețuire

10. Zeciuiala impusă de cărțile Legii se transformase într-un ajutor, pe care fiecare iudeu, oriunde s-ar fi aflat, ținea să-l trimită templului din Ierusalim.

11. Romani I, 14.

12. F. Pral, articolul *Hellenisme*, în «D.B.V.», tome III, col. 575-583.

13. II Cor. XI, 22; Filip. III, 5. Cu același orgoliu, limba lor o numeau ebraică ἑβραϊστί (Ioan V, 2; XIX, 13; XX, 16); ἡ ἑβραϊστικὴ διάλεκτος (F. Ap. XXI, 40; XXII, 2; XXVI, 14). Deși limba Vechiului Testament încetase de mult, căci acum în uz era limba aramaică. Această aramaică, în timpul templului II, era chiar limba rugăciunilor individuale și a serviciilor divine, de la templu. Era limba în care a predicat Mîntuitorul și discipolii Săi.

14. Cf. F. Ap. VI, 8-14; IX, 29; XIII, 44 sq.; XIV, 2; XXI, 27.

15. F. Ap. IX, 20-25.

16. F. Ap. II, 10; VI, 5; Mat. XXIII, 15

față de nașcuții din evrei, adică față de cei ce-și puteau urmări spița neamului pînă la David, Aaron și Abraham, dar totuși, cu privire la serviciul de la templu, precum și față de prerogativele seminției lui Abraham, ei nu mai erau elini, ci iudei.

Din contra, cum am amintit mai sus, eleniștii sînt niște nașcuți în *Diaspora*, evrei ca și ceilalți autohtoni din Palestina. Diferența între eleniști și iudeii autohtoni era numai în privința limbii, deoarece vorbeau grecește și citeau Sfînta Scriptură numai în traducerea greacă a Septuagintei, căci pe cea aramaică o uitaseră. Lucrul acesta se vede din inscripțiile iudaice de pe morminte, care, în acea epocă, nu se mai făceau în aramaică, ci în cea grecească, afară de cîteva cuvinte și formule.¹⁷

Este posibil ca chiar în Biserica primară, evreilor palestinieni să li se fi dat o mai mare importanță, acordîndu-li-se demnitățile mai înalte, deoarece ei constituiau majoritatea și în plus clasa influentă. Mai ales preoții și diaconii vor fi fost luați din sînul lor, și atunci ne explicăm de ce a devenit suspectă imparțialitatea lor la distribuirea ajutoarelor. De aci murmurele eleniștilor. Apostolii au făcut dreptate plîngerii lor. Cei șapte noi diaconi, aleși de eleniști și hirotoniți de Apostoli, toți au nume grecesc: Ștefan, Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmenas și Nicolae. Circumstanța aceasta ne permite să concludem că ei nu erau iudei palestinieni. Pe de altă parte, calitatea de prozelit, adică de grec convertit la iudaism, menționată expres pentru Nicolae, pare să ne indice că ceilalți erau iudei din naștere. Deci, cei șase diaconi erau ei înșiși eleniști, ca și cei care se plînseseră Apostolilor că văduvele și bătrînii lor sînt neglijați.

În concluzie putem spune că pînă la recenta descoperire a sulturilor de la Marea Moartă, aceasta era teoria cu privire la eleniștii din Faptele Apostolilor VI, 1, și anume că ei erau nașcuți în *Diaspora* și veniți după aceea în Iudeea, fie pentru toată viața, fie numai cu ocazia marilor sărbători.¹⁸

17. Th. Zahn, *Die Apostelgeschichte des Lucas*. Erste Hälfte, Kap. 1-12 (Kommentar zum Neuen Testament, Band V). Erste und zweite Auflage, Leipzig, 1919, pp. 226 sq.

18. Iată ce spune Th. Zahn, în opera citată mai sus, la p. 226 sq: «Pînă în prezent, cuvîntul ἑλληνιστάι nu s-a găsit utilizat în literatura precreștină. Îl găsim la Evanghelistul Luca, care în afară de Faptele Apostolilor VI, 1, îl mai utilizează încă o dată în XI, 20, și probabil și în IX, 29, deși aci se pare că avem ἑλληνας. Cuvîntul nu se află în Filion Alexandrinul, nici în Iosif Flaviu, nici la autorii creștini, dinaintea celor mai vechi interpreți ai Faptelor Apostolilor, și nici la învățații alexandrii: Clement, Origen, Eusebiu etc. Traducătorii vechilor versiuni ale Bibliei l-au redat prin «Greci» (It. 1, It. 2; cf. sy 1, 2). Aceasta ne confirmă numai că termenul era foarte puțin utilizat și tot de aceea n-a trecut nici în alte limbi, ca un cuvînt străin. Latinilor le lipsea un cuvînt indigen cu același sens. *Graecienses* în propunerea lui Wettstein; *Graecanici* și *Graecissantes* au fost și mai puțin seducătoare, iar o parafrază greoaie a fost evitată. De aceea, sy 1 spune numai «ucenicii erau din greci». De remarcat este că Sf. Ioan Hrisostom (IX, 111, hom. 14), bănuind numai, propune: ἑλληνιστάς δὲ οἱμαί καλεῖν τοὺς ἑλληνιστὶ φθασγομένους' οὗτοι γὰρ ἑλληνιστὶ ἐφθασγοντο ἑβραῖοι ὄντες (Mi se pare că (Luca) numește eleniști, pe cei care vorbeau grecește. Aceștia vorbeau grecește, dar erau evrei). Sf. Ioan Hrisostom repetă fraza, dar fără οἱμαί ș.c.l., cînd comentează Faptele Apostolilor IV, 29) (cf. IX, 169, hom. 21), și spune că foarte bine, Luca numește «eleniști pe acești iudei creștini, căci ceilalți iudei (βαθεῖς ἑβραῖοι) n-ar fi consimțit, deloc, să intre în relații cu Pavel, ci tocmai din contra, supărați de înfrîngerile suferite în

După ce sururile au fost traduse și s-a văzut conținutul lor, cum am amintit mai sus, a început seria noilor ipoteze, cu privire la essenieni și legătura lor cu creștinismul.

Așa de exemplu, Oscar Cullmann, în comunicarea sa de la colocviul ce a avut loc la Strassbourg,¹⁹ crede că eleniștii din Faptele Apostolilor VI, 1 nu sînt iudeii din *Diaspora*, ci chiar autohtonii din Țara Sfîntă, și anume sînt essenienii, care, după cum ne informează Iosif Flaviu și Filon al Alexandriei,²⁰ formau o sectă distinctă de farisei și saduceii.

Pentru lămurirea cititorilor, de la început trebuie să spunem lămurit că chestiunea dacă eleniștii din Faptele Apostolilor proveneau din iudeii din *Diaspora* sau din iudeii autohtoni, să zicem din fosta sectă a essenienilor, lucrul acesta nu este o chestiune de doctrină, ci numai una de amănunt. Fiind o problemă secundară, Biserica nu se interesează de ea decît din curiozitate și lasă la libera voință a cercetătorilor ca, pe bază de documente, să afle amănuntele ce lipsesc în anumite locuri scripturistice, cum este cazul de față. Este ceea ce a și făcut profesorul Cullmann. Dacă părerea lui se va dovedi că este întemeiată pe documente de nezdrunțat, noi ortodocșii o putem accepta, fără să greșim cu nimic împotriva doctrinei noastre milenare. Dacă argumentele sale nu vor avea la bază documente convingătoare, atunci noi le vom socoti simple presupuneri, — ingenioase și interesante —, dar presupuneri pe de-a-ntregul.

Să vedem care sînt propunerile cu privire la eleniștii noștri.

O. Cullmann crede că la marginea iudaismului ar fi existat un fel de gnosticism iudaic, care ar putea fi considerat ca leagănul creștinismului. Dacă se utilizează termenul de «gnosticism» sau nu, lui i se pare un joc de cuvinte.²¹ După dînsul, ideea aceasta este de mare importanță pentru înțelegerea creștinismului primitiv. Deoarece acest gnosticism iudaic arată o influență elenistică, întreaga problemă a raportului dintre iudaism și creștinism, dintre iudeo-creștinism și păgîno-creștinism trebuie pusă altfel decît se face de obicei. Pînă acum, îndată ce se aflau cîteva influențe elenistice într-o scriere a Noului Testament, numaidecît se con-

disputele cu Pavel, ei sînt cei care au pășit la planul uciderii marelui Apostol. Tocmai invers stau lucrurile în scrierea lui Ișodad XIX, 11. «Ucenicii greci» numește acest Ișodad pe prozelitii (ἑλληνιστῶν) care altădată fuseseră ucenicii Legii (mozaice), iar după aceea au primit de la Apostoli credința în Hristos.

Dar contra greșitei păreri a originii grecești a eleniștilor, pledează etimologia și uzul termenului. Termenul ἑλληνιστής format de la verbul ἑλληνίζειν, ca și βαπτιστής de la βαπτίζω sau mai bine să luăm exemple din greaca veche, ca ὄβρισις de la ὄβριζειν, πολεμιστής de la πολεμίζειν, înseamnă în sens intransitiv, acela care vorbește grecește și de aici a se îmbrăca cum se îmbracă grecii, a se comporta și a gîndi ca ei, iar în sens tranzitiv desemnează pe cel care face anumite lucruri cum le fac grecii.

19. Publicată în volumul arătat sub nota 5, de mai sus.

20. Cf. nota 4 pentru Iosif Flaviu, iar pentru Filon Alexandrinul: *Quod omnis probus liber*, 75-91, și *Apologia pro Iudaeis*, citată în extenso de Eusebiu, *Praep. Evang.* VIII, 9.

21. După Cullmann, gnosticismul nu este o mișcare cu contururi bine delimitate. El este un fenomen secretist și de îndată ce se încearcă să se aleagă, mai mult sau mai puțin arbitrar, unul din multiplele sale aspecte, pentru a-l face singurul element distinctiv legitim, atunci se violentează complexitatea realității istorice. Așadar, în lipsă de un termen mai bun, trebuie să continuăm a-l utiliza tot pe cel de «gnosticism».

cludea, aproape automat, că scrierea în chestiune trebuie să fie tardivă. Exemplu viu avem Evanghelia după Ioan. Nu se poate nega că această Evanghelie este lipsită de elemente elenistice. Dar devenise aproape o «dogmă» științifică, faptul că din cauza acestor elemente elenistice, originea Evangheliei a IV-a ar trebui căutată mai departe de mediul palestinian și plasată într-un moment relativ mai târziu, influența elenismului asupra creștinismului fiind de neconceput, după această părere, decât la o epocă cu aproape un secol mai târzie decât cea pe care i-o atribuie tradiția creștină.

Așadar, Cullmann crede că majoritatea iudeilor care au îmbrățișat creștinismul ar proveni dintr-un fel de gnosticism iudaic anterior creștinismului. Este adevărat că mai de mult și independent de problema esseniană, s-a vînturat ideea că creștinismul ar putea fi urmașul, nu al iudaismului oficial sau celui de la templu, ci al unei ramuri mai mult sau mai puțin esoterice, de pe la finele secolului I înainte de Hristos. Unii au susținut că gnosticii palestinieni au ființat cu mult înaintea creștinismului.²² Totuși, marea masă a autorilor care s-au ocupat de gnosticism sînt de părere că gnosticismul a ieșit dintr-un amestec al ideilor creștine cu cele păgîne, din filozofia și gnoza grecească, așa încît gnosticismul nu poate fi anterior, ci posterior creștinismului.²³ Desigur că era foarte pripită concluzia celor care așează alcătuirea Evangheliei a IV-a abia după finele secolului II ori începutul celui de al III-lea. Totuși, pînă la ora prezentă, n-avem probe convingătoare și suficiente că creștinii primelor zile au provenit din fosta sectă de la Qumran, care avea ceva elemente esoterice, dar prea puține gnostice.

Cullmann spune că mai înainte de descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, el bănuia că creștinismul din Palestina împrumutase din iudaismul palestinian anumite tendințe, ce depășeau limitele naționale ale iudaismului. După 1925, datorită publicării textelor mandeene, atenția savanților fu atrasă de curentul baptist mandean²⁴ precreștin, răspîdit în Siria și Palestina, curent studiat de J. Thomas.²⁵ Pe de altă parte, anumite apocrife iudaice, mai înainte de toate cărțile Enoch, scrieri mai mult sau mai puțin esoterice, ne-ar obliga să admitem o legătură între doctrinele esențiale, atestate de Evangheliile (mai ales concepția despre Fiul Omului) și un iudaism diferit de cel oficial, al cărui mesianism are un caracter cu totul altul. Pînă acum nu cunoaștem cadrul exterior, în care am fi putut să ne imaginăm o influență a acestui iudaism special asupra creștinismului născînd. În lumina manuscriselor de la Marea Moartă, el găsește o confirmare evidentă. Acest cadru ne-a fost procurat de secta de la Qumran.

22. Cf. articolul lui Michel Nicolas, în *Nouvelle Revue de Théologie*, reprodus în lucrarea *Le Gnosticisme, son origine, son histoire, sa doctrine primitive*, Paris, 1931, pp. 16 sq.

23. L. G. Rylands, *The Beginnings of Gnostic Christianity*, London, 1940.

24. Mandeenii au fost o sectă din părțile Mesopotamiei, care după unii este anterioară, iar după alții este posteroară creștinismului și care avea un amestec de credințe iudaice și persice. N-au lipsit păreri, cum că creștinismul a fost influențat de mandeism.

25. J. Thomas, *Le mouvement baptiste en Palestine et Syrie*, 1898.

Nu sîntem de aceeași părere cu Cullmann. Manuscrisele de la Marea Moartă nu ne arată că sectarii de aci difereau fundamental de mozaismul oficial, să-i zicem cel al templului. Că aveau anumite devieri este sigur, dar fondul era mozaic integral. Scrierile mandeene n-au făcut dovada că în Palestina, Sf. Ioan Botezătorul și ucenicii lui ar fi fost părtașii acestei erezii. Scriitorul acestor rînduri era de față cînd, într-o prelegere publică, profesorul Lietzmann din Berlin susținea, cu argumente convin-gătoare, că în scrierile mandeene nici vorbă să se găsească numele Sfîntului Ioan Botezătorul. El tăgăduia legătura primilor creștini cu mandeenii.

Este surprinzător că în scrierile Noului Testament, essenienii nu sînt menționați nicăieri, în timp ce fariseii și saducheii apar așa de des, pentru a fi combătuți. Dar ar fi fals să concludem că n-ar fi existat nici un contact între essenieni și primii discipoli ai lui Iisus. Chiar s-a și tras concluzia opusă: essenienii n-ar fi menționați pe nume, fiindcă primii creștini ar fi fost foarte aproape de ei. Iisus și Apostolii n-ar fi avut ocazia să vorbească de essenieni, fiindcă n-aveau ce combate la acest grup iudaic, cu care se simțeau și se vedeau în concordanță pe toate liniile.

După teoria cea mai curență, calea care ar explica intrarea iudeilor și a practicilor esseniene în creștinismul născînd, ar fi aceea a drumului ce trece prin Sf. Ioan Botezătorul.²⁶ Știm, din Evanghelia lui Ioan, că primii discipoli ai lui Iisus au fost vechi ucenici ai lui Ioan Botezătorul. În Evanghelia după Ioan I, 35, anonimul care vine la Mîntuitorul provine din ceata Sfîntului Ioan Botezătorul. După această Evanghelie, Iisus însuși pare să fi fost un discipol al lui Ioan.²⁷

Știm din timpul vieții Domnului că încă exista un grup al ucenicilor lui Ioan. Se poate ca nu toți membrii acestui grup să se fi alipit comunității creștine, după moartea Domnului Iisus. S-ar putea ca această seciă să fi crezut pe Ioan ca adevăratul Mesia, și să fi apărut ca rivala primei comunități creștine. După Cullmann, aceasta s-ar putea deduce din Evanghelia lui Ioan și anume din Prolog, care ar fi scris tocmai ca să respingă susținerile foștilor ucenici ai lui Ioan.²⁸ Faptul acesta ar proba că Evanghelia ioanică provine dintr-un mediu, în care grupul Sfîntului Ioan Botezătorul a fost deosebit de răspîndit. Dar noi spunem că polemica nu probează totdeauna că cele două grupuri (al Sfîntului Ioan și al Domnului Iisus) se depărtaseră unul de altul, ci, din contra, se apropiaseră și-și lămurau unele puncte rămase în discuție..

Cullmann, ca să-și găsească temei pentru susținerea că între o parte din grupul Sfîntului Ioan și grupul Mîntuitorului existau discuții, se referă

26. Majoritatea celor care s-au ocupat cu sururile de la Marea Moartă așa explică cele câteva asemănări dintre essenieni și creștini.

27. După Cullmann, ar exista chiar un *logion* sinoptic, care-l presupune pe Iisus ucenic. Este Mat. XI, 11, pe care, contra altora, el îl traduce: «Cel mai mic (adică Iisus) este mai mare (adică decît Ioan Botezătorul) în împărăția cerurilor».

28. Cullmann spune că este meritul lui W. Baldensperger, *Der Prolog des vierten Evangeliums*, 1898, care primul a observat că prologul Evangheliei a IVa a fost scris să combată părerile ucenicilor lui Ioan, care încă socoteau pe Ioan drept Mesia.

la scrierea Kerygmata Pseudo-Clementini,²⁹ unde sînt combătuți acei membri din grupul Sfîntului Ioan, care erau dizidenți față de ceilalți creștini. Teoria sizighiilor (perechilor), din acea scriere, avea de scop să răs-toarne argumentul cronologic (prioritatea Sfîntului Ioan față de Mîntuitorul), invocată de ucenicii dizidenți din fostul grup al lui Ioan.³⁰ După acea teorie, cel care reprezenta falsa profeție este cel care a venit primul, începînd cu Cain, care a venit înaintea lui Abel, apoi cu Esau care a venit înaintea lui Iacob, și astfel pînă la Antihrist, care va veni înainte de Hristos. Astfel, Ioan Botezătorul, venit înainte de Hristos, este profetul fals, venit înaintea celui adevărat. Aci polemica contra sectei ce purta numele lui Ioan devenise polemică contra Sfîntului Ioan Botezătorul însuși. Evanghelia a IV-a nu merge pînă acolo. Din contră, ea combate secta prin Sf. Ioan însuși. Trebuia pus chiar în gura Sfîntului Ioan argumentul priorității Mîntuitorului: Iisus este în mod real anterior lui Ioan Botezătorul, fiindcă de la început El a fost lingă Dumnezeu (Ioan I, 1-3), ca Logos ἐν ἀρχῇ.

Pentru a dovedi existența unui grup ioanic dizident, pe lingă scrierea pseudo-clementină de mai sus, Cullmann se referă și la literatura mandeeană, publicată de Lidzbarsky.³¹ Dar fundamentarea lui pe acea literatură este vulnerabilă, fiindcă profesorul Lietzmann³² susține tocmai contrariul, și anume că literatura mandeeană n-are deloc a face cu Sf. Ioan și adepții lui.

Dacă am putea proba că există un raport direct al membrilor sectei de la Qumran cu comunitatea și persoana Sfîntului Ioan Botezătorul, atunci prin ea am cunoaște legătura dintre secta de la Qumran și creștinismul primitiv. Dar cu toată comparația dintre literatura mandeeană și manuscrisele de la Qumran, pînă acum nu s-a putut constata nici o legătură între essenieni și Sf. Ioan Botezătorul. Cullmann însuși o recunoaște deschis. Cum s-a remarcat de majoritatea savanților, botezul lui Ioan se deosebește net de botezurile repetate ale essenienilor, tocmai prin unicitatea sa. Chiar dacă primul botez essenian, aplicat celui ce intră în sectă, însemna schimbarea felului de viață al noului essenian, totuși acest paralelism cu botezul lui Ioan nu procură legătura căutată.

Nici faptul că Sf. Ioan a trăit în pustiul Enghedi, deci la cîțiva km de fosta minăstire esseniană și de grotlele în care s-au găsit manuscrisele, nu ne poate proba suficient că Sf. Ioan ar fi fost în contact cu secta. De asemenea, faptul că Sf. Ioan a fost un ascet și mențiunea că se trăgea dintr-o familie preoțească, caracteristici ale sectei qumraniene, nu sînt o dovadă decisivă că el ar fi fost sub influența sectei. Este drept că nici

29. O. Cullmann, *Die neuentdeckten Qumrantexte und das Judentum der Pseudo-Klementinen* (N. T. Studien, f. R. Bultmann), 1955, p. 38.

30. O. Cullmann, *Festschrift f. A. Fridrichsen. Coniectanea Neotestamentica*, 1947, pp. 26 sq., și *Le problème littéraire et historique du roman pseudo-clémentin*, 1930, pp. 284 sq.

31. Cf. Raportul lui Baumgartner, la congresul de istoria religiilor de la Amsterdam, 1950, și recente studii ale lui H. Ch. Puech.

32. R. Bultmann, *Die Bedeutung der neu erschlossenen mandäischen und manichäischen Quellen für Verständnis des Johannes-Evangeliums* (Z. N. W., 1925, pp. 100 sq.),

noi, care ne opunem părerii că Sf. Ioan a fost un essenian, nu putem proba contrariul. Singura noastră probă, dar tare, este că nicăieri în cărțile Noului Așezământ nu găsim indicii clare în această privință. Totuși, majoritatea cercetătorilor sectei de la Qumran înclină să creadă că Ioan a fost influențat de secta esseniană și prin el au pătruns în creștinism cele câteva idei asemănătoare cu ale essenienilor.³³

După Cullmann, filiația: Qumran—Sf. Ioan Botezătorul—creștinism se pare a fi arătată de «eleniștii» din comunitatea creștină din *Ierusalim*, menționați în Faptele Apostolilor. El spune că au existat creștini eleniști nu numai în *Diaspora*, ci și în Palestina, și aceasta din *prima oră*. Nu este vorba de creștinii veniți din *Diaspora*, fiindcă ei sînt în Ierusalim, chiar din momentul cînd s-a constituit comunitatea primilor discipoli. Ei trebuie să fi jucat un rol mai important în nașterea creștinismului, dar pe care documentele noastre nu ne permit să-l precizăm. Ei par a fi veritabilii fondatori ai misiunii creștine. După persecuția lui Ștefan, după care numai ei, nu și cei Doisprezece, erau victimele, ei au început să predice Evanghelia în Samaria. În epoca apostolică, universalismul creștin nu este reprezentat prin Pavel, ci înainte de el, prin acești eleniști din care exact cunoaștem numai pe Ștefan, care trebuie să fi fost o personalitate excepțională. Timpuriu de tot, acești eleniști au fost expulzați din Ierusalim. Trebuie să admitem că cei Doisprezece nu erau de acord cu ei asupra lepădării cultului templului. Numai astfel am înțelege că, după Faptele Apostolilor VIII, 1, ei n-au fost atinși de persecuție și au putut rămîne în Ierusalim. Petru pare să fi fost primul, care, între cei Doisprezece, înclina cel mai mult către eleniștii aceștia. Iată de ce, după Faptele Apostolilor XII, el va avea aceeași soartă, adică ceva mai tirziu va trebuie să părăsească Ierusalimul. Iacob va putea să rămînă.

Acești eleniști dispar numaidecît din Cartea Faptelor Apostolilor. Numai din cap. IX, 29 aflăm că Pavel discută cu dinșii, iar în cap. XI, 20 îi vedem apărînd în Antiohia.³⁴ Celelalte documente nu ne vorbesc. După Cullmann, lucrul acesta provine din faptul că vechile tradiții (cu excepția grupului ioanic) își au sorgintea în mărturisirile celor Doisprezece și nu în ale eleniștilor.

Cullmann se opune interpretării tradiționale că acești eleniști erau pur și simplu iudei care vorbeau grecește, așa cum evreii (ἑβραῖοι) erau iudeii care vorbeau limba aramaică. El spune că termenul ἑλληνίζειν nu înseamnă «a vorbi grecește», ci a trăi după moda grecească. Mai departe el spune că aceștia nu sînt deloc originari din *Diaspora*, căci Barnaba, care venea din Cipru, nu este numit «elenist», iar Sf. Apostol Pavel

33. Totuși, pentru a fi complet, Cullmann menționează un alt canal, în principiu posibil. Știm că la un moment dat, cum probează D. D., essenienii s-au stabilit la Damasc. Pe de altă parte, Pavel ne spune că după conviretirea lui, el a locuit la Damasc. Va fi înflinit el acolo membrii sectei? Cel mult noi putem să punem chestiunea, fără să răspundem cu certitudine, cu altă mai puțin cu cît nu știm în ce moment secta a venit la Damasc. Cf. A. F. Schilling, *Why did Paul go to Damascus?* («Anglican Theol. Review», 1934, pp. 119 sq.), și E. Johnson, *The Dead Sea Manual of Discipline and the Jerusalem Church of Acts* («Journal of Biblical Literature», 1954, pp. 117 sq.).

34. Pentru a ne da seama de greutatea ce o încearcă criticii, care doresc să ex-

și alții, nici dinșii.³⁵ Deci trebuie să ne întrebăm serios, dacă eleniștii nu sînt iudei diferiți de iudaismul oficial și care reprezintă tendințe mai mult sau mai puțin esoterice, de proveniență sincretistă. Ce alt termen ar fi avut iudeii la dispoziție pentru a califica această tendință? ³⁶

Dar noi socotim că Cullmann nu are dreptate. Oare de ce, acești eleniști plecați în Samaria n-ar fi putut să fie evreii proveniți din afara Iudeei, acum înfocați creștini? N-ar fi putut să fie înțeleși de locuitorii samariteni, care vorbeau limba aramaică? Dar eleniștii stabiliți în Palestina vorbeau curent aramaica! Și apoi în Samaria, limba grecească era înțeleasă mai mult decît în Iudeea! Elenismul era, doar, în floare aci. Irod cel Mare făcuse din capitala Samariei un oraș pur elenist. Oare nu-i schimbase el numele din Samaria în Sevaste, ca să-i placă lui Cesar, căci termenului latin de *caesar* îi corespundea cel grecesc de *σεβαστὸς* (ή *σεβαστή πόλις*)? Dar Cullmann nu vrea să socotească pe eleniștii, care predicară în Samaria, iudei din *Diaspora*, ci autohtoni din Palestina, ca să ajungă la concluzia pe care vrea s-o demonstreze, și anume că eleniștii din Faptele Apostolilor n-ar fi alții decît essenienii.

În articolul său, apărut în Anuarul pe 1953-1954 al Școlii de Înalte Studii din Paris, Cullmann crede că a demonstrat că Evanghelia lui Ioan se interesează în mod special de acești eleniști. Evanghelia a IV-a s-ar sili să reabiliteze pe acești eleniști și să le facă dreptatea cuvenită. El crede că acesta este sensul capitolului IV (pasajul cu Samariteanca, așa de dificil de explicat), unde Mîntuitorul insistă asupra faptului că nu cei Doisprezece, ci alții au fondat misiunea din Samaria și că acești alții numai după aceea au «intrat» în lucrarea celor Doisprezece. Contextul pasajului relatează înînlînirea dintre Iisus și samariteancă. Pe de o parte, convorbirea lor procură ocazia de a vorbi despre cultul cel adevărat, în spirit și în adevăr, opus în același timp, atît cultului iudaic oficial al templului din Ierusalim, cît și cultului samaritean de pe Garizim, iar pe de altă parte, și aceasta-i ceea ce interesează îndeosebi, de a vorbi de fondarea misiunii din Samaria, operă considerată problematică în această provincie semiudaică. Versetele în chestiune se află în epilogul pasajului (vv. 31 sq.). Imaginile ogoarelor, semănăturilor, recoltei etc., se aplică la misiune. Se spune mai întîi (v. 36 b), că atît cel ce seamănă cît și cel ce seceră, se bucură în același timp. Dar v. 37 adaugă că, oricum, proverbul are dreptate cînd spune că «unul seamănă și altul culege». Da, el spune drept, cu condiția să nu se uite ce afirmă versetele precedente, adică însuși Domnul Iisus se află în urma celor ce recoltează în Samaria. Urmează versetul 38, care interesează: «alții au semănat și voi ați intrat în munca lor». Deci între Hristos care seamănă și Apostoli care seceră în

35. Pentru a ne da seama de greutatea ce o încearcă criticii, care doresc să explice exact ce erau acești eleniști, din comunitatea primitivă a Ierusalimului, este suficient să citim excursul din Foakes Jackson-Kirsopp Lake, *Additional Notes*, VII, *The Hellenists*, pp. 59 sq.

36. Dacă teza lui W. Manson, după care termenul de «fariseu», din punct de vedere filologic ar fi în raport cu «perșii» se va dovedi exactă, atunci aici am avea o paralelă interesantă.

Samaria se introduce o a treia categorie : ceilalți care au lucrat în Samaria, înainte de Apostoli. Cine sînt ceilalți (ἄλλοι)? Cullmann crede că nu poate să fie vorba decît de misionari, care, în Samaria, au deschis calea Apostolilor. El crede că cine ne procură răspunsul sînt Faptele Apostolilor. Din cap. VIII aflăm că opera misionară din Samaria a fost inaugurată de eleniști, în special de Filip, unul din cei șapte diaconi, iar după aceea numai Petru și Ioan au «intrat» (este cazul s-o spunem), în timpul lor de lucru. Iată ce citim acolo : «Apostolii din Ierusalim, aflînd că Samaria primise cuvîntul lui Dumnezeu, au trimis la ei pe Petru și pe Ioan» (cap. VIII, 14). Acești doi Apostoli n-aveau decît «să secere» în Samaria, unde veritabilul lucru misionar fusese împlinit de acești ἄλλοι «eleniști», în cea mai mare parte necunoscuți.

Este posibil ca «cei care au semănat... și voi ați intrat în munca lor», de care amintește Mîntuitorul, în Evanghelia după Ioan IV, 38, să fie eleniștii de care este vorba în Faptele Apostolilor. Numai că din acest verset nu înțelegem prea bine de ce lucrare este vorba. Predicarea Evangheliei a început-o Iisus și numai după El ucenicii, printre care putem socoti și pe eleniști. Ucenicii au intrat în munca Domnului Iisus. Cum, atunci, ucenicii au intrat în munca eleniștilor ? Este drept, căci cuvintele Mîntuitorului pot fi luat în sens profetic, adică El, ca Dumnezeu, vedea cum, după moartea Sa, predica în Samaria o începeau mai întii eleniștii și numai după ei au ajuns Apostolii.

Știm că foarte adesea Faptele Apostolilor și Evanghelia IV-a ne înfățișează tradiții analoge. De asemenea, nu-i de mirare că asupra acestui punct, Evanghelia IV-a urmează tradiția privind legătura eleniștilor cu Samaria, despre care Faptele Apostolilor au păstrat urmele, dar au micșorat importanța ei.³⁷

Cullmann spune că în la întimplare, Evanghelia IV-a insistă puternic asupra importanței acestor eleniști. El spune că această Evangheliie trebuie să provină dintr-un mediu, unde ucenicii lui Ioan Botezătorul jucau un rol important. Adaugă apoi că ei trebuie să fi provenit dintr-un mediu creștin, care era foarte aproape de acești eleniști. El se exprimă : «Poate că am putea să ne hazardăm și să punem net chestiunea : autorul Evangheliei a IV-a nu aparține și el acestui grup de eleniști ai comunității primare din Ierusalim ? Dacă el este identic cu anonimul din cap. I, 35, în plus ar fi un discipol al lui Ioan Botezătorul.

Răspundem : S-ar putea ca în Evangheliile sinoptice să nu găsim nici o mențiune despre eleniști, fiindcă ele provin din sorgintea celor Doisprezece, care Evanghelii se silesc să arate lucrarea acelora. Evanghelistul Ioan scriind ceva mai târziu, caută să completeze lacunele, și atunci se ocupă mai pe larg de grupul eleniștilor, care în sens mai amplu nu erau decît foști ucenici ai lui Ioan, din care se poate prea bine să fi făcut parte însuși Evanghelistul Ioan.

37. Pe de altă parte, E. Johnson, *art. cit.*, p. 107, a arătat raportul între Faptele Apostolilor și secta de la Qumran.

Indată după publicarea primelor texte de la Marea Moartă, asemănările cu Evanghelia IV-a au părut mai importante, decît cu celelalte cărți ale Noului Testament. Este de amintit articolul lui G. K. Kuhn, apărut în «Zeitschrift für Theologie und Kirche». ³⁸ Pe de altă parte, de mult timp, s-a recunoscut că Evanghelia IV-a prezintă analogii și cu alte texte iudaice, cum sînt de exemplu: Odele lui Solomon și textele rabinice cu caracter mai spiritual. ³⁹

Da, este drept că dintre toate cele patru, Evanghelia după Ioan este cea care are o oarecare asemănare cu textele descoperite la Qumran. ⁴⁰

Deci, după Cullmann, pe de o parte ar exista o relație între Evanghelia IV-a și eleniști, iar pe de altă parte între Evanghelia IV-a și comunitarii de la Qumran. Ar rămîne să se găsească un punct esențial și caracteristic, chiar central, comun în același timp sectei de la Qumran, eleniștilor și Evangheliiei a IV-a. După susnumitul autor ar fi opoziția față de cultul oficial al iudaismului, mai ales în manifestarea lui cea mai gingașă: «cultul de la templu». Această opoziție ar fi trăsătura distinctivă, cea mai importantă a eleniștilor. Pentru aceea Ștefan ar fi suportat martiriul, iar ceilalți eleniști au trebuit să părăsească Ierusalimul. Cuvîntarea lui Ștefan face un rezumat al întregii istorii a lui Israel. ⁴¹ El expune acolo istoria tuturor neascultărilor de care s-a făcut vinovat acest popor. Culmea încălcărilor ar fi fost construcția templului; întreg discursul lui Ștefan ar tinde către acest punct, discurs revoluționar, ale cărui idei n-au fost acceptate de către cei Doisprezece. Persecutați, eleniștii s-au îndreptat către Samaria, care și ea se opunea cultului templului din Ierusalim.

Eșafodajul pe care-l construiește Cullmann este ademenitor, dar este clădit numai pe logica minții, nu și pe cea a documentelor. După textele de la Qumran s-ar părea că essenienii fugiseră din Ierusalim, din cauza relei conduite a preoților de la templu. Dar numai pentru atît ni se pare că nu-i suficient, fiindcă din aceleași texte și din Iosif Flaviu aflăm că ei își trimiteau darurile la templul din Ierusalim. ⁴²

Mai mult decît cele sinoptice, Evanghelia a IV-a subliniază atitudinea Mintuitorului față de cultul de la templu, în special față de jertfe, care

38. 1950, pp. 193 sq., *Die Palästina gefundenen hebräischen Texte und das Neue Testament*.

39. Cf. H. Odeberg, *The fourth Gospel*, 1929.

40. Cf. F. M. Cross Jr., Daniélou, Martindale ș. a., în articolele și studiile publicate în acest domeniu.

41. Pe de altă parte, E. Johnson, *art. cit.*, p. 113, relevă interesante paralele între discursul lui Ștefan și Regula Sectei de la Qumran.

42. După Filion, *Quod omnis probus liber*, 75, essenienii respingeau sacrificiile de animale. După un pasaj nu prea clar al lui Iosif Flaviu (Anl. XVII, I, 5), essenienii ar fi trimis daruri la templu, fără ca ei să participe la cultul de acolo. Noile texte publicate pînă acum nu conțin pasaje explicite, din care să reiasă că essenienii refuzau cultul de la templu. Dar să se vadă Manualul de Disciplină sau Regula Sectei, IX, 3, 3 sq.

nu mai au nici o eficacitate. Pentru acest motiv, prologul Evangheliei a IV-a opune pe Logos, devenit carne, lui «shekina», adică slavei (δόξα) lui Dumnezeu. De aci verbul «ἐσκήνωσεν» = el a stabilit cortul Său printre noi și noi am văzut δόξα Lui. Până atunci δόξα divină era atașată lui σκηνή. De aci înainte ea este detașată. Ea a devenit vizibilă în persoana lui Iisus Hristos. La finele primului capitol din această Evanghelie a IV-a, citim în v. 51 că de aci înainte, cerurile sînt deschise și focarul dintre pămînt și cer nu mai este legat de o localitate, ca cea a Bethel-ului, la care face aluzie în mod vizibil, ci de persoana lui Hristos, «Fiul Omului», peste care îngerii urcă și coboară (aluzie la visul lui Iacob). Interesul pentru chestiunea templului pare că este și motivul pentru care Evanghelistul, contrar sinopticilor, a așezat pasajul purificării templului numaidecît, la începutul ministeriului lui Iisus. De altfel, după relatarea ioanică, nu martorii mincinoși, ci însuși Iisus este cel ce pronunță cuvîntul asupra templului ce va fi distrus și refăcut, și după explicația dată la fine de Evanghelist, Hristos este Cel care ia locul templului, și anume corpul Său crucificat și reînviat.

În studiul său despre sacramentele ⁴³ din Evanghelia a IV-a, Cullmann s-a silit să arată că multe istorisiri ioanice sînt destinate să ilustreze ideea că adorarea în spirit și adevăr trebuie să înlocuiască cultul templului. Poate că nu la întîmplare, cuvîntul relativ la închinarea în duh și adevăr se află, precis, în însăși pericopa cu samariteanca, care, am văzut, vorbește despre eleniști, adică despre adversarii templului, care au inaugurat misiunea creștină în Samaria, acea provincie unde de mult timp ostilitatea contra templului din Ierusalim pusese o problemă de cult.

Inrudirea dintre Evanghelia ioanică și textele de la Qumran nu privește numai aspectul negativ al chestiunii culturale: opoziția față de templu, ci și felul pozitiv în care acest cult este înlocuit. Cultul în duh și adevăr va lua forma Botezului și Euharistiei. Evanghelia IV-a arată liniile ce duc de la viața lui Iisus la Euharistia Bisericii.

Da, după ce ne spun textele de la Marea Moartă și Iosif Flaviu, se pare că esenienii nu mai aveau sacrificii, ci numai abluțiuni rituale și ospețe sacre. De asemenea, după Evanghelia lui Ioan, jertfele nu mai au nici un rost. Cele ce capătă valoare în creștinism sînt botezul în numele lui Hristos și împărtășirea cu Singele și Trupul Lui. Ar trebui menționată aici importanța atribuită de Evanghelia ioanică sărbătorilor calendarului iudeu, cărora Iisus le dă un sens nou. O preocupare analoagă se poate întrezări în manuscrisele de la Marea Moartă. ⁴⁴

43. O. Cullmann, *Les sacrements dans l'Évangile johannique. La vie de Jésus et le culte de l'Église primitive*, 1951.

44. Lucella Mowree, *The Dead Sea Scrolls and the Background of the Gospel of John* («The Biblical Archaeologist», 1954, pp. 78 sq.).

Ca punct de doctrină comun iudaismului esoteric, eleniștilor din Faptele Apostolilor și Evangheliei a IV-a, Cullmann ar voi să găsească expresia «Fiul Omului», denumire pe care Iisus și-a atribuit-o Lui însuși, chiar din primele ore. Dar chiar tot de atunci ea a fost lăsată pe ultimul plan de creștinismul primar. Hristologia Evangheliștilor sinoptici nu este aceea a Fiului Omului, ci a Fiului lui Dumnezeu. Dar ceea ce este mai interesant este că în textele de la Qumran, expresia de «Fiul Omului» nu se găsește, ci numai în cartea apocrifă Enoch, care se crede că-i de origine esseniană.

În fine, Cullmann ajunge la ceea ce voințe să demonstreze, că relația: Secta de la Qumran—Eleniștii creștini—Evanghelia IV-a, ne permite să admitem că grupul comunității primitive, pe care Faptele Apostolilor îl numesc «eleniști», *trebuie să fi fost în contact*, într-un fel sau altul, cu acest iudaism esoteric pe care ne-am obișnuit a-l cunoaște în manuscrisele de la Qumran și în scrierile înrudite, ca: Testamentul celor doisprezece patriarhi, Odele lui Solomon, Cartea Enoch, care ar aparține aceleiași sfere spirituale. Cullmann nu pretinde că acești eleniști creștini ar fi, direct, vechi essenieni (ceea ce n-ar fi imposibil), ci că ei provin dintr-un iudaism foarte aproape de acest grup iudaic. Lui i se pare deosebit de important că tocmai cap. VI din Faptele Apostolilor, care ne vorbește de *eleniști*, menționează acest fapt interesant pentru problema noastră, că *mulți preoți* (πολὸς ὄχλος τῶν ἱερέων) se converteau (v. 7). Așadar, n-am putea să nu ne gândim la caracterul preoțesc al membrilor sectei de la Qumran.

Și concluzia lui Cullmann este că prin filiația: essenieni—eleniști creștini—Evanghelia IV-a, am putea înțelege că în comunitatea primitivă a Bisericii primare se aflau două grupuri: *eleniștii și ceilalți*, care erau separați nu numai pe o chestiune de aprovizionare, ci chiar pentru chestiuni de doctrină și mai ales de cult. Cei șapte diaconi ar fi fost o autoritate complet paralelă celei a celor Doisprezece.

Concluzia este o simplă deducție logică. Așa i se pare lui Cullmann că se explică faptul de ce în Noul Testament nu sînt amintiți deloc essenienii. Evangheliile sinoptice nu ne arată un grup creștin diferit de grupul indicat de Evanghelia IV-a. Ceea ce am putea noi admite ar fi că grupul eleniștilor din Faptele Apostolilor să fi fost alcătuit din foști ucenici ai lui Ioan Botezătorul, care să fi fost mai înainte și adepți ai sectei de la Qumran. Dar după subscrisul, contrariu ideii lui Cullmann, eleniștii din Faptele Apostolilor au putut fi iudei din Diaspora, care sosiți în Palestina și așezați aci, mai înainte de a fi creștini, au fost și simpatizanți ori chiar adepți ai foștilor essenieni, iar prin Ioan, ei au ajuns la Hristos.

Făcînd acum o privire de ansamblu asupra părerilor exprimate de eruditul profesor Cullmann, vedem că ele sînt docte și uneori chiar cap-

tivante. Ele sînt, însă, construite mai mult pe logică decît pe documente palpabile. Expozeul său este un strălucit exercițiu academic, dar totuși rămîne o simplă presupunere. Noi rămînem însă la părerea tradițională că eleniștii din Faptele Apostolilor sînt iudeii proveniți din Diaspora.

Punem acum din nou întrebarea: Dacă descoperiri de scrieri ulterioare, provenind din iudaismul precreștin, ar confirma părerea lui Cullmann, cum că eleniștii din Faptele Apostolilor nu sînt iudeii proveniți din Diaspora, cu limba și cu oarecare obiceiuri împrumutate din mediul grec, ci sînt creștinii proveniți din secta iudaică a esenienilor, zic, dacă această părere a lui Cullmann s-ar dovedi adevărată, faptul acesta ar contraveni cu ceva împotriva poziției ori învățăturii Bisericii noastre Ortodoxe? Răspundem: nu. Cu nimic nu se contrazice. Dacă eleniștii din Biserica primară au provenit dintre iudeii autohtoni din Palestina și, în cazul acesta, după părerea lui Cullmann, ei ar proveni dintre esenieni, ori dacă ar proveni dintre iudeii din afara Palestinei, adică din Diaspora, cum am văzut mai sus, și într-un caz și într-altul ei tot iudeii erau și deci aparținuseră religiei mozaice, iar după predica Domnului Iisus și apoi a Apostolilor, ei deveniseră creștini.

Ceea ce nu s-ar putea admite ar fi o altă chestiune, și anume părerea că doctrina și practicile esenieni, esoterice, adică ale unui grup restrîns de inițiați, au devenit doctrina și practicile creștine, acum predicate deschis la «toată suflarea». În mulțimea nebănuită de cercetători ai manuscriselor de la Marea Moartă, s-ar putea vreunul să-și formuleze vreo teorie, în care să susțină că creștinismul nu este decît evoluția esoterismului esenian. Așa, de exemplu, profesorul englez Allegro a ținut chiar la radio o conferință în care a spus că, studiind un text de la Qumran, a găsit că Dascălul Dreptății (un fel de Mesia al esenienilor) a fost răstignit și a înviat, lăsînd să se înțeleagă că de aci și-au luat creștinii ideea morții și învierii lui Hristos. Dar a fost dezavuat public, de către toți savanții din comisia de cercetare a manuscriselor de la Marea Moartă, ca unul care a forțat textul. Ca Allegro au procedat toți aceia care au susținut că misterele creștine nu sînt altceva decît misterele păgîne spiritualizate. Ipotezele lor au căzut de mult în desuetudine, căci erau simple presupuneri ale unor oameni orgolioși și dornici de renume mondial. Tot astfel și în cazul asemănărilor dintre esenism și creștinism. Dacă cineva va susține că gnosticismul esenian a evoluat pur și simplu în creștinism, pe acela nu-l vom crede, căci el nu va spune adevărul. Cum am afirmat mai sus, diferențele dintre esenism și creștinism sînt incomparabil mai numeroase decît asemănările.

Nu ne va tulbura deloc faptul dacă se va confirma părerea că printre primii creștini s-ar fi aflat și foști adepți ai sectei eseniene. Potrivit poruncii Mîntuitorului: «Mergeți în toată lumea și predicați Evanghelia la toată făptura...» (Mt. XXVIII, 19), Biserica creștină și-a recrutat

membri din toate popoarele și din toate religiile. Dar de la aceste popoare și religii, Biserica creștină n-a luat nimic din ceea ce constituie esența învățaturii sale. Este îndeobște cunoscut că între religia creștină și cea mozaică deosebirea este fundamentală, iar între religia creștină și cele păgâne nu este nici o apropiere, afară de unele cuvinte și gesturi inerente exprimării în afară a sentimentelor interioare umane.

Îndată după descoperirea și traducerea manuscriselor găsite la Khirbet Qumran au și început cercetările, ca să se vadă asemănările essenienilor cu creștinii. Este drept că s-au aflat unele asemănări între comunitatea esseniană și cea creștină, dar majoritatea cercetătorilor declară că deosebirile sînt cu mult mai mari și mai numeroase.

Ne-am bucura nespus dacă în pămîntul palestinian s-ar găsi cit mai multe scrieri vechi, care să ne pună în stare să cunoaștem în întregime mediul în care s-a născut creștinismul. Am fi chiar nespus de mulțumiți să auzim că s-au dezgropat scrieri, care să ne ajute să facem completă istoria Bisericii primare, fără lipsa nici unui amănunt.

De aceea repetăm că, dacă se va dovedi că eleniștii din Faptele Apostolilor au fost ucenicii lui Ioan Botezătorul, iar mai înainte de aceasta au fost essenieni, faptul acesta nu ne stingherește cu nimic, iar poziția și învățătura Bisericii rămîne ca și pînă aci.

Pr. ATANASE NEGOIȚA

SMERENIA CA TEMEI AL VIRTUȚII CREȘTINE

I

VIRTUTEA ÎN GENERAL ȘI CARACTERELE VIRTUȚII MORALE CREȘTINE

«Semnificația virtuții se leagă de etimologia cuvîntului și de felul cum este folosit acest cuvînt. Din punct de vedere etimologic, cuvîntul **virtue** (ἀρετή), avînd rădăcina ἀρ din cuvintele ἀρῖν și ἀραρίσκειν, exprimă «posibilitatea de a aduce ceva la îndeplinire». Și cum această îndeplinire țintește la ceea ce este mai perfect, mai desăvîrșit, de aceea virtutea e o năzuință spre bine. Acest bine poate înfățișa două aspecte: unul interior și altul exterior. Cel exterior se referă la anumite aptitudini corporale. Cel interior privește însușirile sufletești. Sau, cum observă Wundt, «prima dată virtutea a arătat mai mult înfățișarea exterioară a atitudinii și a superiorității individuale, care făcea impresie și provoca la ceilalți recunoaștere și cinste, în conformitate de altfel cu cunoscuta înclinație a grecilor, care leagă aptitudinile spirituale cu înfățișarea exterioară și cu chipul frumos. Apoi a început treptat, treptat să biruie aspectul mai spiritual și mai moral al lucrului, iar virtutea să însemne la retorii și la poeții perioadei atice, mai ales însușirile individuale, bazele subiective ale înfățișării exterioare, care erau recunoscute și cinșite de alții, pînă cînd, în limbajul filozofic, caracteristicile externe ale virtuții: frumusețea, puterea și lipsa de teamă au cedat cu totul și au biruit în conceptul virtuții, din însușirile personale, acelea care se refereau la datoriile individuale și sociale, la respectul părinților, la exercitarea ospitalității și mai cu sebite la operele săvîrșite în favoarea statului. Din limba greacă veche, cuvîntul a pătruns în Noul Testament, folosindu-se aici de patru ori, și anume: de două ori pentru a exprima însușirile divine, în I Petru II, 9, și II Petru I, 3, și de două ori pentru a exprima virtuțile omenești, în Filipeni IV, 2, și II Petru I, 5».¹ Și de aici și caracterele virtuții morale creștine.

1. H. Andrușos, *Sistem de morală*, traducere din grecește de dr. Ioan Lăcrănjan și prof. Ermis Mudopoulos, Sibiu, 1947, p. 169.

Pentru a dovedi aceste caractere, unii autori de morală pornesc de la termenul latin «virtus», care înseamnă, ca și cel grecesc, fiecare abilitate sau dexteritate ce se reazemă pe o potență rațională, și este îndreptată spre împlinirea funcțiilor bune și corespunzătoare acestei potențe. Virtuțile sînt, așadar, «dexterități, care după esență sînt îndreptate către acțiuni bune și corespunzătoare rațiunii». Și mai clar încă: Virtutea morală creștină este o aplecare — însușire — statornică și habituală a sufletului sau o dexteritate — purcezătoare din credința evanghelică și arătată prin fapte — a puterilor sufletești superioare spre a îndeplini toate legile morale din curata iubire către Dumnezeu, cu scop de a spori și a petrece în comuniune cu Dumnezeu atît însuși, cît și cu aproapele». ² Aceste afirmații ne obligă a lămurii și mai mult termenul de virtute, spre a vedea și mai bine caracterele virtuții creștine. În mod obișnuit, virtutea are trei înțelesuri. Mai întii termenul se dă atunci cînd designăm o acțiune de practicare a virtuții. Practicantul poartă, în acest înțeles, numele de virtuos. Al doilea înțeles se referă la însuși obiectul unei acțiuni. Dar, și într-un caz și în altul, socotim că numirea de virtute e improprie, deoarece nici acțiunea în sine și nici obiectul ei nu pot îmbrăca această denumire. Și atunci, prin virtute trebuie să înțelegem o habitudine pentru bine. În acest caz virtutea este deci o specie a genului habitudine. Și atunci e necesară o înțelegere mai completă a însăși habitudinii. În general, habitudinea este o calitate care dispune de un obiect în mod statornic. Prin stabilitatea ei, habitudinea se deosebește de simpla dispoziție, care poate fi ușor modificată sau distrusă. Unii autori deosebesc două categorii de habitudini și anume: pasivă și activă. Prin habitudine pasivă ne putem obișnui cu un zgomot, cu o doctorie etc., fără să-i mai simțim acțiunea. Studiul ei nu are legătură cu morală. Habitudinea activă are însă această legătură, deoarece virtuțile și viciile sînt habitudini active. Ținînd seamă că facultățile noastre sufletești pot fi înclinate într-un sens sau altul, habitudinea ridică această înclinare, dîndu-i o dispoziție mai particulară și stabilă pentru producerea spontană a anumitor acte. Habitudinea dă facultăților active nu numai uniformitate în acțiuni, dar și în activitate. Ea aduce deci o perfecțiune a facultăților, care nu se exercită asupra lor din afară, ca prin constrîngere sau presiune, ci dinlăuntru, perfecționîndu-le înrînd și devenind astfel naturală facultății respective, devenind o a doua natură. Și cum tot ce-i natural este convenabil, iar ceea ce-i convenabil sau bun devine izvor de plăcere, atunci și facultățile noastre numai întru atît pot fi determinate de o habitudine, întrucît ele sînt în stare de potență, privity sub aspectul lor activ. Deci habitudinea actualizează o facultate numai în partea ei potențială, virtuală. Unele habitudini sînt în mod natural în noi. Așa este inteligența care cunoaște în mod natural primele principii, ca și principiile prime ale moralei, numite sindereze. Ele, habitudinile naturale, aparțin întregii specii umane. Dar sînt și habitudini naturale individuale: astfel observăm că unii sînt înclinați spre blîndețe, alții spre curaj, muncă etc. Deși

2. Em. Voiuschi, *Teologia Morală ortodoxă*, 1911, vol. II, pp. 164 și 167.

se numesc naturale, la dobîndirea lor ia parte și agentul care le posedă. Dar dacă sînt unele habitudini naturale, cele mai multe se nasc în noi prin repetiția anumitor acte, căci o facultate sufletească poate dobîndi o habitudine, fie lucrînd asupra ei însăși, fie suferind acțiunea altei facultăți. Habitudinile, în acest caz, pot crește și descrește pînă la dispariția completă. Dar ele se pot dezvolta prin repetiția actului respectiv, pînă cînd ajung pentru noi o a doua natură. Avînd această posibilitate de creștere și descreștere, habitudinea este o proprietate exclusivă a ființelor vii, nu și a celor anorganice, în care inerția, dacă poate produce aparența habitudinii, se deosebește totuși esențial de ea prin caracterul ei strict pasiv. În virtutea acestor limite, un act nu va putea produce habitudini, dacă el este contrar legilor esențiale ale vieții și ale naturii unei ființe. De asemenea, habitudinea este incapabilă să topească anumite dureri violente sau plăceri periodice, ca: a mânca, a dormi — și nici alte satisfacții intelectuale, morale și estetice. Habitudinea are deci o limită. Avînd în vedere cele mai sus, să vedem acum ce este o virtute morală?

Virtutea morală este o habitudine operativă, care are ca obiect binele. Ea duce la desăvîrșire atît actul săvîrșit cît și pe agentul săvîrșitor. În totul trebuie să rămînă esențialmente habitudine inteligentă și voluntară, însoțită de o anumită plăcere. Cel ce împlinește virtutea se perfecționează în două chipuri: fie sub dependența formală a voinței, fie independent de ea. Independent de ea, avem habitudinea științei, care perfecționează rațiunea ca atare, dîndu-i anumite cunoștințe într-o materie determinată. Avînd aceste cunoștințe, omul se poate folosi sau nu de ele. Cînd virtutea e dependentă de voință, ea îmbracă atunci caracterul virtuții propriu zise și se numește virtute morală. Și acum putem da și definiția completă a virtuții morale creștine, ea fiind o habitudine operativă avînd de obiect binele, fiind dependentă de voință și însoțită de o anumită plăcere, fiind repetată în raport cu datoria izvorită din legea divină și săvîrșită cu știință și voință liberă, avînd ca scop cîștigarea împărăției lui Dumnezeu.³ E tocmai ceea ce e interesează în mod vădit pe orice credincios, care trebuie să fie neapărat și virtuos pentru a-și putea atinge scopul său suprem. În consecință, cînd e vorba de virtutea morală creștină, e vorba de legea divină dată de Dumnezeu și care trebuie împlinită, e vorba de om și de datoriile lui și e vorba de osteneala omească de pe pămînt spre a cuceri cerul. Astfel putem spune acum că «virtutea creștină morală e acel buchet de lupte, fapte, gînduri și atitudini care anticipează împărăția cerurilor pe pămînt. Armele principale ale virtuții sînt cunoașterea lui Dumnezeu, munca cinstită, cugetul drept, răbdarea și castitatea. Acestea au dus o luptă aprigă cu simțurile omului, și cu Satan; cu excepția cazurilor de totală pervertire, aceste arme reușesc să redea pe om destinului său ceresc, înălțîndu-l pînă la nemurire. Virtutea morală creștină nu e deci o lucrare sau o atitudine contra naturii, ci o încordare maximă de depășire a acesteia. Această depășire

3. Vezi pe larg această problemă la Pr. prof. Valeriu Iordăchescu, *Curs de morală*, dactilografiat, 1933-1934, partea V-a, *Cauza eficientă a ordinii morale*, pp. 127-141.

se realizează nu prin bruscarea simțurilor noastre, ci printr-o continuă și răbdătoare aducere a lor sub conducerea pedagogului divin, care este Iisus Hristos». ⁴ Și aceasta pentru că «religia creștină este cult monoteist și spiritualist. El constă din împletirea ideală a cunoașterii divine și a virtuții. Cunoașterea lui Dumnezeu, obținută pe cale revelată și rațională, este necesară pentru practicarea virtuții. Necunoașterea Aceluia de la Care toate vin, împinge în mod necesar pe ignorant la viciu. În actul cunoașterii stă înțelepciunea, iar în cel al voinței stă dreptatea. Religia creștină este deci în fond armonia desăvârșită dintre puritatea ideală a minții și a inimii cu faptele și atitudinile noastre exterioare, produse exclusiv sub auspiciile virtuții». ⁵ În acest sens, virtutea morală creștină are de obiect pe Dumnezeu, de la Care vine tot binele, și-i legată de creștinul virtuos, care spre a arăta că-L caută și-L iubește pe Dumnezeu, trebuie să iubească pe aproapele său, căci avem poruncă de la însuși Dumnezeu, că acela care-L iubește pe El — pe Dumnezeu — trebuie să iubească și pe fratele său. Și de aici și felurile virtuții morale creștine, după obiectul ei. În general, religia creștină lucrează cu șapte virtuți morale: cele trei mari virtuți teologice, proprii creștinismului, și cele patru virtuți cardinale, cunoscute și lumii vechi, și care au căpătat un nou conținut în concepția creștină. Cu privire la prioritatea uneia sau altelei dintre virtuți, s-au purtat discuții îndelungate.

Pe noi ne interesează aici îndeosebi virtutea smereniei, pe care n-o găsim însă între cele șapte virtuți amintite. Și atunci ușor ne-ar putea întreba cineva, cum de virtutea smereniei este temei al virtuților creștine, dacă ea nu face parte nici dintre virtuțile teologice și nici dintre cele cardinale? La această întrebare și-a propus să răspundă prezenta lucrare. Până atunci să vedem ce este smerenia și unde este locul ei între virtuțile moralei creștine?

II

VIRTUTEA SMERENIEI ȘI LOCUL EI ÎN MORALA CREȘTINĂ

În morala creștină ni se arată că virtutea care-l apropie pe om de Dumnezeu, arătându-i că el este chipul Lui, e credința. Această virtute întărește demnitatea creștinului, deoarece prin ea el știe că e făptura aleasă a lui Dumnezeu, că e fiul lui Dumnezeu, că dată fiind marea lui valoare, Dumnezeu nu l-a lăsat în moartea păcatului, ci a trimis pe însuși Fiul Său ca să-l izbăvească. Față de această mare binefacere pe care Dumnezeu a arătat-o omului, acesta are și el datoria de a ști al cui este și de a se respecta pe sine însuși. Acest respect față de sine e și el însuși o virtute, ca și virtutea cinstirii lui Dumnezeu. Datoria creștinului față de sine, izvorăște deci din credința lui vie în Dumnezeu: «Respectul

4. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Probleme de Filozofie și Literatură Patristică*, București, 1944, pp. 103 și 217.

5. Idem, *ibidem*, pp. 192-193.

către sine are mare însemnătate pentru viața morală a creștinului, care ală într-însul un scut puternic împotriva ademenirilor păcatului și ale viciului, un îndemn tare de a stăruii și propăși în virtute, un izvor îmbelșugat al dragostei și mulțumirii către Dumnezeu și o condiție de căpetenie de a iubi ca un creștin adevărat pe aproapele... Iar al doilea rod al credinței creștine unită cu nădejdea creștină este smerenia sau umilința. Această virtute în lirea sa nu este decit recunoașterea dovedită prin fapte că noi atîrnăm întru toate de Dumnezeu și că sintem nedesăvîrșiți și supuși la păcate. Ea nu stă împotriva respectului către sine al omului. Din contra, cu cît un creștin e mai pătruns de înalta vrednicie a firii sale, de prețul darurilor ce Dumnezeu i-a împărtășit, și de înălțimea chemării creștine, cu atît va avea mai mult temeii și îndemn a recunoaște slăbiciunea sa înaintea lui Dumnezeu și nevrednicia sa. Smerenia nu cere de la om a-și tăgădui vrednicia cu care l-a înzestrat Dumnezeu, ci a o răsfrînge cu mulțumită lui Dumnezeu, adevărata ei obîrșie. Izvorul din care pornește smerenia este, pe lîngă harul lui Dumnezeu, adevărata cunoaștere de sine, la care ne povățuiește credința și nădejdea creștină. De aceea ea este o virtute specială a religiei creștine și păgînii au fost străini de ea.⁶ Ea își are deci locul în morala creștină la datoriiile față de sine însuși, iar că este o virtute specific creștină, aceasta ne-o arată însuși Intemeietorul religiei creștine. Mîntuitorul a spus-o clar: «Cine este mai mare între voi, să fie slujitorul vostru, căci cine se va înălța pe sine, se va smeri, și cine se va smeri pe sine, se va înălța». Și ca temeii, s-a dat pildă pe Sine însuși: «Căci și Fiul Omului n-a venit ca să fie servit, ci ca să servească și să-și dea sufletul Său preț de răscumpărare pentru mulți» (Mat. XX, 28). Măsura smereniei este arătată de Mîntuitorul în curăția pruncului pus în mijlocul ucenicilor ca pildă: «Cel ce se va smeri pe sine ca pruncul acesta, acela este mai mare în împărăția cerurilor». N-a fost din partea Mîntuitorului numai o învățătură teoretică, dată ucenicilor și lumii. El a cerut ca oricine merge după El să fie împodobit cu virtutea aceasta, pe care El însuși o are: «Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine că sint blînd și smerit cu inima, și veți găsi odihnă sufletelor voastre» (Mat. XI, 29). El a pus în practică smerenia: «Voi Mă numiți pe Mine: Învățătorul și Domnul, și bine ziceți, căci sint. Deci, dacă Eu, Domnul și Învățătorul v-am spălat vouă picioarele, și voi sinteți datori ca să spălați picioarele unul altuia. Căci v-am dat vouă pildă, ca precum v-am făcut Eu, să faceți și voi» (Ioan XII, 14). Smerenia l-a dus pe Mîntuitorul pînă la Crucea din Golgota: «S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moartea pe Cruce». În Mîntuitorul, deci, putem noi descifra adevăratele caractere ale acestei virtuți specific creștine, smerenia. După El, ucenicii Lui au făcut la fel. Viața lor a marcat însușirile deosebite ale acestei virtuți. Sf. Apostol Pavel spune Galatenilor: «Pentru că de se socotește vreunul că este ceva, *deși nu este nimic*, se amăgește pe sine însuși (VI, 3): Corintenilor le explică drumul spre smerenie prin cuvintele: «Cine te alege pe tine?

6. Atanasie Mironescu, *Manual de Teologie Morală*, București, 1895, pp. 484-486.

Ce lucru ai, pe care să nu-l fi primit? Și dacă l-ai primit, de ce te fălești ca și cum nu l-ai fi primit?» (I Cor. IV, 7). În totul se vede învățătura Mântuitorului: «Fără de Mine nu puteți face nimic». Reținem deci acest caracter specific al smereniei creștine, concretizat în cuvintele: eu nu sînt nimic, eu nu am nimic, eu nu pot nimic, care toate ne arată însuși specificul învățăturii creștine, după pilda Mântuitorului: «Carele fiind chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit a fi El întocmai cu Dumnezeu. Ci s-a deșertat pe Sine, chip de rob luînd...» (Filip. II, 7). Această a făcut pe unii să afirme că religia creștină, prin virtutea smereniei, ar imprima vieții nu un caracter bărbătesc, ci un caracter feminin, «socotind «smerenia creștină drept renunțare la orice onoare exterioară, drept mutism total față de lezarea ei, lipsă de reacțiune față de nedreptate, ignorarea calităților și talanților proprii și reliefaarea slăbiciunilor și deficiențelor proprii — adică smerenia creștină ar însemna: disprețuirea camuflată a persoanei proprii — ceea ce, evident, nu poate da fermitate vieții. Iar Mântuitorul, prin cuvînt și faptă, pare a confirma acel fel de cugetare a smereniei creștine». ⁷ O asemenea constatare este dezmințită de însăși viața Mântuitorului, a Maicii Domnului și a Sfinților Apostoli, ca și de viața tuturor Sfinților Mucenici ai Bisericii creștine, și ea dovedește o lipsă de înțelegere a virtuții smereniei, «căci tocmai creștinismului îi revine meritul de a li redat omului demnitatea de om, în contrast cu concepția antichității precreștine, care leza în om, omul, și asta fiindcă smerenia nu poate avea sensul menționat de cei ce o înțeleg greșit, deoarece ea este virtute, iar virtutea creștină nîcîcînd nu poate însemna neadevăr. Criteriul ei îl constituie adevărul și realitatea». ⁸ Prin faptul că Mântuitorul a fost însoțit de îngeri la nașterea Sa, prin faptul că El însuși i-a spus femeii din Sichar că El este Mesia, și prin faptul că la Florii El nu refuză primirea regească, toate aceste împrejurări ne arată că «smerenia creștină nu cere renunțarea la orice fel de cinste, ci numai la cea nemeritată, iar pe aceea meritată o aduce chiar ea. Între smerenie și cinste este deci o legătură lăuntrică», ⁹ deoarece smerenia este virtutea «care ne luminează asupra ceea ce sîntem și ne face să ne prețuim așa cum merităm, ea fiind lumină și putere. Ca lumină vedem ce sîntem, și ca putere ea ne face voința să lucreze conform cu ea». ¹⁰ Dacă virtutea aceasta este trecută în rîndul datoriiilor ce omul le are față de sine, atunci creștinul are anumite datorii «impuse de însăși viața lui creștină; el are nevoie ca orice om de stima de sine, de autoritate și stimă în fața semenilor. Pe acestea nu-i îngăduit să le distrugă prin smerenie necugetată. Mântuitorul ne-a arătat în toate împrejurările posibilitatea de manifestare a smereniei. Smerenia are limite raționale, căci ea nu trebuie să fie dificultate în împlinirea conștiințioasă a datoriiilor». ¹¹ Negreșit, în această

7. Prof. O. Bucevschi, *Smerenia creștină*, în «Mitropolia Oleniei», Iași, 1958, nr. 5-6, p. 431.

8. Idem, *ibidem*, p. 432.

9. Idem, *ibidem*, p. 434.

10. P. Feige, *L'humilité*, Paris, 1919, pp. 26-27.

11. Prof. O. Bucevschi, *op. cit.*, p. 436.

direcție trebuie avut în vedere și aspectul celălalt: dacă un creștin nu poate renunța la cinstea pe care i-o aduce însăși smerenia, el nu trebuie să caute atunci «onori nemeritate sau inutile și să se opună mândriei și egoismului recunoscându-și mereu propria-i valoare, comportându-se în conformitate prin valorificarea reală a însușirilor, prin ascultare și slujire, avînd ca model pe însuși Mîntuitorul. Zicem recunoașterea și nu cunoașterea nimicniciei proprii, deoarece simpla cunoaștere poate implica uneori tendința egoistă de a acoperi sau chiar tăgădui deficiențele proprii în fața lui Dumnezeu și a oamenilor... Smerenia nu-i deci pasivă», dar după cum se vede, este amenințată de egoism și mîndrie. Învățătura creștină înfățișează în culori vii tragedia adusă lumii, de mîndrie. Pentru ea a trebuit să se smerească însuși Fiul lui Dumnezeu. De aceea Părinții Bisericii creștine, cei cu viața îmbunătățită, urmînd Mîntuitorului și Sfinților Apostoli, au sfătuit și îndemnat mereu sufletul creștin să fugă de această otravă primejdioasă, care este potrivnică mîntuirii. Acest lucru a făcut pe alții să afirme adevăruri ca acestea: «Cînd Dumnezeu vede pe pămînt suflete cu adevărat smerite, neavînd a se teme că ele Îi vor știrbi gloria, Lui Îi place să le încredințeze misiuni mari și să le binecuvînteze eforturile zeului lor». ¹² Dar o primejdie și mai mare încă pîndește smerenia. Dacă ținem seama că mîndria se ascunde de multe ori sub faldușii smereniei, cu atît mai mult trebuie să fim atenți ca nu cumva viața să ne fie o mîndrie a smereniei, căci aceasta e mai primejdioasă încă decît mîndria însăși. Aceasta impune o cercetare continuă a cugetului creștin, deoarece paza de aceasta ne-ar putea duce într-o altă greșală față de smerenie, și anume la o subapreciere a valorii noastre, «căci fiecare trebuie să fie conștient de această valoare unică a făpturii umane, deci și a sa proprie, căci cînd se spune adevărul nu se lezează smerenia. Maica Domnului s-a numit pe sine roabă, dar a mărturisit și faptul că va fi fericită de toate neamurile, iar Sf. Apostol Pavel, care se lăuda cu slăbiciunile lui, nu s-a sfiit să spună că a fost răpit în al treilea cer. Smerenia trebuie însumată deci substanței sufletești a vieții zilnice... Ea este necesară mîntuirii. Practicarea ei trebuie deprinsă de timpuriu, altfel locul i-l ocupă mîndria. «În sufletele smerite se odihnește Domnul, iar în inimile celor mîndri, patimile de ocară. Căci nimeni nu le întărește pe acestea așa de mult împotriva noastră, ca gîndurile de mîndrie. Și nimic nu dezrădăcinează așa de mult buruienile rele din suflet ca fericita smerenie. De aceea, pe drept, ea s-a numit și ucigătoare de patimi (Teodor al Edesei, Fil., IV, p. 20). Iar dacă smerenia constituie pentru creștini condiția progresului în desăvîrșirea morală și deci condiția mîntuirii, fără smerenie adevărată, virtuțile nu pot rodi». ¹³

Și cu acestea am ajuns la evidențierea temeiului virtuții creștine prin smerenie.

12. P. Feige, *op. cit.*, p. 160.

13. Prof. O. Bucevschi, *op. cit.*, pp. 439-440.

III

SMERENIA CA TEMEII AL VIRTUȚII CREȘTINE

Mîntuitorul Hristos ne-a arătat că porunca cea mai mare din Lege e «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta ; cu tot sufletul tău și cu tot sugetul tău. Aceasta este marea și cea dintii poruncă. Iar a doua, la fel cu aceasta : Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. În aceste două porunci se cuprind toată Legea și proorocii». După aceeași învățătură a Mîntuitorului, iubirea este porunca cea nouă : «Poruncă nouă dau vouă, să vă iubiți unii pe alții. Precum v-am iubit Eu pe voi, așa și voi unul pe altul să vă iubiți. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea iubire unii către alții». Iar Sf. Apostol Pavel spune : «Și acum rămîn acestea trei : credința, nădejdea și dragostea. Iar mai mare dintre acestea va rămîne dragostea». Ținînd seama de precizările făcute, că virtutea este o habitudine activă avînd drept scop binele, «locul de frunte între virtuți îl ocupă cele trei virtuți teologice..., înșirîndu-se apoi după ele virtuțile morale axate pe virtuțile cardinale». ¹⁴ Iar între toate, ca regină a virtuților, e dragostea. Locul smereniei în morală creștină, l-am văzut. Este și ea una dintre virtuțile creștine, alcătuiind și ea o treaptă pe scara care duce la mîntuire, la ajungerea scopului ultiim, care-i împărăția lui Dumnezeu. Dar dacă dragostea e prima între virtuți, vîrfurile lor — smerenia — e temelia lor. Așa cum un edificiu se impune prin marea sa înălțime, care constă în înălțimea lui ce-i dă întreg aspectul lui frumos, și care edificiu n-ar însemna nimic și nici n-ar putea dăinui fără temelia lui, tot așa toate virtuțile sînt mari și frumoase prin virtutea smereniei. Ea le dă coloritul adevărat și parfumul neseecat, așa cum violeta înmiresmează toate florile grădinii. Cînd vorbim de condițiile vieții trupești, noi spunem, îndeosebi, că omul nu poate trăi fără hrană, fără apă, fără îmbrăcăminte și fără un locaș în care să se adăpostească. Și de multe ori facem și o clasificare a acestor elemente în ordinea necesității lor pentru viață — lucru perfect adevărat, spre exemplu, că omul poate trăi mai mult timp fără apă, decît ar putea trăi fără hrană. În aceste condiții de viață nu înșirăm totdeauna și aerul, care-i absolut necesar vieții. Nu înseamnă că dacă noi nu-l pomenim, viața ar fi posibilă fără el. Ba, dimpotrivă. Ei bine, ceea ce este aerul pentru viața trupească, aceea este smerenia pentru viața sufletească, pentru viața virtuoasă. Noi nu facem pomenire de ea totdeauna. Vorbim mai des de dragoste, de credință, de nădejde și de toate celelalte virtuți. Dar cînd facem asta, smerenia este subînțeleasă. Pe ea se sprijină toată virtutea. Ea este temelia fără de care edificiul nostru sufletesc nu se poate constitui, căci «a face provizii de virtute fără smerenie, e la fel cu acela ce poartă în mîinile sale praful în vînt». ¹⁵ Lucrul acesta este mărturisit de Sf. Apostol Pavel, care vorbind de dragoste și arătîndu-i calitățile, arată că una dintre ele e smerenia, «căci dragostea nu se trufește». Și de aici se

14. Prof. O. Bucevschi, *op. cit.*, p. 427.

15. P. Feige, *op. cit.*, p. 116.

vede lămurit că dragostea, deși e cea mai mare virtute, totuși profilul ei cuprinde și celelalte virtuți, iar smerenia e profilul ei adevărat, căci fără ea, dragostea e trufie și fariseism.

De aceea, «smerenia creștină cere ascultare, supunere sinceră interioară și exterioară în toate. Față de Dumnezeu cere credință, evlavie, iubire, recunoștință, iar față de semenii prețuirea lor sinceră... Smerenia sinceră are totdeauna preț în ochii lui Dumnezeu». ¹⁶ Și aceasta pentru faptul că, dacă trufia împiedică deslășurarea virtuților, ucide sîrguința spre ele, alungă liniștea cugetului și înăsprește inima, apoi smerenia e temelul virtuților, e înflăcărea spre ele, e odihna sufletului și pacea inimii. De aceea nici o virtute nu-și poate merita acest nume, dacă la temelie n-are smerenia. «Aceasta trebuie să stea pe tronul inimii. Numai de aci se ridică ea ca un parfum spre toate însușirile sufletești, spre a le însufleți și îndrepta». ¹⁷ Aceasta e explicația că smerenia trebuie să fie sinceră, căci altfel se compromit toate virtuțile și totul devine fals și fără consistență. «Dacă smerenia e nu numai în vorbe, dar și în fapte, atunci cel care o are e ca albina, care face mierea în taină, neștiută de nimeni. Altfel, el e păianjen care țese pînză fără valoare, pînză care deși sare în ochii oamenilor, ea rămîne ceea ce este: pînză de păianjen». ¹⁸ Cine ar concepe că dragostea ar fi culmea virtuților, dacă ea n-ar sta pe temelul smereniei? Cel mîndru nu-L poate iubi nici pe Dumnezeu și nici pe aproapele, căci el nu poate privi decît în sine, unde nu-i loc nici pentru Dumnezeu și nici pentru semenii. Ce rost ar putea avea credința, dacă omul s-ar încrede mai mult în el, decît în Dumnezeu? Și cum ar nădăjdui cineva în Dumnezeu, dacă ar lipsi smerenia? Nădejdea lui va merge oriunde afară de izvorul ei, care ține de bunătatea și milostivirea Creatorului. Un om poate fi înțelept, poate fi curajos, poate fi plin de înfrinare și poate urmări dreptatea, dar toate aceste virtuți cardinale nu-și găsesc coloritul lor adevărat, decît atunci cînd sînt țesute cu smerenie, «căci stima și afecțiunea aproapelui, pacea și bucuria sufletului, bogățiile harurilor cerești nu pot veni fără smerenie, deoarece ea are o putere incomparabilă față de toate celelalte virtuți, de a ne ridica la Dumnezeu și a ne face capabili să primim harurile Sale cele bogate.

Scopul îndepărtat al creștinului este cîștigarea împărăției lui Dumnezeu. Și fără virtute nu se poate ajunge acolo. Acum, cînd știm că smerenia e temelul virtuții creștine, putem afirma că «măsura gloriei în cer va fi măsura smereniei pe pămînt». Și nu trebuie să uităm că noi sîntem zidiți spre a practica virtutea. După cum nu trebuie să uităm că practicarea acestei virtuți e legată de viața prezentă. Iar viața prezentă a credinciosului trebuie îndreptată neapărat spre cea cerească. Numai prin cîrma smereniei vom putea poposi într-o zi în grădinile însoțite de Soarele cel veșnic, care este Hristos Domnul, «Cel blînd și smerit cu inima».

Pr. IOAN GH. CHIRVASIE

16. P. Feige, *op. cit.*, p. 72.

17. P. Feige, *op. cit.*, p. 72.

18. Idem, *ibidem*, p. 84.

ISAIA PERSICEANU

PRIETENUL DIN TINEREȚE AL LUI N. GRIGORESCU

În povestea vieții lui Grigorescu există episoade demne de legendă; cite ceva din atmosfera de basm, în care se desfășoară viața micului zugrav de biserică, s-a revărsat și asupra unora dintre cei ce i-au stat aproape. Așa s-a întâmplat cu Isaia călugărul, tovarășul lui de drum, o bucată de vreme, spre Parisul biruinței și al gloriei.

Cine era, de unde venea și unde l-a întâlnit Grigorescu, iată o serie de întrebări la care izvoarele documentare n-au dat răspuns și au lăsat să vorbească numai povestitorii.

Apariția acestui ciudat personaj în biografia lui Grigorescu, se datorește însuși pictorului. El i-a pronunțat mai întâi numele atunci când și-a povestit viața. Dar Grigorescu povestea cu extremă zgîrcenie și cu voită nepăsare de tot ce era dată precisă și moment exact.

Din ce i-a spus lui Vlahuță, lui Delavrancea, lui Montandon și altora ar reieși că prietenul care i-a deschis dorul de călătorie spre școlile cele mari ale Apusului, se numea Isaia. Singur Cioflec adaugă că-l mai chema și Persiceanu. Era călugăr la Mănăstirea Neamțu (Vlahuță, Cioflec). Om foarte deștept (Vlahuță), cărturar chiar (Delavrancea), Isaia se bucurase de o creștere frumoasă și vorbea binișor franțuzește (Cioflec). Era un ins cu relații, avea ușă deschisă la Ion Ghica (Cioflec) și trecere la multe personalități influente (Cioflec). Suferea însă de «nevindecata patimă a călătoriilor» (Cioflec, Vlahuță, Delavrancea). La vremea când l-a cunoscut Grigorescu, Isaia ar fi fost un om bătrîn (Vlahuță). Ei s-ar fi întâlnit la Zamfira (Vlahuță, Cioflec). Grigorescu, împiedicat de a călători mai departe, a zugrăvit Agapia, și cu banii luați pe această lucrare a plecat singur la Paris. Isaia nu l-a mai însoțit, fiindcă bolnav și cu sentimentul că nu mai are mult de trăit, s-a retras la Sfîntul Munte (Vlahuță).

Acestea sînt, pe scurt înșirate, datele pe care ni le furnizează cei dintîi biografi, confidenții lui Grigorescu, povestitorii legendei. În ce privește capitolul Isaia Persiceanu, nici istoricii de artă nu au mai adăugat

nimic la cele inițial știute. Și totuși, Părintele Isaia, prietenul lui Grigorescu, merita a fi ispitit să iasă din umbră, măcar pentru a ne lămuri în ce măsură a putut el să influențeze extraordinara carieră a tinărului său prieten. Cu acest gând am întreprins unele cercetări, al căror rezultat îl expun în cele ce urmează:

Călugărul se numea Persiceanu; afirmația o face Cioflec și o certifică o însemnare de pe dosul portretului de la Galeria Națională. Originea lui nu este însă bine lămurită. Cioflec îl știa de prin Brașov. Dar numele se întâlnește des prin Țara Românească. Doi frați Persiceni erau pe la mijlocul veacului trecut posesorii «moșiei Fundata, la două ceasuri și jumătate de București». Unul dintre ei, N. Persiceanu, locuia în București, «ulița Samurcaș, vâpseaua galbenă». ¹ Un Barbu Persiceanu era, în 1855, proprietarul caselor pe locul cărora s-a construit actualul bloc din calea Victoriei nr. 101, Un alt Persiceanu, Ion, era prin 1874 președinte al Tribunalului Dîmbovița etc.

Dacă ținem seama și de afirmația lui Cioflec că Isaia știa franțuzește, putem admite fără multă greutate că Isaia Persiceanu aparținea unei familii de boiernași, care-i dăduse o educație destul de îngrijită; în același sens pledează relațiile lui cu cîțiva dintre conducătorii vieții publice de pe vremuri.

Firea lui originală, — fiindcă o avea! —, a putut să-l îndemne către viața contemplativă de mînăstire. Isaia a juns la Neamțu atras de fama acestui străvechi locaș bisericesc. Acolo îl găsim înscris printre monahi în 1860. ²

În ce privește vîrsta lui, notăm că Vlahuță îl credea un bătrîn; ne-o afirmă în două rînduri, o dată cînd l-a întîlnit Grigorescu la Zamfira, «un bătrîn foarte deștept», și a doua oară cînd Grigorescu a plecat singur la Paris: «bătrînul Isaia...». După Vlahuță se ia și N. Petrașcu, spunînd că Isaia era bătrîn.

Afirmația lui Vlahuță este infirmată de însuși portretul lui Isaia, în care Grigorescu zugrăvește un om la vreo 35 de ani. Dacă portretul a fost pictat la Zamfira, sau cel mult la Neamțu, deci între 1856-1857, data probabilă a nașterii lui Isaia poate fi așezată prin 1820-1825. Astfel, călugărul ar fi fost cu vreo 15 ani mai vîrstnic decît Grigorescu ceea ce ar explica mai lesne prietenia lor și caracterul aventuros al planului de a pleca împreună la Paris.

În sprijinul acestei ipoteze mai există un indiciu, ce e drept nu absolut, dar de o reală importanță. Există printre actele Mînăstirii Neamțu ³ o catagrafie a tuturor călugărilor acestei chinovii. Din nefericire ei nu sînt înscrși decît cu numele căpătat la tunderea în monahism și cu rangul lor bisericesc; numele de familie nu apare în aceste catagrafii decît mai tîrziu. În aceasta, din 1857, călugării sînt grupați pe cete în ascultarea cîte unui duhovnic. Acolo am găsit în liste care toate poartă titlul «Catagrafie de ucenicii care se mărturisesc la mine», în grupa lui «Cleopa.

1. «Veslitorul Bisericesc, 1856, nr. 12.

2. A. S. B. Min. Cultelor, Moldova, dosar 719/1860, p. 505.

3. A. S. B. Min. Cultelor, Moldova, dosar 903/1857, p. 9.

duhovnic», al cincilea la rînd pe Părintele Isaia profesorul, în vîrstă de 37 de ani, venit în minăstire de cinci ani și călugărit de 14 ani.

Fără îndoială că în minăstire mai erau și alți călugări cu numele de Isaia. Chiar în ceata Părintelui Cleopa duhovnic am mai găsit pe Isaia Iegătoriau, de 52 de ani, și pe Isaia Bisericanul de 30 de ani; numărul cetelor înseși este destul de mare. Pentru care motiv, însă, ne-am oprit asupra celui dintîi Isaia? Pentru că acela era profesor, desigur la seminarul Minăstirii Neamțu, lucru care se potrivea mai bine cu ceea ce știm despre Persiceanu. Două argumente pledează pentru identitatea călugărului profesor cu prietenul lui Grigorescu. Unul este rangul bisericesc. Portretul lui Isaia este intitulat «Ieromonahul Isaia Persiceanu»; cu același rang de ieromonah este trecut și «Isaia profesorul printre «duhovnicii și ieromonahii» de pe lista lui Cleopa. Al doilea argument ni-l furnizează portretul lui Grigorescu.

Tînărul pictor, crescut în tradiția zugrăvelii bisericești, era învățat să înfățișeze personajele cu atributele caracteristice, după prescripțiile erminiilor. Trecînd la portrete, el înfățișează și pe oamenii vii cu însemnele lor. Astfel pe Isaia îl reprezintă șezînd pe un jilț și ținînd o carte în mînă, între filele căreia a introdus un deget; el e gata să o deschidă la semn, să înceapă a citi sau a vorbi. El era Isaia profesorul!

Dacă raționamentul nostru este just, Isaia avea în 1857 vîrsta de 37 de ani, deci se născuse în 1820, așa cum am presupus mai sus. Se călugărise în 1843 și venise la Neamțu din 1852. Cultura lui, de care pomenea Delavrancea,⁴ se potrivește de minune cu profesoratul de la seminar și ne întărește în credința că Isaia profesorul era într-adevăr Persiceanu.

Biografia ne încredințează că Grigorescu l-a întîlnit pe Isaia la Zamfira. Acolo a existat, ce e drept, un Isaia egumenul «Blejoianul și Zamfiranul», dar în 1842,⁵ cînd nu putea fi Persiceanu acolo, om încă prea tînăr. De asemenea nu există nici o legătură între Persiceanu și acel ieromonah Isaia «ostenitorul» schitului românesc de la Sfîntul Munte, care umbla pe vremea aceea prin țară, cerșind ajutoare. Rostul lui Isaia Persiceanu la Minăstirea Zamfira, în 1856, poate mai curînd fi pus pe seama unei vizite întîmplătoare, pe la vreo moșie familiară din vecinătate.

Împrejurările în care cei doi prieteni au trebuit să se despartă, sînt cunoscute. Grigorescu a plecat singur la Paris, iar Isaia, bolnav, a rămas la Neamțu. A mai plecat el la Sfîntul Munte, așa cum spune Vlahuță? Nu este de crezut, fiindcă în noiembrie 1861 îl găsim pe Isaia Persiceanu în comitetul administrativ al minăstirii,⁶ încă o dovadă de cinstea și de încrederea de care se bucura în chinovie. Dar la 4 iunie 1862 Isaia dispăre din comitet, fiind înlocuit cu altcineva. Ce se întîmplase cu Părintele Isaia? Nu cumva, însănătoșit trupește acum, îl prinsese iar «nevindecata patimă a călătoriilor» și pornise iarăși la drum?

Opt ani îi pierdem urma. Ar fi putut fi sau pe la una dintre cele două Mitropolii ale țării, sau plecat pe undeva în hăgialic. Fapt este că

4. «Epoca», 1902, ianuarie 10.

5. Pr. N. M. Popescu, *Minăstirea Zamfira*, în «Boabe de grîu», II (1932), nr. 2.

6. A. S. B. Min. Cultelor, Moldova, dosar 719/1860, p. 505.

il regăsim în 1871 confesor al batalionului 4 de vânători din București.⁷ Nu ocupase acest loc mai înainte, fiindcă în Anuarul cu data de 1 ianuarie 1870, locul era trecut liber; și nici nu rămîne mai mult în funcție, fiindcă în anul următor, 1872, este confesor altcineva.

De data aceasta știm unde a plecat neastîmpăratul Isaia! La Paris! Înălțat în rang, acum protosinghel, Isaia Persiceanu este numit, la 20 noiembrie 1872, superior al capelei romîne din Paris.⁸ Era o demnitate la care rivniseră și alții, fără să o poată obține, ca viitorul mitropolit primat Conon Arămescu Donici; pe la Paris au mai trecut apoi și alți viitori înalți demnitari bisericești, ca mitropolitul Iosif Gheorghian, și el prieten mai vîrstnic al lui Grigorescu. În aceste condiții, trimiterea lui Isaia Persiceanu la Paris trebuie văzută ca o răsplată pentru merite deosebite.

Vechiul lui gînd de a ajunge la Paris se realiza, în sfîrșit. Dar la data cînd Isaia se prezenta la post ca să ia succesiunea răposatului arhi-mandrit Iosafat, revoluționarul de la 48 («Părintele Snagoveanu, care a dezrobit țiganul»), prietenul său Grigorescu nu mai era acolo.

Sederea lui Isaia la capela romînă de la Paris n-a durat mult și nici înștită n-a fost. Iscoditor cum era din fire, a dat de urma unor neorînduiri, care l-a dus la un conflict acut cu nepotul lui Iosafat, un preot Constantin.⁹ Isaia l-a îndepărtat, dar a ridicat împotriva-i studențimea romînă din capitala Franței.¹⁰ Isaia are meritul de a fi cerut cel dintîi un local potrivit pentru capela romînă de la Paris, și de a convinge pe conducătorii din țară de nevoia de a avea acel local. Realizarea dorinței lui Isaia s-a datorat lui Kogălniceanu, dar mai tîrziu; însă meritul lui rămîne întreg. Din corespondența purtată cu ministerul din țară și cu Mitropolia, se vede din partea lui Isaia o demnitate și o independență foarte caracteristică. El nu înțelegea să fie împăciuitor ca să-și apere postul. Spunea ce avea de spus, și oricui.

De altfel nici nu avea să rămînă mult la Paris. Bolnav într-adevăr, sau pretextînd suferința, el cere să se întoarcă în țară. Nu înțelege să temporizeze. Pune termen și anunță că lasă tot și pleacă. Agentul țării, Căllimachi-Catargiu, cere, impresionat, de urgență, înlocuitor. La 12 august 1876, deci după patru ani de activitate la Paris, Isaia pleacă și de aci. Ultimul lui act oficial este semnarea inventarului, fiindcă insistase să ia capela cu inventar, și tot astfel înțelegea să o lase. (Notăm din acel inventar: un portret în ulei al lui Iosafat Snagoveanu și două tablouri cu Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare în rugăciune; mai figurează o serie de icoane).

După întoarcerea lui Isaia în țară, la 1876, vreme de patru ani, iarăși i se pierde urma. Este de crezut că în acest răstimp el a călătorit. La Neamțu însă, nu era. Il reafîm acolo în 1881, «înscris din nou pe trimestrul octombrie»,¹¹ după ordinul Ministerului Cultelor. Isaia are

7. *Anuarul Armatei Romîne*, 1 ianuarie 1871.

8. A. S. B. Min. Cultelor, Moldova, dosar 1096/1868.

9. Pr. V. Pocitan, *Biserica ortodoxă romînă din Paris*, 1941.

10. A. S. B. Min. Cultelor, Moldova, dosar 1096/1868, p. 103.

11. A. S. B. Min. Cultelor, dosar 140/1881, p. 68.

acum rangul de arhimandrit și astfel rămîne pînă în 1892. Sănătatea lui șubredă apare în actele mînăstirii sub forma deselor rețete medicale prescrise «părintelui Isaia» de doctorul Iosif Czencly și decontate de farmacia spitalului mînăstirii. Am încercat să ne dăm seama de natura suferinței Părintelui, dar prescripțiile sînt de o varietate dezarmantă. În orice caz, predomină calmantele puternice și revulsivele, care foarte vag indică o veche suferință pulmonară și o fire neastîmpărată.¹² De altfel, încă din portretul lui Grigorescu, Isaia apărea ca un ins bolnăvicios.

În 1892 îl aflăm pe Isaia Persiceanu înălțat la cea mai înaltă treaptă, aceea de stareț al puternicei mînăstiri nemțene. Împrejurările în care s-a făcut stareț sînt și ele caracteristice vieții acestui călugăr.

Un boier botoșănean, Scarlat Miclescu, se afla la Mînăstirea Neamțu pentru căutarea sănătății. Stînd el acolo, a băgat de seamă toate cîte se întimplau, și nu-i plăceau. La 2 septembrie 1892 a adresat primului ministru Lascăr Catargiu un lung raport.¹³ În acel raport, după ce arăta fel de fel de abateri ale celor de la conducerea mînăstirii, scrie: «...am descoperit în mînăstire un singur cuvios și brav călugăr, care are cunoștințe foarte meritorii (...) și în destul de experient, ca devenind el starețul mînăstirii Neamțul, să restabilească ordinea și legalitatea. Pe acest călugăr cred că și domnia voastră îl cunoașteți personal, el se numește Isaia Persiceanu».

Lascăr Catargiu a trimis inspectori și convingîndu-se de adevăr, l-a numit pe Isaia, stareț. El a rămas în această demnitate din octombrie 1892 pînă în iunie 1893, cînd iarăși a demisionat. Între timp a readus ordinea și disciplina printre monahi și a avut de potolit o rebeliune a celor înrăiți. Vinovații au fost îndepărtați, dar căindu-se și recunoscîndu-și vina, însuși Isaia a cerut reprimirea lor în chinovie. La plecarea din stăreție a lăsat, după obiceiul lui de om ordonat și cu simțul răspunderii, un inventar, ceea ce nu găsise la venire. S-a retras din stăreție, dar a rămas în mînăstire ca un simplu călugăr, pînă în septembrie 1893. Apoi iar a pierit...

L-au regăsit, ascuns într-o chilie de la Ierusalim, la Mînăstirea Sf. Haralambie, lângă Sfîntul Mormînt, niște pelerini din țară.¹⁴ Părintele Isaia trebuie să fi avut atunci vreo 75-80 de ani. Trăia departe de lume, fugind de slava pămîntească și de deșertăciunea ei. Acolo și-a sfîrșit zilele, neștiut, prietenul lui Grigorescu, ajuns după atîtea istovitoare pribegiri la capătul ultimului său drum, unde a aflat și leacul «nevindecatei patimi» care-l mistuise.

NICOLAE VĂTAMANU

12. A. S. B. Min. Cultelor, dosar 134/1885, p. 42.

13. A. S. B. Min. Cultelor, dosar 47/1892, p. 134.

14. Gherasim Timuș, *Călătorie la locurile sfinte*, 1896.

INSCRIPTII, INSEMNARI SI DATE ISTORICE CULESE DE LA BISERICILE DIN RAIONUL CRICOV, REGIUNEA PLOIEȘTI

BISERICILE DIN CEPTURA DE JOS

În comuna Ceptura de Jos, din Raionul Cricov, sînt trei biserici: una datează din 1794 și este așezată în latura de nord, în marginea șoselei ce duce spre Ceptura de Sus. Ea poartă hramul Intrarea în Biserică, Sf. Nicolae și Cuvioasa Parascheva.

A doua este așezată printre vii, în latura de apus, la locul numit Valea Gardului. A fost clădită în 1772, prefăcută în 1824 și refăcută apoi din temelie în anii 1911-1914.

A treia este biserica cimitirului, construită din temelie în 1896.

1. *Biserica parohială*

Aci aflăm și pomenicul satului, din care putem vedea pe de o parte numele familiilor care erau înregistrate pentru a fi pomenite la diverse prilejuri, iar pentru demografia satului, numărul acestor familii.

În cele ce urmează dăm unele date care pot fi utilizate de cel care s-ar ocupa cu trecutul satului, cum și unele amănunte iconografice, pentru aceia care s-ar interesa de arta zugravilor bisericesti din trecutul nostru.

Biserica, cu hramul Intrarea în Biserică, Sf. Nicolae și Cuvioasa Parascheva, are formă de treflă și un pridvor adăugat. Deasupra ușii de intrare, săpată în relief, este următoarea pisanie:

«† Cu vrearea Tatălui și cu ajutorul Fiiului și cu îndemnarea Duhului Sfînt, rădicatu-se-au această sfîntă și dumnezeiască biserică ce să cinstește și să prăznuiește hramul. Vovedenia B(ogorodi)ți și al sf(întu)lui Nicolae și prp¹ Parascheva, în zilele preainălțatului Dmn Ion Alexandru Moruz vvd. s'a zidit din temelie și s-au înfrumusețat cu zugrăveala după

---

1. Preapodobna (prea împodobită).

cum să vede de robii lui Dumnezeu Neagoe Iordănescu, Stanca, Neculae, Catrina Ion Dia, Kocoș, Ilinca, Iordănești; Dragomir, Anca, Stoian, Smaranda, Pirvu, Anca, Dr(a)g(o)mir, Sora, Șarban erei, Sultana (?) prez(vitera) Vlad erei, Maria prez(vitera), Ion post(elnic), Safta, Neagoe Bulăesc, Ilinca, Mareș, Păuna, Stan, Anca, Costandin, Anghelina, Snediul (?) Neacșu Pătrașco, Zoia, Lazăr, Voica, Petre, Anghelina, Costandin, Safta, Costandin, Catrina. Octom. 17, 1794 Stan, Nedelea».

În dreapta și în stînga pisaniei vechi sînt zugrăvite două inscripții care arată anul 1956, cînd s-a rezugrăvit biserica.

Muzeul din pridvorul bisericii cuprinde cărți și obiecte, din care însemnăm :

1. Versuri de Anton Pann (în partea I). În partea II : «Epitafe și inscripții și cîteva cîntecele. Traducții și originale de Anton Pann». 1847.

«Epitaful unei mueri»

(De către bărbatul ei) :

«Aici zace nevasta mea, din bună norocire zace atît pentru a mea cît și-a ei liniștire».

2. Negativul pe zinc al stemei mitropolitului Ștefan, din timpul lui Matei Basarab, din 1650.

3. Pistornic din 1824.

4. Vechiul Testament și cel Nou, în grecește. Lipsca, 1697. A făcut parte din biblioteca lui Răducanu Simonide.

5. Pistornic de piatră, cu semnătura în cirilică : Stan. sec. XIX.

6. Pe o Evanghelie de la Buzău, din 1837, însemnarea : «Această sfință și dumnezeiască evanghelie, s-au cumpărat de robul lui Dumnezeu Theodor Postelnicu în drepti lei 46 și au hărăzit-o sfîntei biserici Ceptura de Jos, unde să cinstește și să prăznuște hramul Intrării în biserică a Maicii Domnului și spre știință acelor ce o vor ceti am însemnat 1838. Teodor David».

Octoich tipărit la București, în tipografia domnească, la anul 1746. Însemnare : «La acest leat 1819, din îndemnarea ctitorilor dela biserica de sus s'au legat acest octoich după cum să vede. Drept care ca să fie știut, în veci pomenit i-am însemnat aici, 1825 iunie 3».

Ion Brebenel. În veci să fie pomeniți».

Două cruci de piatră la intrarea în curtea bisericii, în răspîntia dintre miazăzi-răsărit, dau nume de oameni din anii 1701-1702 și 1836.

O a treia, aflată în deal, spre răsărit, pe drumeagul ce duce spre via de altădată a Minăstirii Căldărușani, datează din 1834, cuprinde o rugăciune și puține nume de oameni.

Cea dintii are o înălțime de cca. 1,90 m, lățimea feței principale cca. 0,40 m, iar grosimea 0,25 m. Piatra din care este lucrată este un calcar numulitic, de culoare vinată deschis. Crucea este așezată într-o piuă de piatră, iar partea superioară este acoperită de o lespere de formă dreptunghiulară.

Sub această lespede aflăm inițialele consacrate, care se talmăcesc : «Iisus Nazarineanul, țarul iudeilor». În josul acestor inițiale, închise în

cercuri realizate, în relief, și legate în cele patru părți prin câte un nod, de un cerc central mai mare, formînd o cruce între ele, cele patru monograme așezate în cruce: Is²; Hs³; Ni⁴; Ca⁵ (Iisus Hristos învinge), ocupă partea superioară, cele două brațe laterale și, în proporția cuvenită, piciorul crucii.

În jurul cercului cel mare, o inscripție în limba slavonă, greu de decifrat, pare a se traduce astfel: «Veșnică rugăciune Ție».

De sub cercul din mijloc, o inscripție în relief, are cuprinsul acesta: «Cu vrerea Tatălui și a Fiului, i (sic) a S(în)tului Duș, rădicat(u-s-a) această cruce vă dni⁶ Io Costandin Vodă (sic).⁷ Pomeni Gdi⁸ irmonahî (sic) Calivitie, Ion, Sava, Iordan, Stana Stančiu, Eva, Cătiniță, Maria Pancul. leat 7110.⁹

Pe latura de sus (în partea superioară): «Troiță. Tănasia meșter». Pe aceeași latură, pe brațul respectiv: «Gheorghe, Nicolae, Iilina». Sub braț, către baza crucii: «Neagul, Costandin, Șerban, Ion, Boncilă, Stan. Manea».

Pe latura de nord, simetric așezate, trei nume, corespunzătoare celor trei cuvinte de pe latura de sud, în partea superioară: «Iordan, Drăgan, Tanasie»; pe brațul de nord: «Vladul, Iord (?) Marea... Ion, ...oj (?)».

Sub brațul respectiv, în jos: «obitel (?)¹⁰ dușa (?)¹¹ cruce. Atanasia, Bonce, Dobra, Moga, Neculae... Manea».

A doua cruce, mai scundă și mai simplă, înaltă de cca. 1,50 m, lată de cca. 0,30 m, spre deosebire de prima, poartă pe fața de vest inscripția în relief: «Cu vrerea lui Dumnezeu s-au rădicat această cruce de Necolae, Iorgu (?)»; pe fața de sud: «Sultana, Ștefan»; pe fața de nord: «Fotinea, Safta».

Pe fața de vest, începînd de sus și numai pe partea de mijloc, stau suprapuse: cuvîntul leat, luna și ziua, în forma aceasta:

«Leat
1836
Oct.¹²
26».

De la această răspîntie, un drum se desface spre vest și merge spre Valea Gardului, șoseaua principală coboară în vale, trece rîpa, iar de la mijlocul coastei se desface un drumeag de cîmp, care trece printre cele câteva case de aci și urcă dealul spre via Căldărușanilor. Aproape de vîrfîl dealului, sub culme, aflăm o altă cruce, dintr-o piatră nisipoasă, un fel de sigă. Înaltă de cca. 2 m, are o lățime de cca. 0,50 m, crucea din coasta dealului cu vii, aduce cu prima din cele două de care am vorbit. Aceeași decorație de cercuri pe fața crucii, cu cele patru monograme:

2. Sus. 3. Jos. 4. În stînga. 5. În dreapta.

6. În zilele. 7. Brîncoveanu. 8. Pomeni Gospodi (pomenește Doamne).

9. 1701-1702. 10. Lăcaș. 11. Sufletele.

12. Octombrie este scris monogramic: un omega mare, în care este înscris urta omicron însoțit de un element decorativ dedesubt, amintind sensul prescurtării.

Is. Hs. Ni. Ka. Cel din mijloc nu mai cuprinde inscripția marginală, ci patru ornamente ca niște vîrfuri de săgeți, dispuse în cruce.

De sub cercul inferior, cu monograma Hs., inscripția în relief începe cu o rugăciune și cuprinde puține nume, unele șterse. Leatul este săpat pe piua crucii :

«Mintuește, Doamne, poporul tău și blagosiovește moștenirea ta biruința (sic) împăratului nostru asupra protivnicilor dăruiește și păzește cu crucea ta pre norodul tău. Pomene (sic) Doamne pre robii tăi : Neagul, ...Stancu ...cu ...Maria.

1834».

Pe laturi nu este nici o inscripție. Din așezarea acestor cruci, la răspîntia de drumuri, înțelegem că ele erau puncte de îndreptare pentru călători, care trebuiau să-și aducă aminte că sînt creștini, ca și aceia a căror evlavie le'ridicase în asemenea locuri, iar din lectura inscripțiilor aflăm nume de oameni, data ridicării lor și încă un săpător în piatră, pe «Tănase meșter» din pragul veacului XVIII.

2. Biseriçuța din Valea Gardului

Pe un bot de deal, înconjurată de salcîmi și străjuită în față de un deșis de stejari, la oarecare depărtare de cele 20-30 de case din Valea Gardului, răzlețite de restul satului Ceptura, stă pitulată biseriçuța modestă a sătucului cu numele Valea Gardului.

Are formă de navă, este destul de scundă și din pricina gropilor de morminte, prea apropiate de temelia bisericii, prezintă unele crăpături ale zidurilor. Nu prezintă vreun interes deosebit din punct de vedere arhitectural sau al decorațiunii picturale, dar înăuntrul ei, biseriçuța cuprinde cîteva icoane, din mai multe epoci, parte zugrăvite în ulei, parte în tempera. Unele sînt de factură populară, altele de influență occidentală, la modă în secolul XIX, una singură de factură romînească, din veacul XVIII. În afară de cele din tîmpla de lemn și de pe zidurile laterale de sud și de nord, de factură realistă, în ulei, datînd din 1878 și datorite zugravului Enescu, celelalte, precum am arătat, sînt de facturi deosebite.

În pronaos :

1. Icoana Maicii Domnului, de cca. 0,60/0,70 m, factură romînească, tempera în lemn, din a doua jumătate a secolului XVIII.

2. Iisus Hristos : cca. 0,65/0,70 m, de factură romînească, de la începutul veacului XIX, tempera pe lemn.

3. Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dimitrie, cca. 0,65/0,70 m, de factură apuseană, ulei pe lemn, poartă în partea de jos inscripția :

«Pomenește, Doamne Gheorghe Nicolau cu tot neamul său 1825, Octomvrie».

Încă o dovadă că uleiul, cel puțin pentru icoane, apare la noi în prima jumătate a secolului XIX.

4. O iconiță de proporții mici, cca. 0,15/0,10 m, aflată pe perețele de vest al pronaosului, înfățișează Soborul Arhanghelilor și pare a fi făcut parte dintr-o timplă veche de la sfârșitul secolului XVIII. E de factură românească și a fost lucrată în tehnica tempera, pe lemn. Partea din mijloc a plăcii prezintă iconița, marginea din jur formează o ramă dreptunghiulară, mărginită de un ornament sculptat. În partea de sus, o bandă concavă prezintă șase tăieturi verticale, à-jour. În mijloc este zugrăvit Arhanghelul Mihail, purtând coif cu pampon și cu sabie, flancat de Arhanghelii Rafail și Gavriil, în dosul cărora sînt schițate aureolele a numeroși îngeri.

În naos :

5. Pe zidul dintre naos și pronaos, în partea de nord : icoana Maicii Domnului, de dimensiunile icoanei lui Iisus, din pronaos, de aceeași factură, și lucrată în aceeași tehnică. Factură românească, de la începutul veacului XIX.

6. De aceeași factură și de aceleași dimensiuni, o a treia icoană înfățișează subiectul Adormirii Maicii Domnului.

7. Maica Domnului : cca. 0,35/0,50 m, de factură țărănească, de la începutul secolului XIX, este lucrată în tehnica tempera, pe lemn.

În altar ; — ușile împărătești :

8. Aci se păstrează o pereche de uși împărătești, lucrate în manieră țărănească, la începutul secolului XIX. Pilastrul care acoperă marginile celor două canaturi, este cioplit în dungi, în partea inferioară, iar în partea de sus în caneluri, în torsadă. Viriul, din același lemn, se termină printr-o parte lătită, de forma unei lănci, avînd zugrăvit, în partea externă, un ochi, iar dedesubt, pe partea mai lată, pe Dumnezeu Tatăl. Partea superioară a canatelor prezintă tăieturi orizontale à-jour, în formă de acolade. Dedesubtul acestei zone sînt zugrăvite patru chipuri de prooroci, cîte doi de fiecare canat : «Prooroc Moise, prooroc David ; prooroc Solomon, prooroc Aron». Dedesubt, este zugrăvită scena Bunei Vestiri : Sfîntul Arhanghel Gavriil și Sfînta Fecioară Maria.

9. Icoana Arhanghelului Mihail ; bust, cca. 0,50/0,60 m. Tempera pe lemn, de la începutul secolului XIX, factură românească.

10. Sfînta Troiță, icoană prăznicar, cca. 0,20/0,30 m. Tempera pe lemn, de la începutul secolului XIX. Factură românească. Dumnezeu Tatăl de o parte, de cealaltă Iisus Hristos, la mijloc globul pămîntesc, iar în partea de sus Sfîntul Duh în chip de porumbel.

Timpla bisericii.

Este de lemn și a fost pictată în ulei la 1878, de zugravul C. Enescu. În 1934, în fața icoanelor împărătești s-au adăugat iconițe pentru sărutat. De o parte și de alta a tîmplei, pe cîte un panou de lemn, sînt așezate două icoane : la nord, icoana Sfîntei Filofteia, la sud icoana Sfîntului Gheorghe. Icoana Sfîntei Filofteia, de la Curtea de Argeș, cuprinde — după tipicul cunoscut — un subiect central, înfățișînd pe sfînta în picioare, în latura de jos, aducerea moaștelor la Curtea de

Argeș, iar de o parte și de alta, trei scene din viața sfinței, precurs urmează: 1. «Sf. m. Filoteea»; 2. «Ducerea s. la mînăstirea Argeș»; 3. «S. se bate de mă-sa»; 4. «S. se omoară de tată-său cu barda»; 5. Venirea poporului»; 6. «Merge mai înainte la biserică»; 7. «S. împarte mîncare la săraci»; 8. «S. împarte haine la săraci».

Distribuția subiectelor precizînd scene din viața Sfintei Filoteia a fost greșit aplicată de zugrav în ce privește cronologia evenimentelor, deoarece acelea de pe latura dreaptă, care corespund nr. 6, 7 și 8, trebuia să precedeze pe cele de la nr. 3, 4 și 5 de pe latura stîngă, adică ele trebuiau să înceapă de pe latura stîngă, cu nr. 6, 7, 8, care ar fi devenit 2, 3, 4, ar fi urmat 5, 6, 7, care ar fi corespuns cu 2, 3, 4, iar 8 ar fi fost ultima, corespunzînd cu nr. 2: «Ducerea Sfintei la mînăstirea Argeș».

Începînd din colțul de nord, icoanele tîmplei, împreună cu cele de sărutat, prezintă următoarele inscripții: pe icoana mare: «Această sf. icoană s'au plătit de Nicolae Mosorea cu soția sa Ana 1878». Icoana Maicii Domnului a fost înnoită, probabil în 1934, fiindcă nu mai poartă date vechi, ci două nume noi: «Dumitru, Varvara». Pe ușile împărătești, data: «1878». Pe icoana lui Iisus, înnoită, un nume nou: «Ion Vasile». Pe ușile diaconești, înfățișînd — cea de nord pe Arhanghelul Mihail, cea de sud pe Arhanghelul Gavriil, — inscripția: «Vasile Soare cu soția lui Maria, cu fii Ion, Mitică, 1878».

Icoana Adormirii Maicii Domnului poartă inscripția: «1878, Mai 8 C. Enescu. Această sft. icoană s'au plătit de Ioniță Stoica Birjaru cu soția sa Maria». În latura de sud, icoana Sfintului Gheorghe, avînd în mijloc pe Sfîntul Gheorghe călare, iar în jur, șase subiecte din viața și martiriul lui, poartă inscripția: «Această sfință icoană s-au făcut cu cheltuiala D. Ghiță Stănescu, cu soția sa Ecaterina 1878, Septembrie 6».

În naos.

11. Icoana Sfintului Nicolae, de formatul icoanelor împărătești. Ulei, pe lemn. Poartă inscripția: «Pomeneste, Doanne, Nicolae Corbu Vameșu Marghioala cu tot neamul său, 1826, August». Se află așezată pe masa ofrandelor din fața altarului.

12. Icoana Sfintului Vasile, de aceleași dimensiuni, aflată în scaunul arhieresc, lucrată în aceeași tehnică (ulei), este din aceeași epocă și desigur lucrată de aceeași mînă.

În pridvor.

13. Intrarea în biserică, icoană prăznicar: tempera pe lemn, cca. 0,25/0,40 m. Factură populară, de la începutul secolului XIX.

14. «Primirea în brațe», de aceleași dimensiuni, din aceeași epocă și de aceeași factură.

15. Adormirea Maicii Domnului; ulei pe lemn, din secolul XIX, poate 1878.

Două sfeșnice împărătești sculptate în lemn, cu motive lineare, arată începutul secolului XIX.

Pomelnicul de la proscomidie.

Pe o placă de marmură albă, o inscripție săpată în adâncime, cuprinde numele de mai jos : «Vii : Ion, Elena, Maria, George, Radu, Vasile, Nicolae, George, Smaranda, Iana, Ion, și cu tot neamul lor». Se repetă greșit cuvântul «vii», în loc de morți : «George, Stan, soția Ecaterina, Mihai, Costache, anul 1878, Sept. 10». Se mai pot citi cuvintele : «Cuvrerea lui Dumnezeu s'a ridicat această sfință cruce...». Pe o latură : «Dan, Alexandru...».

Pe o cruce de piatră din cimitir : «1842, Septembrie 28».

Pentru trecutul locului și pentru o monografie completă a satului, notele de mai sus sînt destul de prețioase.

În perețele de vest al pronaosului se află pisania, cu următorul cuprins : «Această sfință biserică clădită, în anul 1772 prefăcută în anii 1824, avînd hramul Adormirea Maicii Domnului și Sfinții Constantin și Elena s-a restuarat din temelie în anii mîntuirii 1911-1914 cu stăruința și ajutorul dreptcredincioșilor Maria D. Teiașnu, Ing. Justinian D. Teiașanu, col. Gh. D. Teiașanu, Ing. S. Dumitriu din București locuitori mai de seamă din cătunul Valea Gardului și cu fondul ce a mai avut Sf. Biserica și ce a mai dat «Casa Bisericii». Pictor a fost Gheorghe G. Georgescu din Ploești».

Construcția bisericii este din cărămidă și are formă de corabie. În urma cutremurului din anul 1940, a suferit serioase avarii. Pentru a i se da înfățișarea ce i se cuvine unui locaș de închinăciune, sînt necesare lucrări de restaurare.

3. Biserica cimitirului

Biserica are formă de cruce, avînd absidele laterale în formă dreptunghiulară, iar altarul de formă pentagonală.

Pictura a fost lucrată în ulei, de «Stelian D. Iliescu, pictor, 1898», după cum arată însemnarea scrisă cu vopsea sub icoana de pe zid a Sfîntului Gheorghe, în latura de sud.

În exterior, lîngă chipul Sfîntului Apostol Petru, aflăm inscripția scrisă cu roșu : «Pictor Toma St. Iliescu, Ploești 1936». Aceasta înseamnă că fiul lui Stelian Iliescu din 1898 a îmbospătat pictura tatălui său, după 38 de ani. Pe lîngă pisaniile în piatră de care va fi vorba mai la vale, aflăm la proscomidie o placă de marmură, așezată în 1908, pe care este săpat pomelnicul ctitoricesc. Inscripția are cuprînsul acesta : «Cei întii titori (sic) ai sfîntului locaș : Aceștia sînt : Nicolae Radu Drăghici, cu fratele său Dumitru și frații Dumitru Hristea, Nicolae Gligore». Pomelnicul e împărțit în coloane, cuprinzînd în prima pe cei vii, iar celelalte două pe morții acestora.

«1896»

«Vii : Nicolae, Luxandra, Dumitru, Ștefan, Constantin, Maria, Constan, Ion, Heralampia (sic), Constantin, Nicolae, Alexandru, Dumitru, Hristea, Maria, Ioana, Alexandru, Vasile, Safta, Constantin, Smaranda, Gligore, Nicolae, Atanasi (sic), Georgi (sic), Ecaterina».

«Morți: Drăghici, Radu, Constantin, Ana, Radu, Evdochia monahia, Minea, Zoia, Vasile, Doloftei (sic), Ghira, Zoia, Rada, Maria, Marin, Iordan, Andreana, Pantelimon, Ana, Mihail, Andrei, Ana, Constantin, Mihail, Manole, Elena, Pricope, Maria, Florica, Niculae, Petre, Ion, Ana, Neagu, Tudor, Maria, Elisaveta, Elena, Petre, Ana, Zahiu, Niculae, Anastasi, Zmaranda, Anton, Ana, Niculae, Tănase, Ana, Minea, Maria. Făcută în anul 1908».

Pisania este săpată într-o placă de marmură albă: «Acest slint locaș, cu hramurile Sf. Treime, Sf. Dimitrie și Sf. Nicolae s'a construit din temelie la anul mîntuirii 1896, în zilele Prea sfințitului mitropolit Iosif al Romîniei de primii titori (sic) frați(i) Nicolae și Dimitrie Radu Drăghiciu cu soțiile lor Lucșița și Zoia și frații Dimitrie și Hristea N. Grigorie cu soțiile lor Elena și Ioana, Constantin Alecu Mărăcineanu cu soția sa Teodora, Nicolae ereu cu prieteasa (sic) Kiriaki și cu ajutorul mult pișilor săteni și al ortodocșilor streini pe care Dumnezeu i-au scris în cartea vieții. Și iubitorii de Cristos ce au donat pămînt veșnic acestui sacru locaș sunt: Teodor Zacheu Bărbuceanu cu soția sa Elisabeta un pogon, Tănase Anciu, cu soția sa Ana un pogon, Nicolae Toma cu soția sa Maria un pogon, Dimitrie Părcălabu cu soția Rada 18 prăjini, Harașampie Grozea cu sora sa Vița 18 prăjini, Grigorie Ioan cu soția Maria 12 prăjini, Teodor David cu soția Ana 12 prăjini pentru care va plăti Tone cu urmașii posesori 12 lei anual p(entr)u ac(este d)onații de pămînt sunt cu act de Tribunalul Prahova auten(tificat) la no. 1649, transcris la no. 473 din anul 1899, Martie. Terenurile reprezentate aici sunt cu pr(ă)jina mare. Și venit(ul) acestor pă(n)nt(uri) se va împărți în 3 (2) părți egale. Prima parte la întreținerea bi(ser)ici, a doua la h(ram) a treia pentru trei parastase spre (pomenirea) donatorilor... (i)n confo(rmitate)...».

În căderea ei de deasupra ușii, unde fusese așezată, pisania s-a spart în mai multe bucăți, — unele mici lipsesc —, din care pricină și lectura este îngreuiată. Biserica astfei înzestrată, a avut 6½ pogoane de vie.

Pisania, așezată în latura de nord a bisericii, deasupra intrării în boltă de sub biserică, săpată într-o placă de marmură, arată și istoricul bisericii: «Aci se odihnește Zoe D. R. Drăghicu, soția lui D. R. Drăghicu din București, str. Cometa nr. 102, încetată din viață la 21 Septembrie, anul 1897. După dinsa are să se odihnească rînd pe rînd în această boltă, toată familia lui Drăghicu din comuna Ceptura și din București. Insemnînd spre pomenire începerea înmormîntării în acest cimitir de d-lui primul titor Nicolae Radu Drăghicu, prima înmormîntare este făcută la 1893 Iunie 18, boltă s-a făcut la 1894, capela făcută la 1896 cu stăruința sa. Primul înmormîntat este Andreiu fiul lui Petre Bărbuceanu».

În biserica aceasta se păstrează un număr de icoane din secolul XIX, de factură realistă, mai toate lucrate în tehnica ulei:

1. Iisus Hristos, icoană împărătească, ulei pe lemn, cca. 0,90/0,69 m, factură realistă din secolul XIX;

2. Înălțarea Sfintei Cruci, cca. 0,80/0,50 m, ulei pe lemn, aceeași factură;

3. Sfântul Dimitrie, ulei pe lemn, cca. 1/0,45 m, aceeași factură ;

4. Duminica tuturor sfinților, ulei pe lemn, de aceeași factură și canoane de aceleași dimensiuni ;

5. Sfânta Filoftea, de aceleași dimensiuni, tot în ulei și de aceeași factură, datînd din 1898.

Cultul acestei icoane a fost foarte răspîndit în Țara Românească, moaștele acestei sfințe aflîndu-se la Curtea de Argeș, unde au fost aduse spre finele secolului XIV de Radu I Negru. Icoana se prezintă astfel : ca desfășurare iconografică, această icoană cuprinde un număr de scene în legătură cu personajul central, chipul Sfintei Filoftea. Inscripțiile ce însoțesc scenele, ca și scenele respective, sînt cunoscute și se repetă sub diferite forme în mai toate icoanele pe care le întîlnim, cu acest subiect.

Deasupra, în planul superior, Dumnezeu Tatăl, purtînd globul pămîntesc și plutind pe nori între îngeri, cărora li se văd numai capetele și aripile. De o parte și de alta, în medalioane de formă ovală, — în stînga cum privești icoana, Sfântul Nifon, Sfânta Tatiana, — în dreapta Sfântul Serghie și Sfântul Vach.

Zugrăvirea acestor patru sfinți, pe icoana Sfintei Filoftea se explică prin faptul că și aceștia au avut cîndva moaștele la Curtea de Argeș.

Astăzi, parte din ele sînt la Curtea de Argeș, parte la catedrala episcopală a eparhiei Rîmnic-Argeș, din R. Vilcea, iar o parte la catedrala Mitropoliei din Craiova.

În mijlocul icoanei, chipul Sfintei Filoftea. Pe laturi, începînd din partea stîngă, cinci scene din viața sfinței, cu inscripțiile :

1. «Filoftea dă mîncare săracilor» ;
2. «Filoftea se omoară de tată-său» ;
3. «Arhieri se roagă la care locaș dorește» ;
4. «Se duce de popor la malul Dunării» ;
5. «Se duce de arhierii și norod la Argeș».

Scena aceasta înfățișează Dunărea cu cele două maluri. Pe apă bărci, pe malul de dincolo norodul care a condus moaștele sfinței ; pe cel românesc, procesiunea care pornește spre Curtea de Argeș.

Scene din viața Sfintei Filoftea se află zugrăvite pe stîlpul dinspre altar, din colțul de nord-est, în biserica Domnească din Curtea de Argeș.¹³

Un număr de icoane, ce vor face obiectul unui studiu separat, am întîlnit la o seamă de biserici pe o rază mare în jurul Țurții de Argeș. În raport cu icoana cu același subiect de la biserica din Valea Gardului, această icoană de la biserica cimitirului, a Sfintei Filoftea, cuprinde un număr mai mic de subiecte decît cea dintîi.

Pomelnicul satului Ceptura de Jos, aflat în biserica cimitirului, ește scris în literă chirilică, cu cerneală violetă, într-un caiet, și cuprinde un număr de peste 200 de familii. Cred că a fost scris prin anul 1870, cînd preoții bătrîni foloseau încă alfabetul vechi. Inscrierea numelor de familii

13. Curtea Domnească din Argeș, «Bul. Com. Mon. Ist.», an. X-XVI (1917-1923), p. 37, fig. 23-27 ; V. Brăulescu, *600 de ani de la zidirea Bisericii Domnești din Curtea de Argeș*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXX (1952), pp. 880-881.

din epoca respectivă prezintă interes pentru alcătuirea unei monografii locale. Un număr de foi volante adăugate mai târziu completează pomelnicul cel mare.

Pictura acestei biserici, afumată și pe alocuri stricată din pricina cutremurului din noiembrie 1940, — când, odată cu reparația crăpăturilor din tencuiei, meșterii au mai atins și porțiunile pictate —, a fost restaurată cu aprobarea Comisiei de pictură bisericească, în vara anului 1959, de pictorița Olga Trestioreanu.

Din cele arătate în paginile anterioare, am aflat o seamă de date privind oamenii și locurile din părțile Cepturii de Jos :

- a) Un meșter pietrar la 1701-1702 ;
- b) Numărul exact al familiilor între anii 1860-1870, când preoții bătrini de atunci mai foloseau încă alfabetul chirilic ;
- c) Numele unor localnici, săpate pe crucile de piatră în 1701-1702, 1834 și 1836.

BISERICA DIN INOTEȘTI, RAIONUL CRICOV -

De proporții mari, a fost pictată în ulei, în anul 1901, de pictorii N. Stoenescu din R. Sărat și P. Nicolescu din Buzău, după cum arată însemnarea cu culoare de sub icoana zugrăvită pe zid, în latura de sud. Înfățișînd pe «Dreptul Judecător», în forma: «de N. Stoenescu et Comp. R. Sărat, P. Nicolescu Buzău, pictori 1901». Pictura aceasta a fost restaurată în anii 1958 și 1959. Ctitorii bisericii sînt doi frați arendași, de neam bulgari, și niște nepoți ai lor, ale căror porirete se allă pe zidul de vest, în pronaos.

Pisania săpată în placă de marmură, de deasupra ușii de intrare, reprodușă și în interior, tot deasupra ușii, are cuprinsul acesta : «Acest sfînt locaș, cu hramul Sf. Ilie, s-a construit din nou pe spesele noastre de noi frații Teodor Mincu și Ivanciu Mincu și de nepoții noștri frații dr. Savu Iliescu și Costică I. Sava... fiind mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al Romîniei I.P. Sfinția Sa Iosif Gheorghian. Anul dela Hs. 1900, Iulie 10».

/ *

BISERICA DIN VIRTÎȘCOI, RAIONUL FOCȘANI

Biserica din Virtișcoi, Raionul Focșani, cu hramul Schimbarea la Față, Cuvioasa Parascheva și Sf. Nicolae, a fost zidită în anii 1868-1873, cînd s-a sfințit. Are formă de navă, este învelită de curînd cu tablă, iar în jur are trotuar din dale de ciment. În pronaos are un cafas larg. Cîteva icoane de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX sînt atîrnate în pridvorul de scînduri din fața bisericii, adăugit mult mai târziu. Pictura bisericii a fost făcută de zugravul Osăseanu din Brăila, în ulei, în stil Tătărăscu.

Locuitorii satului au zidit biserica pînă la acoperiș, dar neputînd s-o termina, au apelat la cei arătați de inscripții : Nicolache, Agapie și Gheorghe Diomu, un fel de angroșiști de vinuri (vinari) din Brăila, care au terminat-o, au făcut și casa parohială, după cum ne informează Părintele Anton, parohul bisericii. Pisanja zugrăvită deasupra ușii de intrare în biserică : «În numele Tatălui și a (sic) Fiului și a (sic) Sfîntului Duh supt domnirea prea... de Hristos iubitor... și supt arhipăstoria prea sîntîtitului Dionisie, episcopul eparhii Buzău s-a fondat și s-a înfrumusețat, biserica aceasta în anul 1868 Mai 20 cu patronagiile Schimbarea la Față, Sf. Nicolae și prea cuvioasa Parascheva de d-lor Nicolache Popa, Ioan Agapie, cu soția sa Ana și fiul (sic) d-lor Cristache, și d-lui Gheorghe C. Diomu și dîndu-i-se de dumnealor numirea de biserica corporației vinarilor din urba Brăila și s-au sîniț în anul 1873, Mai 20».

Icoane vechi :

1. Sf. Nicolae (linele secolului (XVIII) ;
2. Sf. Haralambie și Sf. Anastasie, în tempera pe lemn, secolul XIX ;
3. Icoana Maicii Domnului, tempera pe pînză aplicată pe lemn ;
4. Maica Domnului, partea din mijloc a unui triptic, secolul XVIII ;
5. Icoana Răstignirii (cruce de tîmplă), secolul XVIII.

Moșia Vîrteșcoi aparține Minăstirii Sf. Ioan Botezătorul, din Focșani, care era închinată Minăstirii Sf. Anastasia din Calcidica. Acestei minăstiri îi dă, prin actul din 26 august 1664 (7172), Grigore Ghica, ctitorul Minăstirii Sf. Ioan Botezătorul din Focșani, moșia Vîrteșcoi. La aceasta, Zoe — mama lui Scarlat Grigore Ghica — îi dă moșia Rupta.¹⁴

BISERICA VECHIE DE LEMN DIN MAGULA-TOMȘANI, RAIONUL CRICOV

În latura de sud-est a bisericii de zid, ridicată prin osteneala credincioșilor, în timp de șase ani (1930-1936), se mai păstrează din vechea bisericuță de lemn, altarul cu acoperiș de tablă, cu streșină largă, avînd în față pridvorul de altădată, cu stîlpii de lemn și cu cosoroaba crestată în acoladă. Stîlpii amintesc pe aceia ai prispelor caselor de cîmp, cu partea inferioară alungită, avînd forma unei prizme cu baza un pătrat, peste care se înalță un fus rotund, mai gros în partea de jos, unde se leagă printr-un inel poligonal de partea inferioară. Un inel de aceeași formă, marchează partea superioară, de la care pornește o bucată de lemn tăiată în muchii, mai groasă în partea de jos și la fel marcată în partea de sus printr-un inel poligonal. Deasupra acestui inel poligonal, capitelul propriu zis sprijină cosoroaba amintită. După tradiția locală, pe la 1792, această bisericuță a fost adusă de la București și reasezată aici, lucru frecvent la acea epocă, în care vechile biserici de lemn se dăruiau sau se vindeau enoriilor care nu aveau biserici. Birnele au fost cioplite în interior în așa

14. «Revista Istorică», an. XVIII (1932), p. 38; după «Byzantinische Zeitschrift», VI, art. P. N. Papageorghiu.

fel, încît așchiile să rămînă prinse de ele, pentru ca stratul de frescă să aibă un suport și să nu se desprindă cu ușurință. Proscomidia este așezată într-o nișă. Altarul are formă poligonală și în interior și în exterior, și prezintă o boltă sprijinită pe grinzi care se reazemă pe pereții laterali. Tîmpla este de zid, lucru rar. Pe un jeț vechi, inscripția scrisă pe tăblia din stînga, în alb pe fond verde :

«Acest jilț s-au făcut cu toată cheltuiala părintelui popii Grigorie proestos ot... i de dumnealui căpi(an) Grigorie (i) jupâneasa dumnealui Lucsandra ca să le fie în veci pomenire în zilele luminatului Domn Io Alexandru Moruz Voevod, fiind mitropolit Dositie. Ianuarie 12, 1800».

Pe un minei al lunii mai, tipărit în 1836, în București, Mitropolie, însemnarea : «Anghel Zarafu». Pe foaia albă de la sfîrșit : «Această sfîntă carte este a sfintei biserici cu hramul Înălțarea Domnului nostru Iisus Hris. Biserica Olteni 1853».

Pe foaia albă din față : «Această sfîntă carte este a domnului episcop Anghel al sfintei biserici Olteni 1855».

«Acela care lesne înjură dovedește că este mincinos».

Pe un penticostar din 7251 (1743), București :

«Să să știe că această sfîntă carte ce să chiamă penticostar este a sfintei biserici și o au cumpărat sfinția sa, părintele popa... Cioceni» (filiala bisericii din Magula).

Pe o birnă, inscripția săpată : «Osele robului Dumnezeu... la an 7192 (1684) Petre... Enache (?), Neculai, Ștefan».

Prof. VICTOR BRATULESCU

ȘCOALA CANDIDAȚILOR DE PREOȚIE DIN MINĂSTIREA GLAVACIOC

Este cunoscută vechea rânduială a Bisericii Țării Românești, prin care preoții slujitori aveau într-ajutor la săvârșirea celor sfinte, doi grămățici — adică dascăl și paracliser —, iar când se întâmpla moartea preotului vreunei biserici, unul dintr-acei grămățici se hirotonea în locu-i, ca unii ce erau deprinși la învățătura cărții și cu știință de orânduiala slujbelor sfinte.¹ Este cunoscut, de asemenea, că «înainte de înființarea seminariilor — institute speciale pentru a da instrucție și educație clerului —, învățătura care se dădea și se cerea de la cei ce voiau să se facă preoți, nu era uniformă și nici întinsă. Cei mai mulți dintre viitorii preoți erau absolvenți ai școlilor catehetice cu un curs de doi ani și aflătoare prin ținuturi sau pe lângă scaunele episcopale, școli care au făcut multă vreme concurență seminariilor».² În Țara Românească, aceste școli se numeau: «de grămățici», între care se număra în prima jumătate a veacului XIX și școala candidaților de preoție din străvechea Mânăstire Glavacioc.³

1. Cf. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, București, 1900, vol. X, partea A, p. 54.

2. N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române*, București, 1923, pp. 165-166.

3. Scrisul și cititul se învățau în chiliile mânăstirii, din vremuri mai vechi, după cum dovedesc însemnările logofeților și dascălilor, de pe cărțile bisericii, folosite la învățătură: «Și am scris eu Radu grămăticul dela sfânta mânăstire Glav(a)cioc î(n) zilele sfinției sale părint(e)lui ig(u)m(en) chir Daniil Ap(rilie) 7. 7212 (1704)». Vezi *Pent. sl. rom.*, ed. Buzău, 1698, scoarța primă.

«Și am scris eu cel ce mai (jos) mă voi iscăli î(n) acea(sta)... denainte. Eu Ioan log(o)lătul sin pop(a)... 1782».

Ibidem scoarța ultimă: «Această sănt(ă) carte este a sfinței mânăstiri (Glav(a)ciog ce să numește Chiriacodromin. Cine s-o ispiti ca s-o fure să fie afurisit de D(o)mnul Is. Hs. Heru să putrezească, iar trupul acelu să rămie î(n) dureri (?) și nedezlegat. Și lăcaș să aibă la un loc cu Iuda și afurisitul Ariia... și pină nu va veni să ia ertăciune de unde (a) luat să nu odi(h)nească. L(ea)t † 1786, Mart(ie) dn(i) 3. Din d(a)sc(ă)l(u)». Vezi Cazania, ed. Buc., 1732, ff. 119-123; aceeași mână serie, îndemnând la învățătură, pe un ucenic: «Ține-le că florile (cărților) știu eu că le dai arvun(ă). Mă rog ține-le. Ia și (nu) te mai speria că multe flori vei fi purtat și nu te-ai mai speriat. 1786». Ibidem, f. 349.

Dărăpănate de vechime și cutremure,⁴ biserica, clopotnița și chiliile fostei minăstiri se refăcuseră între anii 1841-1843,⁵ de Eforia Școalelor Naționale, prin paharnicul Costache Facă⁶ și Anastase polcovnicul,⁷ arendașii pe opt ani ai domeniului vatra minăstirii. În șirul noilor zidiri se ridicase și «o încăpere pentru școală cu patru odăi, sală mare de predare și prin mijloc săliță de un stinjen și jumătate».⁸

«Să să știe când (am) scris(s) e(u) lo(go)făt(ul) Mă(ri)nă pă această sânta cazanie a sfinți mă(nă)stiri ot Glavaciogului, când învățam la danscălu Călină. Marinar». Ibidem, f. 154 v.

«Să să știe că am scri(s) e(u) iog(o)lă(tu)lă B(a)rbu pă această sfânla cazanie a sfinți mă(nă)stiri car(e) este vestită ot Glavacioc când învățam la danscănu Călin și nu prea puteam scrie bine numa pă cum vezi aceasta. Barbul 1803 Sept. 24». Ibidem, f. 216 v.

4. O însemnare din 1802 a proegumenului Neofit, amintește de cutremurul din 14 octombrie 1802, ce a bintuit în ținutul Valahiei, avariind biserica și odăile Minăstirii Glavacioc, precum și jumătate din clădirile și minăstirile orașului București, iar în raportul polcovnicului Atanasie, din 1838, către plasa Izvor-Vlașca, se descriu pagubele pricinuite de marele cutremur din noaptea zilei de 11 spre 12 ghenarie 1838, fiind după «un urlet viu dinspre Apusul Soarelui foarte îngrozitor pă dată s-au și cutremurat pământul în trei scuturății care aceste toate au ținut un minut. Și după oprire s-au văzut aicea în sfânta minăstire Glavaciogu, zidirile cele vechi ale răposaților domni că s-au dărâmat. La sfânta biserică au crăpat toate zidurile și căzind două ferestre cu bucăți de zid împreună unde sînt și alte bucăți de zid gata să cadă. Clopotnița dela poartă au căzut jumătate în înălțime și părțile rămase sînt foarte rău crăpate. Grajdurile au căzut. Zidurile după-nprejurul curții au căzut. Casele unde locuia epistatu minăstirii au căzut. Ziduri, sobe, case numai sînt de locuit. Casele cele vechi făcute bolții au crăpat însă nu rău. Numai afară d-asupra gălerii au căzut toată bolta. Dar pă toate acestea nu s-au pricinuit vr-o vătămare pă viața a omenirii. Nici la dobitoacele ce s-au aflat în grajduri, iar la casele cele noi făcute de noi afară din curtea minăstirii au căzut tenacuiala și coșurile slabe». Vezi Arhivele Statului, Giurgiu, *Isprav. jud. Vlașca*, Dos. 3458-3461/1838, f. 53; a se vedea și însemnarea din tratatul «Impotriva Calvinilor și Luteranilor de Singu ieromonahu», p. 114, aflat în biserica Minăstirii Glavacioc.

5. Arh. Ist. Centr. Min. Culte și Instr. Pub., dos. 2906/1842.

6. Comisul Costache Facă și fratele său Manolache erau fiii marelui clucer Ioan Facă și ai cluceresei Maria, fiica paharnicului Manoiache Hrisoscoleu, avînd în stăpînire moșia Cojani din jud. Gorj. În 1829, cei doi frați vindeau moșia în preț de 1470 galbeni împărătești, supusului rusesc Ștefanache Misirezu, pentru plata datoriei părintești, iar cel din urmă o lăsa vecinului moșiei, Gheorghe Magheru, pe baza dreptului de înfielate la cumpărătoare și răscumpărare, restituiindu-i-se prețul vînzării. Vezi Arh. Ist. Centr. Log. Drept., dos. 13542/1833, 10355/1834.

7. Fusese arendaș al minăstirii și între anii 1836-1838, iar în rapoartele sale către sbucîrnuirile plășilor Izvor-Vlașca și Găleşești-Argeș, se vedește starea împovărată a țaranilor clăcași de la salele Fierbinți și Glavacioc, de pe vatra minăstirii. Într-o plîngere îndreptată în 1847 domnitorului țării, polcovnicul Anastase arăta că a petrecut viața nepătată în țară, 40 de ani, și cu jertfirea capitalului său, înlesnind răposatului clucer Costache Facă să arendeze, cu contract, moșia Glavacioc în tovărășie «pă din două prenoind din temelie și toată minăstirea precum se vede în ființă destul de fălnică». Stăpînind liniștit moșia în curgere de 7 ani, după moartea clucerului Costache Facă, cei doi epistați și rudele au mijlocit la cîrmuitorul județului de i-au pecetluit toate produsele aflate pe moșie, ridicîndu-i chiar stăpînirea. De vreme ce produsele s-au urcat în astfel de mare preț «și ale mele stau subț pecete», cerea în numele pravilei, să-i sloboază produsele cuvenite». Vezi Arh. St. Giurgiu, Suptcîr. pl. Izvor, dos. 4931-4937/1836, Arhiv. Stat. Pitești; Suptcîr. pl. Găleşești, dos. 5898-5908/1837, p. 12, Arh. St., Ist., centr. Interne Ad., dos. 30/847.

8. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 722; Arh. Stat., Ist. Centr. Min. Culte și Instr. Publ., dos. 2906/842.

Fosta școală, în stare de ruină, se allă așezată în curtea întâia a mănăstirii, cu vedere spre marele heleșteu domnesc de odinioară, legată de turnul clopotniței și de celelalte încăperi prin ziduri înalte și puternice. Zidită de meșteri locali, în două cărămizi și jumătate, zidurile măsoară un dreptunghi de 22/0,50 m, cu înălțimea de 3,40 m, dintre care sala de predare 9,50/9,50 m, cele patru odăi ale școlarilor 9,50/9,50 m, coridorul 9/3 m, cu lumina interioară de 2,40 m, tencuite interior și exterior cu var și nisip aspru, având pe vremuri tavanele tencuite pe șipci, pardoselile așternute cu cărămizi, iar învelitoarea în patru ape, clădită din lemnărie de stejar și șindrilă de brad, prevăzută jur împrejur cu jghiaburi și burlane de tinichea. Ușa de la intrare de 2,75/1,65 m, alte șase uși de 2,10/1,60 m de la sala de predare, și cele patru încăperi, cu fierăria lor prinsă în tocuri de stejar necăptușite, sobele pentru încălzire, precum și mobilierul didactic necesar, alcătuiau zestrea fostei școli.

Hotărât lucru că numărul rar al seminariilor și încăperilor neîndesulătoare, unde erau îndatorați a se îndrepta spre ascultarea învățăturilor și cei ce se hirotoneau după grabnice trebuințe, precum și existența unei iradiții de învățatura rînduiei bisericești în marea și vestita Mănăstire Glavacioc, au pricinuit zidirea școlii trebuincioase de către Eforia Școalelor, proprietara domeniilor mănăstirii.⁹ Conducerea școlii și predarea învățăturilor se încredințau dintru început cunoscutului dascăl Ierotei protosinghelul,¹⁰ rînduit și egumen al mănăstirii în vara anului 1843.¹¹

Rîvnind evlavia celor de demult, noul egumen înnoiește viața străvechei mănăstiri, sporind numărul viețuitorilor de obște,¹² reinviind pra-

9. Ca și în a doua jumătate a veacului XVIII, veniturile celor 15 domenii ale Mănăstirii Glavacioc, trecute la Eforia Școalelor, susțineau trebuințele învățămîntului public; ajutoare bănești și materiale pentru clădirea caselor de învățatură se acordau între anii 1839-1841 și satelor clăcașe Hierbinți, Nebuna și Obislav de pe domeniile mănăstirii. Vezi Arh. Ist. Centr. Min. Culte și Instr. Pub., dos. 2704/1841; Arh. St. Giurgiu, Isprăv. jud. Vlașca, dos. 3458-3461/1838, f. 622 v.

10. Coborît din Ardeal în 1821, la școala Mitropoliei din București, unde mulți ani povătuise și deprinsese la cele sfinte bisericești pe tinerii grămăticii, între 1836-1839 i se încredințase direcția seminarului cel adevărat, așezat în chiliile vechii tipografii de la Antim. La 21 mai 1839, ziua hramului Sfintei Mitropolii, iconomul Ierotei și cei doi profesori ai seminarului, N. Bălășescu și Zaharia Boerescu, înfățișau domnitorului Alexandru D. Ghica (1834-1842), episcopului Ilarion Argeșiu și căpeteniilor țării, prima serie de absolvenți seminariști ce aveau să devină povătuitorii și îndreptătorii norodului. Cf. V. A. Urechia, *Istoria Școalelor* (1800-1864), București, 1892, pp. 133-134; Bibl. Acad. R.P.R., period. II, 525, «Vestitorul bisericesc», nr. 22/839, pp. 87-88.

11. Pr. I. Mușețeanu, *Mănăstirea Glavacioc*, București, 1933, p. 27.

12. În slujba economiei și eclesiarhiei mănăstirii fuseseră așezați doi ieromonahii de la schitul Predeal: «În anul 1844 Mai 14 într-al doilea an al egumeniei sfinției sale părintel(ui) protosinghel Ierotei Glavaciocțeanu am venit la această sf(ân)la monastire Glavaciocul unde am ocupat slujba economiei și eclesiarhiei pîn(ă) 4a anul 1844 Mai 24 și cînd la acea vreme ne-am tras iarăși la melania noastră, adică la sf(întul) schit Predeal din județul Prahova. Ieromonahul Ierotei iconom, ieromonahul Atanasie eclesiarhul». Vezi biblioteca parohiei Glavacioc, mineiul lunii august, ed. Neamțu, 1846, f. 5.

via și înzestrînd biserica cu cărți de slujbă¹³ și odoare sfinte.¹⁴ Aceleași spornice silințe a dovedit el și la conducerea cursurilor pregătitoare de preoți pînă la sfîrșitul egumeniei sale.

Urmîndu-se prevederilor Regulamentului Organic (1831-1837), pentru seminarele pregătitoare se înscriau la învățătura noii școli tinerii de orice stare și grămăticii bisericilor ce stăpîneau «cetirea slobodă și pe-nțele, scrierea regulată și citeață și cele patru lucrări ale aritmeticii,¹⁵ iar în vremea celor 5 luni de școală urmau să învețe catehismul rostit bine din tablă în tablă, rînduiala Vecerniei și Liturghiei, citirea Apostolului, Evangheliei și Liturghiei cu glas cuviincios, așezarea slujbelor după tpic, semnele psaltichiei, învățătura celor opt glasuri, Heruvicul, Priceasna, Axioanele de peste an și Aghioasele».¹⁶

În lipsa manualelor de învățătură, candidații foloseau «manuscrisele după dictările profesorului»¹⁷ și cărțile de slujbă, iar profesorul se va fi slujit la predarea învățăturilor și de manualele de seminarii, apărute în acele vremi: «Catihisul lui Dionisie Romanò, Anastasimatarul și Teoreticul lui Anton Pann și Istoria Bisericească pe scurt a lui A. Geanoglu Lesviodox».¹⁸

Cursurile școlii se deschiseseră la începutul anului 1844, după cum arată raportul nr. 45 din 20 iunie 1844, «din partea părintelui Ierotei profesorul candidaților de preoție prin care cerea să i se sloboză leafa hotărîită».¹⁹

13. Pe filele celor 12 mineie cumpărate de egumenul Ierotei, citim: «S-au cumpărat de protosinghel Ierotei Glavacioțeanul pentru sf(ânta) m(înăstire) Glavaciogul 1847 Iul(ie) 27. Într-acest an s-au slobozit toți țiganii mînăstirești». Mineiul lunii mai, ed. Neamțu, 1846, p. 110.

«S-au cumpărat de smeritul protosinghel Ierotei Glavacioțeanul 1847 iulie 27. fiind mitropolit al țării romîneș(t)i chir Neofit și domn Gheorghe Dimitrie B(ibescu) v(oevo)d, allîndu-se într-această vreme toate sf(intele) episcopii văduve». Mineiul lunii aprilie, ed. Neamțu, 1846, f. 7.

«S-au cumpărat de smeritul protosinghel Ierotei Glavacioțeanul 1847 iulie 27, m(înăstire) Glavaciogul. Într-acest an s-au început palatul domnesc dela Bufta 1847 Iulie 27». Mineiul lunii ianuarie, ed. Neamțu, 1846, f. 7.

14. I. Evanghelie, ed. Buzău, 1837, ferecată în argint, cu însemnarea: «Neofit mitropolit Ungro Vlah 1844. Prin osîrd. sm. prot. Ierotei Glavaci.»; 1 potir de argint cu aceeași însemnare; 1 linguriță de argint, cu inscripția: «Ierotei»; 1 cruce de lemn cu picior, ferecate în argint, cu bolduri, avînd scris: «Proto(sin)g(hel) Ierot(ei) Glavaci(o)g. 1846 Mai 30»; 5 candel mari de argint, cu lanțurile lor, la tîmpla bisericii, avînd însemnat: «Neofit mitropol(it) U(n)grovlah. 1844 Iunie 1»; 1 candelă de argint, cu inscripția: «Prin osîrd(ia) sm(eritului) Prot.(osinghel) Ierotei Glavaci(țoțeanul)»; 2 sfeșnice mari împărătești și 2 mijlocii de bronz cu bucelile și făcliile lor, purtînd însemnarea: «Protosinghelul Ierotei Glavacioțeanul 1843 Iunie 24».

15. Arhiv. Stat. Pitești, *Episcopia Argeș*, dos. 45/1845, p. 2.

16. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești și a vieții religioase a Romînilor*, București, 1932, vol. II, p. 244.

17. Arhierul V. Birlădeanu, *Școlile catehetice*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. 1930, p. 950.

18. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 257.

19. Arhiva parohiei Glavacioc, Registrul de ieșire și intrare a hîrtiilor al cancelarii Sfintei monastiri Glavaciogul pe anul 1844, f. 15.

Către sfârșitul lunii noiembrie din același an, cancelaria Mănăstirii Glavacioc intervenea la Sfânta Mitropolie «să sloboază lei 300 ai lemnelor pentru încălzirea odăilor candidaților și a învățătorului lor». ²⁰

Intr-un raport din aceeași vreme, se cerea Sfintei Mitropolii «de a slobozi lei 1500 leafă profesorală pentru învățăturile candidaților de preoție pe cinci luni Avg(us)t, Sept(em)vri(e), Octomvrie, Noemvrie și Decemvrie». ²¹

La 13 decembrie 1844 se trimitea răspuns la «otnoșenia Cîrmuirii de Ilfovu», prin care se ceruse «dovadă de urmare în școală a candidatului Gheorghe sin popa Ion din satul Gherghița Ungureni», ²² iar la raportul nr. 90 din 17 decembrie al aceluiași an, cancelaria mănăstirii alătura «Atestatul nr. 155 prin care recomandază la mila Prea Sf(înțitului) : pe candidatul Gheorghie preot Bus(u)ioc din sat(ul) Valea Rumîneș(ti)lor, spre a să înainta la înaltul dar al preoții». ²³

Intr-o jalbă din 17 mai 1853, îndreptată Departamentului Credinței, preotul Nica din satul Fundu Părului-Vlașca, arăta, între altele, că în 1851, împlinind toate formele pregătitoare «ca pentru școala candidaților de preoție și după ce și-a isprăvit cursul învățaturii s-a și săvîrșit preot pe numele pomenitului sat». ²⁴ La plingerea lui, se adăuga și dovada dascălului Ierotei Glavacișteanu, în care se spunea : «Nica (sin) Ion Țircovnicul dornic de a să hierotonisi pă obrazul bisericii satului Obislav ai căreia locuitori merg tot la mai sus vorba biserică, i se dă dar și din partea subscălitului aceasta cu îndatorire de a le fi și lor preot și a sări întotdeauna tocmai ca la enoriașii săi pentru care se va apăra și din parte-ne de drepturile proprietății potrivit legiurilor. 851 Aprilie 14». ²⁵

O însemnare alătore pe verso icoanei Sf. Ioan Botezătorul, de la tîmpla bisericii Mănăstirii Glavacioc, amintește că școala funcționa și în anul 1852 : «Paracliseru Ștefan Mihiescu ²⁶ pîn vremea egumenului Calinic protos(i)ng(he)lui. Anul 1864 Mai 8 în mînăstirea Glavaciogului am făcut î(n) șicoala în vremea egumenului Ierotei protosingheru pe la anul 1852».

În anul 1854 activitatea școlii încetase, după cum arăta cuprînsul raportului egumenului Ierotei, din 14 decembrie 1854, în care recomanda pe «tînărul Costache grămăticul, feciorul preotului Nica din satul Glavacioc, să se înainteze în școala Sfintei Mitropolii spre a să face la vreme preot». ²⁷ În acest fel «se plinia regula tocmită prin înalta întărire din Septembrie 1845 de a nu să mai primi la hirotonie pentru bisericile satelor

20. *Ibidem*, f. 15.

21. *Ibidem*, f. 17.

22. *Ibidem*, f. 16.

23. *Ibidem*, f. 16 v.

24. Arh. Ist. Centr. Min. Cultelor și Instr. Pub., dos. 31/851.

25. *Idem*, dos. 1855/851.

26. În 1862 împlinea slujba de copist secretar al mînăstirii ; a se vedea Arh. Ist. Centr. Min. Cultelor și Instr. Pub., dos. 875/862.

27. Arh. Ist. Centr. Min. Cultelor și Instr. Pub., dos. 90/855.

28. Arhiv. Stat. Pitești, *Episcopia Argeș*, dos. 45/845, p. 16.

alți țircovnici decît dintre seminarisți care vor avea atestată dela seminarul Sfinței Episcopii». ²⁸

Cu plecarea din egumenia Glavaciocului a dascălului Ierotei, întimplată în primăvara anului 1855, locașul școlii avea să rămînă locuință egumenilor următori, iar soborul mînăstirii, după spusele bătrînilor, avea să pregătească pe mulți dascăli trebuincioși la bisericile satelor și cătunelor din împrejurimi.

*

Pe marginea celor arătate, se poate spune că învățătura de carte și rînduială bisericească, înlăuntrul Mînăstirii Glavacioc, data din vremuri vechi. Radu grămăticul și preotul de mai tîrziu, fiul popii Mihailă, ²⁹ din Mînăstirea Glavacioc, dascălii Dinu și Călin, și soborul mînăstirii au promovat învățătura scrisului, cititului și rînduiei bisericești în veacul XVIII și la începutul veacului XIX.

Între anii 1841-1843, Eforia Școalelor Naționale, în unire cu cîrmuirea bisericească, a înființat și zidit școala candidațiilor de preoție, susținută din veniturile mînăstirii.

Școala a funcționat cu internat, de la 1844 pînă la 1852, fiind sub controlul și îndrumarea Sfinței Mitropolii, orice corespondență intrînd și ieșind prin cancelaria mînăstirii.

Cursurile școlii au fost predate cu bune rezultate, de dascălul Ierotei protosinghelul, egumenul mînăstirii, absolvînd în anul 1844 un număr de 155 de candidați, din diferite localități ale țării.

În anul 1844, mînăstirea și școala au fost cercetate de domnitorul țării, Gh. D. Bibescu voievod (1843-1848), ³⁰ iar în 1847, de Chir Neofit al II-lea rumînul, mitropolitul Ungrovalahiei. ³¹

Negreșit că școala aceasta, ca și altele de acest fel, n-a pregătit numai pe preotul grămătic al satelor clăcașe de altădată, «rămas teofil cu ceaslovul lui a cărui mînă se ridică spre binecuvîntare largă asupra capului ce-i săruta dreapta», ³² dar ele au pricinuit și dezvoltarea învățămîntului nostru teologic de mai tîrziu.

Pr. ILIE GH. DIACONESCU

29. Biblioteca parohiei Glavacioc, Pent. sl. rom., ed. Buzău, 1698, f. 103.

30. Biblioteca parohiei Glavacioc, Registrul de eșirea și intrarea hîrtiilor al cancelariei slinti monastirii Glavaciocul pe anul 1844, f. 49 v.

31. «În anul 1847 Avg(ust) au venit la această sfă(ntă) monastire Glavaciocul prea o sfințitul și iubitorul de Dumnezeu arhiepiscop, mitropolit a țoată Ungro-Valah(ia) Chir Neofit al II-lea romîn. Și au zăbovit aci pînă la 15 Sept(em)b(rie) pentru acurateța aerului și apei bune ce să află aici. Pentru aceia am însemnat. Ieromonahul Ierotei iconom, ieromonahul Atanasie eelisiarh». Vezi biblioteca parohiei Glavacioc, mineiul Iunii august, ed. Neamțu, 1846, 153 v.

32. Pr. N. M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 155.

REVISTA REVISTELOR

1. Antologia picturii ruse. 2. Descoperiri arheologice pe țărmul Mării Negre. 3. Slavona bisericească din secolele XIV-XVII. 4. O culegere inedită de învățăături ale Mîntuitorului? 5. Talismane gnostice din secolul III în Transilvania. 6. Prima carte românească tipărită. 7. O nouă imagine despre începuturile artei feudale românești. 8. Polieleul și cîntecul romînesc vechi.

1. ANTOLOGIA PICTURII RUSE.

În primul număr din 1960 al revistei «La Culture et la vie», Moscova, sub titlul de mai sus, sînt reproduse în culori două icoane: 1. Sfîntul Gheorghe (15×26 cm) datînd din veacul XII, din Novgorod; 2. Minunea Sfîntului Gheorghe (26×19,5 cm) din secolul XVI, păstrate astăzi la Galeria Treliakov din Moscova. Se cunoaște importanța școlilor de pictură novgorodiene din secolele XII-XV. Meșteri de frescă, iconarii, în cadrul tradiției erminilor introduc elemente noi, îndreptîndu-se spre observarea naturii și îmbogățirea portretului. Tendința mai realistă, un colorit mai clar, o expresie mai vie a chipurilor, paleta mai nuanțată, redînd accente proiund umane, pot fi descifrate în arta novgorodeană. Originalitatea și forța imaginilor, densitatea compoziției, ritmul cromatic, își găsesc realizarea cea mai potrivită în icoane.

Data fiind diferența de vederi între artiștii sovietici și colegii lor străini, în ceea ce privește procedeele lor artistice și aprecierile asupra artei, cel mai bun drum de apropiere e acela al cunoașterii reciproce. Artă rusă, de exemplu, e foarte puțin cunoscută dincolo de granițele

U.R.S.S. Unii au idee vagă despre ea și numai cîteva nume celebre ca Rublev, Repin, Surikov sînt cunoscute. Muzeele străine nu posedă tablouri ale pictorilor ruși. Fără a umple această lacună, e imposibil de a înțelege un număr de caracteristici ale artei sovietice ruse, perspectivele și tradiția acestei arte. Pentru a înlesni înțelegerea aportului Rusiei în patrimoniul artistic mondial, revista va prezenta în fiecare număr reproduceri după tablourile celebre ruse, reușind să formeze o mică antologie a artelor frumoase ruse, începînd cu secolul XII pînă în secolul XX.

2. DESCOPERIRI ARHEOLOGICE PE ȚĂRMUL MĂRII NEGRE.

Noua școală arheologică românească are o activitate fructuoasă. În ultima vreme, la Mangalia (Callatis) a fost descoperit un mormînt cu un papyrus, — unic în acest gen în Europa, la Constanța (Tomis) —, vestigiile unui mare palat cu pardoseală de mozaic, iar la Histria, o inscripție valoroasă. Papyrusul actuale e supus unui tratament special la Moscova, pentru a putea fi descifrat. Cele două coroane de lauri care au fost așezate de asemenea în mormîntul personalului necunoscut, cît și manuscrisul, arată intensă viață culturală ce exista în acea cetate.

În vecinătatea Pieței Ovidiu din Constanța s-au descoperit rămășițele unei clădiri din secolul II, peste care s-a suprapus, două secole mai tîrziu, un alt edificiu. Podeaua clădirii era formată de un mozaic geometric, cu cinci culori. Monedele găsite în preajma zidurilor, datează din vremea lui

Iulian Apostatul. Nu e exclus ca mozaicului să reprezinte doar o parte a unui complex de clădiri monumentale, ce se ridica în vechime în incinta sau în apropierea incintei vechiului port. Zidurile păstrate ale palatului ajung pînă la cinci metri înălțime. Mozaicul e mărginit de chenare cu motive florale, volute, avînd în centru desene, reprezentînd stilizări de plante și animale. Construcții sub cerul liber, așa cum se obișnuia pe meleagurile Mediteranei, în Italia sau Africa de Nord, — s-au realizat și aici. Cum s-a păstrat mozaicul în condițiile climatice ale Dobrogei? Care era destinația edificiului, palestră, casă de tranzacții comerciale sau palat guvernamental?

Foștele cetăți grecești de pe malul Mării Negre îndeplineau un important rol economic în lumea antică și mai apoi sub Constantin cel Mare. Ele constituiau surse de aprovizionare din cele mai bogate pentru imperiul roman de răsărit. Încă de acum treizeci de ani se descoperise la Histria o inscripție, reprezentînd un decret în cinstea lui Agatocles, fiul lui Antifilos, din care reieșea că pe la anul 200 înaintea erei noastre, histrienii primiseră un ajutor din partea unui «rege» get din sînta Dunării. O inscripție din veacul III î.e.n. arată că cetatea fiind îngrijorată de comportarea unei căpetenii de trib getic, Zalmodegikos, s-a trimis o solie la reședința acestuia, undeva departe de Histria: Se obține eliberarea unui număr de 60 de ostateci histrienii și concesiunea către cetate a unor venituri. Aceste fapte arată că exista un sistem social-economic dezvoltat în lumea Scitiei minor și o colaborare cu negustorii greci. La Histria, în mijlocul cetății, exista un templu închinat unui zeu trac, adoptat de greci, care arată strînsele legături între negustorii greci și așa ziiși «barbari», localnici. L. Voicu (*Luminii noi din adăncurile cetății Pontului Euxin*, pp. 56-61), prezintă rezultatele campaniei arheologilor romini, în «Orizonturi», decembrie 1959.

3. SLAVONA BISERICEAȘCA DIN SECOLELE XIV-XVII.

G. Mihăilă, în *In legătură cu alcătuirea unui dicționar al slavonei din Țările Române*, pp. 473-485, în rev. «Studii și Cercetări lingvistice», 3, 1959, București, arată că un dicționar unic al slavonei e extrem de necesar, ca un instrument de lucru din

cele mai prețioase. Comisia pentru colaborare științifică internațională a acceptat, în principiu, propunerea de a se alcătui un dicționar slavon pentru toate redacțiile. Slavistilor romini le revine o sarcină nobilă în acest sens. Dintre instrumentele de lucru în studierea vocabularului slavei vechi și slavonei după secolul XII, avem dicționarul lui A. H. Vostov, Petersburg, 1858-1861, și Fr. Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1802-1865. Ele sînt departe de a epuiza întreaga bogăție a lexicului slav. Dintre glosarele complete la o serie de texte vechi slave, menționăm: Codex Marianus (1883, V. Iagic), Glagolita Clozianus (1893, V. Vondrák), Savvina Kniga (1903, V. Scepinkin), Psalterium Sinaiticum (1922, S. Severianov), Euchologium Sinaiticum (1934, St. Slónski), Codex Suprasliensis (1935, K. H. Meyer) etc. Slavistul român Ioan Bogdan de asemenea ne-a dat un glosar la traducerea medio-bulgară a Cronicii lui Constantin Manasses (din secolul XIV), în ediția apărută postum în 1922. Glosarul conține 6500 cuvinte și completează pe al lui Miklosich. Încă din 1927, Lavrov atrăgea atenția asupra importanței documentelor slavo-romine.

Valoarea și importanța slavonei de redacție românească («vechea slavo-romină») a fost recunoscută de mult. Cele trei tipuri, muntenesc, moldovenesc și transilvănean, la baza cărora stă redacția medio-bulgară cu influențe sîrbești pentru Muntenia și Transilvania, cu influențe rusești și ucrainiene pentru Moldova, sînt deja distinse și identificate (vezi D. P. Bogdan, *Characterul limbii textelor slavo-romine*, București, 1946, și P. P. Panaitecu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959). Materialul românesc furnizat de textele slavo-romine a fost folosit și interpretat în lucrări fundamentale de O. Densușianu și acad. Al. Rosetti. Ion Bogdan arată (*Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, 1413-1508. București, 1905), că din punct de vedere lexical, limba acestor documente se caracterizează, față de cea medio-bulgară din secolele XII-XIV, printr-o sumă mai mare de elemente bizantine și neogrecești, prin numeroase elemente turcești, ungurești și romînești.

În 1911, Gh. Ghibănescu publică un Slovar slavo-romin (74 pag.). Gr. Nandriș, în *Documente romînești în limba slavă din*

mănăstirile Athos, 1372-1657, București, 1937, descrie condițiile istorice în care redacțiile medio-slave (medio-bulgară, slavona srbă, slavona rusă) au influențat limba slavă scrisă la noi. În *Documente slavo-romine din Sibiu (1470-1653)* și *Documentele Țării Românești, I, Documente interne (1369-1490)*, editate în anul 1938 și interpretate de P. P. Panaițescu (*Documentele slavo-romine din Muntenia*) se remarcă elemente noi privilegiate la evoluția limbii slave bisericești în Țara Românească. D. P. Bogdan (*Diplomatica slavo-romină*, 1956), și alții, arată necesitatea extragerii de materiale pentru dicționarul istoric al limbii române și din textele scrise în slavonă sau latină, anterioare primelor texte românești. Importanța unui dicționar complet al slavonei din Țările Românești pentru studierea istoriei limbii poporului român, în strânsă legătură cu aceea a popoarelor slave vecine, a instituțiilor social-politice de-a lungul veacurilor, valoarea lui pentru istoria culturii și limbii române sînt de necontestat. El trebuie să se bazeze pe documentele scrise în Țara Românească, Moldova, Transilvania (hrisoave, porunci, scrisori domnești, scrisori particulare, care ajung pînă la 7000 de bucăți), pomelnicul de la Mînăstirea Bistrița, precum și altele mai noi, cît și cronicile slave din Moldova și Țara Românească. Pe lîngă textele juridice, beletristice, redactate sau copiate la noi, textele religioase redactate în țara noastră de scriitorii romîni, cunosători ai slavonei inclusiv însemnările originale pe marginea textelor copiate, inscripțiile de orice fel, de la biserici și mînăstiri, trebuie să fie amănunțit cunoscute. În acest caz, dicționarul va putea fi un repertoriu complet al cuvintelor înfîlțite în textele slavo-romine, cu toate sensurile atestate. Institutelor de specialitate și slavistilor romîni le revine o sarcină de mare importanță prin această contribuție ce o vor aduce la lexicografia istorică slavă și romînă.

4. O CULGERE INEDITA DE INVĂȚĂTURĂ ALE MINTUITORULUI?

Jean Daniélou, *Un recueil inédit de paroles de Jésus?*, pp. 38-49, în «Études», Juillet-Août, 1959, Paris, analizează datele unor culegeri de texte quasievangelice, puse în lumină de Jean Dorese: *Les livres secrets des gnostiques d'Égypte*, Paris, Plon, 1958, *L'Évangile selon Thomas ou les Paroles de Jésus*, Paris, Plon, 1959. Manuscrisele fac parte din codici găsiți în

1945, la Nag-Hammadi, în Egipt. S-au extras 118 cuvinte așa zise ale lui Hristos, din care unele seamănă cu cele conținute în Evangheliile canoace. Cei 13 codici, scriși pe papyrus și legați în piele, constituie un izvor senzațional cu privire la creștinismul primar. Aceste documente datează din secolul IV și reproduc opere anterioare. Ele constituiau biblioteca unei comunități gnostice.

Sfîntul Irineu ne vorbește în opera sa de o Evanghelie a adevărului, scrisă de gnosticul Valentin. Ea poate fi identificată acum în codicele 13, codicele Jung, și a format obiectul unei ediții însoțită de traduceri: Franceză, engleză, germană, făcută de H. Ch. Puech, M. Malinine și Gilles Quispel. De asemenea s-a identificat Parafraza lui Set, rezumată de Hipolit al Romei în *Respingerea ereticilor*. (Serge Hulin, *Les Gnostiques*, ed. «Que sais je?», P.U.F., 1959). Gnosticismul a cunoscut o deosebită dezvoltare în Egipt, începînd cu secolul II, avînd reprezentanți ca Basilide, Valentin, Teodot, Heracleon. Sfîntul Irineu menționează sectele gnostice în opera sa. În secolul III, Mani e moștenitorul gnosticismului. În secolul IV, acesta din urmă amenință să cuprindă cît mai mult teren. Dualismul său radical: omul e captiv într-o lume rea, aspirînd să se elibereze, ducea la o revoltă împotriva cosmosului. Dualismul său ontologic e opusul creștinismului. Pentru creștinism, lumea e frumoașă, bună, ea nu e condamnată. Clement de Alexandria ne procură un tablou veridic al gnosticismului. Doctrina esoterică a gnosticismului pretinde că e revelația secretului unic, ascuns în toate religiile. Gnosticismul a folosit speculațiile gnozei iudaice asupra primelor capite ale Genezei și tradițiile apocrife ale iudeo-creștinismului. În Evanghelia lui Filip (traducerea germană de H. M. Schenke, în «Theologische Literaturzeitung», 84, 1959, pp. 1-25), se găsesc elemente ale tradiției creștine apocrife, amestecate cu elemente gnostice. De asemenea, Evanghelia lui Toma aparține grupului de apocrife ale Noului Testament. În unele opere ale Sfinților Părinți se găsesc cuvinte ale Mîntuitorului care nu se află în Evangheliile canoace. Sfîntul Irineu citează fraza: «Fericit cel ce a existat înainte de a fi fost născut». Origen, în Omiliile la profetul Ieremia, III, 3, scrie: «Am citit undeva că Mîntuitorul a zis: Cel ce e aproape de Mine, e aproape de

foc, și cel e departe de Mine, e departe de Împărăție». Papirusurile descoperite la Oxyrhynchos în 1897 și 1903 prezintă cuvintele, loghia, atribuite lui Iisus și necunoscute de alte izvoare de cultură.

Un grup din aceste cuvinte nu fac altceva decât să reia cuvinte care se găseau deja în Noul Testament. Diferența dintre ele a fost studiată de Gilles Quispel, *The Gospel of Thomas and The New Testament*, Vig, Christ, 9 (1957), pp. 189-207, și Antoine Guillaumont, *Sémitismes dans les Logia de Jésus retrouvés à Nag-Hammadi*, în «Journal Asiatique» (1958), pp. 113-123. Forma pe care sentințele, cuvintele evanghelice o iau în textul Loghia diferă de textul grec din Noul Testament și se apropie de cel în limba siriacă. Un caz deosebit de interesant ni-l procură așa zisele parabole. El a fost studiat de Gérard Garitte și L. Cerfaux, *Les paraboles du royaume dans l'Évangile de Thomas*, Muséeon, 70 (1957), pp. 307-329. În Evanghelia lui Toma, parabola oazei pierdute se termină astfel: «După ce a găsit-o, El a zis: Te iubesc mai mult decât pe cele nouăzeci și nouă». Se pare că Evanghelia lui Toma cunoaște Evangheliile sinoptice. Nu e exclus ca în aceasta să se păstreze o formă aramaică primitivă, anterioară traducerii în limba greacă a cuvintelor Mântuitorului.

Problema e departe de a fi rezolvată. Un alt grup de Loghia conține cuvinte, ce nu se găsesc în Evangheliile canonice, însă nu sînt cunoscute prin scrierile apocrife, sau prin citatele, ce se află în Sfinții Părinți. Evanghelia lui Toma ar fi un izvor pentru cunoașterea evangheliilor iudeo-creștine. În Evanghelia Egiptenilor se găsesc câteva loghia, care corespund unui text din Epistola lui Clement. Evanghelia lui Toma nu prezintă o culegere de cuvinte inedite ale Mântuitorului, ci sînt imprumutate de la sinoptici sau modificate. Ea nu e propriu zis o scriere gnostică. Gnosticismul e o doctrină bine definită, conținînd elemente ușor de recunoscut. Cosmologia lui dualistă consideră lumea ca o închisoare, din care sufletul trebuie să evadeze. Ea se găsește descrisă într-o bună parte a operelor pe care ni le-a scos la lumină descoperirea de la Nag-Hammadi: Parafraza lui Set, Ipostazia Arhontilor, Apocriifa lui Ioan. Evanghelia lui Toma provine din literatura iudeo-creștină. (Jean Daniélou, *Théologie du Judéo-christianisme*, Paris, Desclée, 1958). Interesant e faptul

că literatura iudeo-creștină, care e prima literatură creștină necanonică, — e formată în mare parte din apocrife ale Noului Testament. Exemplu: Evanghelia lui Petru, Epistola Apostolilor, Faptele lui Ioan. Această literatură atribuie Mântuitorului învățături și revelații, care în realitate nu-s decât speculațiile și creația autorilor înseși. Parța ne prezintă parabole extraordinare cu privire la Hristos, însă e prea evident că ele nu-s decât creații ale acestui mediu iudeo-creștin arhaic.

Ne aflăm într-un mediu, unde alături de scrierile neotestamentare și tradiția apotolică, există deja o speculație teologică, care reia, deslășoară, și, cîteodată deformează învățătura lui Hristos. Analogiile dintre Evanghelia lui Toma și scrierile iudeo-creștine sînt numeroase. În acest mediu i se dă lui Iacob un rol proeminent. H. Ch. Puech a arătat că accentul unilatéral de importanță, acordat lui Iacob în Evanghelia Evreilor, e o trăsătură sigură iudeo-creștină. Literatura iudeo-creștină a avut ca prim leagăn Siria, în prima jumătate a secolului II.

Doresse prezintă o interesantă precizare. El notează că autorii vechi leagă viața lui Toma de orașul Edessa. Aici ar fi fost înmormîntat, după ce a evanghelizat pe Persi. Cînd mai tîrziu se va face din Toma, apostolul Indiei, se va mai păstra faptul că moaștele sale au fost aduse la Edessa. Sfîntul Efrem, marele poet al Siriei orientale, va elogia această prezență a moaștelor lui Toma în orașul său. Se păstrează de asemenea Faptele lui Toma compuse la Edessa în secolul III și care au o legătură cu Evanghelia. În ele se poate citi: «Toma a fost inițiat la învățătura secretă a lui Hristos». Doresse vede aici o aluzie la Evanghelia lui Toma. Aceasta a putut fi scrisă în limba siriacă la Edessa, în prima jumătate a secolului II, aparținînd aceluiași grup ca și Odele lui Solomon, scrise tot aici. Astfel ne apare Evanghelia lui Toma, ca o moștenire a perioadei, cînd creștinismul era încă angajat în forma de gîndire semilică, cu o speculație sub formă mai mult mitică decât intelectuală. Nu e vorba de o nouă Evanghelie, însă descoperirea nu e mai puțin uimitoare.

5. TALISMANE GNOSTICE DIN SECOLUL III ÎN TRANSILVANIA.

Lucia Teșosu-David, în *Un nou abraxas* la Porolissum, p. 463-467, în Studii și

Cercetări de istorie veche», 2, 1959, București, arată că Muzeul raional din Zalău, a achiziționat printre colecțiile de anticități o gemă, dintr-o varietate de jaspis, de formă ovală, 17 mm lungime, 14 mm lățime și 4 mm. grosime. Pe suprafața obiectului e gravată o figură cu cap de pasăre, bust, și brațe de om și cu doi șerpi în loc de picioare. Capul figurii, fiind să reprezinte pe acela al unui cocoș, e ridicat în sus. Figura ține în mână dreaptă un bici cu sfoară lungă, iar în stînga un scut. În cîmpul gemei se văd trei stele, fiind să indice natura divină a figurii reprezentate. Obiectul face parte din categoria abraxasurilor, denumire improprie dată talismanelor purtate de gnostici. Acest apelativ se datorează șefului unei secte gnostice din Egipt, Basilide, care numea divinitatea supremă gnostică, Abraxas. Dintre gemele gnostice, înfățișînd o întreagă gamă de figuri fantastice, cu capete de animale, păsări, zeități orientale, stele, tipul cel mai caracteristic îl constituie figura cu cap de cocoș, simbolul rațiunii, cu doi șerpi în loc de picioare, simbolizînd cuvîntul și inteligența, (logosul și nusul). Gema de la Porolissum datează din secolele II-III ale erei noastre. Geme gnostice se mai cunosc la Roma, Orlea, Dinogetia. (G. Ștefan în Dacia, VII-VIII, 1937-1940, pp. 419-421).

Cine au fost purtătorii lor? Adepții gnosticismului? Problema e strîns legată de răspîndirea creștinismului în Dacia romană. Vasile Pîrvan considera răspîndirea creștinismului în Dacia, înainte de anul 271, drept «o necesitate logico-istorică». Primită cu rezerve de cercetători (Constantin Daicoviciu, *Există monumente creștine în Dacia traiană?*, în Anuarul Institutului de Studii clasice, Cluj, III, 1933-1935, p. 192-203, M. Macrea în Dacia, 1945-1947, I. Barnea, *Contribuții la studiul creștinismului în Dacia*, în Revista Istorică Romînă, vol. XIII, 1943, p. 32-42. C. Daicoviciu, *În jurul creștinismului din Dacia*, în Studii, I, 1948, pp. 122-127), teza lui Pîrvan e de nesusținut, deoarece cercetările întreprinse au dovedit că o răspîndire în masă a creștinismului la populația daco-romană, nu e posibilă înainte de secolul IV.

Constantin Daicoviciu precizează «S-ar mai putea bănui că razele elemente creștine din această epocă vor fi mai curînd în rîndurile populației flotante a provinciei (militari, negustori, oameni de adminis-

trație civilă) sosită mai ales din Orient», Neavînd atestate comunități creștine înainte de părăsirea Daciei, cu altă mai puțin se poate presupune doar pe baza a două abraxasuri, existența unei comunități gnostice la Porolissum. Pentru Porolissum monumentele epigrafice confirmă prezența orientailor, aici. E posibil ca abraxasurile să fi fost purtate de persoane, care ignorau complet semnificația lor religioasă. Ele aveau o largă circulație în secolele II și III.

6. PRIMA CARTE ROMINEASCA TIPĂRITA.

Augustin, Z. N. Pop, *Le premier livre publié en roumain*, pp. 126-128, în *Revue roumaine*, 4, 1959, București, menționează că apariția primelor opere în cultura tuturor popoarelor, folosind limba națională a țării, marchează o dată esențială, momentul istoric, cînd masele își afirmă voința lor de a se folosi de limbajul zilnic în textele tipărite. Se cunoaște lupta aprigă pe care au dus-o popoarele în evul mediu pentru a introduce limba națională în biserici, în viața publică, în documentele scrise. Acest drept spiritual pretutindeni s-a izbit de rezistența nobililor, a monarhiei și chiar a clerului uneori. Pentru Catehismul luteran, tradus în romînește la Sibiu în 1544, nu avem decît indicații epistolare și un ordin de plată «pro impresione catechismi valachicis». Opera în sine, tipărită, nu se cunoaște. Cartea romînească, cea mai veche, cel mai prețios incunabul cunoscut în limba romînă, din care s-a păstrat un exemplar, e *Intrebare creștinească*, apărută la Brașov în 1559. În 1557, Coresi tipărește un Triod-Pentecostar. După această dată, el vine de la Tîrgoviște la Brașov, cu literele, și își instalează matricea la biserica Sfîntul Nicolae, din Schei. S-au împlinit 400 de ani de cînd Coresi din Tîrgoviște, venit de dincoace de Carpați, cum se numește el însuși în prologuri și epiloguri, — a tipărit la Brașov o carte scrisă în romînește. Apariția ei, ca și a altor texte romîne și slavoromîne, care ies de sub teascurile lui Coresi între 1559 și 1581, constituie o vi-guroasă afirmare a limbii poporului romîn.

Intrebarea creștinească e adaptarea unui catehism al lui Luther (1529) și totodată o compilație de diverse alte texte similare. În anul apariției sale, 1559, croniciarii germani din Transilvania, Simon Massa și

Marcu Fuchs, menționează că la Brașov, fruntașii orașului se străduiesc să reformeze cultul ortodox al Valahilor, «propunându-le în acest scop lectura și studiul calchismului». Pentru a face mai puțin vizibilă această intenție, introducerea întrebării creștinești, menționează numele episcopului Sava din Transilvania și a mitropolitului Efrem al Valahiei. Ceea ce rămâne important și dă un caracter progresist aceleia opere, e întrebarea limbii vorbite în masă: «mai bine cinci cuvinte cu înțeles decât o mie de cuvinte neînțelese în limbi străine» (Evangelheliar, 1561, Brașov). Textul, în pofida slavonismelor și germanismelor, care se găsesc în vocabularul primei tipărituri românești, reprezintă, în ceea ce privește stilul, o etapă evaluată în raport cu modul de expresii al manuscriselor mai vechi.

Carlea, de format 21×14,5 cm, cuprinde 14 și 16 rânduri pe pagină. Până în 1921 nu se știa de existența ei, când a fost descoperită printre lucrări de literatură populară din Ieud, în nordul Transilvaniei. Unul exemplar se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R.

7. O NOUĂ IMAGINE DESPRE ÎNCEPUTURILE ARTEI FEUDALE ROMÂNEȘTI.

Până în ultimii ani se făcea un salt uriaș de 9 veacuri între etapa romano-bizantină și așa zisul început al artei feudale românești exemplificat prin bisericile Sfântul Nicolae Domnesc și Sfânt Nicoară din Argeș. Cercetările arheologice recente conturează monumente ale artei paleocreștine, în deosebi în Dobrogea, numeroase biserici, inscripții, încă necercelate din punct de vedere artistic și care sînt dovada unei dezvoltări orășenești la Dunărea de Jos, în strînsă legătură cu lumea balcanică și bizantină. În secolele IV-VII se continuă cu relativă strălucire vechea cultură greco-romană în Scitia minor. Părerea că începuturile artei feudale românești se situează abia în secolul XIV, e depășită. Concluziile noi, de ordin istoric, cu privire la vechimea monumentelor feudale pe teritoriul românesc, la Dunăre și în Transilvania, cit și studiul iconografic al monumentelor românești din Transilvania, zdruncină concepția veche. Din punct de vedere administrativ, teritoriul de la Dunărea de Jos e înglobat în imperiul bizantin, sub forma ducatului Paristrionului (Paradunavon). Aici se dezvoltă

o civilizație de tip feudal, constituită încă din prima jumătate a secolului X. Se construiesc cetăți și fortificații militare. Izvoare bizantine atestă refacerea unor edificii de apărare, existente la Dunăre, în dată după incidentele militare dintre Tzismeskes și cnezul kievian Sviatoslav, care a avut drept consecință pătrunderea din nou a bizantinilor în aceste ținuturi. Activitatea constructivă a dobîndit proporții cu totul noi la începutul secolului XI, sub Vasile II Bulgarocratul, preocupat de consolidarea hotarului dunărean.

Monumentele de arhitectură de la Dunărea de Jos, descoperite pînă astăzi, aparțin secolelor X-XII. O primă grupă e alcătuită din cetatea Capidava, cetatea de la Garvân-Dinogetia, așezată într-o insulă nu departe de Galați și aceea din grindul dunărean, numit Păciul lui Soare, de lângă Ostrov. O altă grupă o formează schitul rupestru de la Basarabi, biserica cimitirului de la Dinogetia și biserica de la Niculițel. Se poate stabili că majoritatea centrelor militare sau orășenești, formate la Dunărea de Jos, în evul mediu timpuriu, sînt situate pe locul sau chiar pe ruinele zidurilor unor așezări romane. La construirea monumentelor de mai sus au fost reutilizate sub diferite forme, materiale din vechile construcții militare sau orășenești romano-bizantine, distruse în secolele 7-8, de năvălirile avarilor, slavilor, bulgarilor. La Dinogetia, cetatea romano-bizantină distrusă în secolul VI, a fost refăcută din materialele vechi, de constructorii bizantini, reveniți la sfîrșitul secolului X, sau începutul celui următor. S-a curățat mai înlii stratul de dărămături al cetății romano-bizantine, s-a nivelat terenul din jur și s-au ales pietrele mai mari, cu care s-au înălțat apoi zidurile. Între materialele folosite la construcția bisericii apar fragmente de olane și cărămizi, ce poartă desene asemănătoare celor găsite în Bulgaria și la Kerson, din aceeași epocă. În alte centre, mai puțin cercetate, ca Axiopolis, Isaccea (Noviodunum), Niculițel — se poate constata de asemenea construirea unor așezări feudale timpurii pe ruinele romano-bizantine. În Noviodunum s-au găsit numeroase urme arheologice și monede din sec. X-XII, care arată o intensă locuire a așezării în această perioadă. Ceramica de aici dovedește că viața așezării s-a continuat și în următoarele două secole. Sistemul de construcții, legarea pietrelor brute amestecate pe alocuri cu blocuri fasonate

și fragmente arhitectonice ale vechilor cetăți romane, ca pământ sau lut galben, e folosit la Capidava, la bisericuța de la Niculițel. Acest sistem local rudimentar e întâlnit la refacerea cetăților din sec. VII și VIII în Dobrogea și în arhitectura bulgară. La biserica cimitirului de la Garvân-Dinogetia din sec. XI, bolovanii înecați în mortar solid, formează rânduri orizontale, alternând cu cîte trei șiruri de cărămizi dispuse regulat. Acest procedeu al zidirii în asize e caracteristic arhitecturii bizantine și balcanice, începînd cu secolul X. El va constitui o trăsătură comună a monumentelor din Țara Românească, ce a evoluat în strînsă legătură cu arhitectura bizantină pînă în secolul XIV. Sistemul e folosit la cele două biserici de la Turnu-Severin, care aparțin foarte probabil secolelor XII-XIII cît și bisericilor Sin Nicooară și Sfîntul Nicolae Domnesc din Argeș. Puntea de legătură între lumea bizantină și Muntenia o formează arhitectura din Dobrogea, care va influența și nordul Dunării, într-o fază timpurie, anterioară influenței sîrbești. În stadiul actual al cercetărilor se profilează începutul dovezii materiale a existenței la Dunărea de Jos, în sec. X-XII, a unor cetăți și monumente religioase, care indică dezvoltarea unei civilizații de tip feudal, în legătură cu civilizația bizantină.

Schitul rupestru de la Basarabi, biserica cimitirului de la Garvân-Dinogetia, biserica mînăstirească de la Niculițel, pun într-o nouă lumină întregul proces de formare a artei românești și legăturile ei cu Bizanțul. Complexul de paraclise și chilii, săpate în stîncă la Tibîșirului de la Basarabi, e cel mai vechi monument din acest grup. Format dintr-o biserică, trei paraclise, camere funerare și chilii, legate între ele prin coridoare înguste și joase, dispuse la diferite niveleuri, monumentul a fost datat pe baza unui grafit cu caractere chirilice, din anul 992 (6500), care se află la intrarea în biserică pe peretele exterior, unde sînt săpate și două cruci. Arhitectura acestui monument are o serie de trăsături de plan și structură comune, cu unele biserici rupestre capadociene, considerate de tip arhaic. Existența unui astfel de monument pe teritoriul dobrogean, trebuie probabil pusă-n legătură cu mișcarea călugărimii orientale spre vest, începută din cauza iconoclasmului, care a durat și în secolele următoare. Monumentul de la Basarabi reprezintă pentru istoria artei feudale din țara noastră, cel mai vechi docu-

ment de arhitectură și pictură, cunoscut pînă azi. El ne ajută să cercetăm și să lamurim caracterul unor biserici datate din sec. XIII-XIV din Țara Românească și Hațeg. (În biserica rupestră din Corbi, apar în pictură elemente de iconografie capadocienă. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie*, Paris, 1932, p. 423-424). Biserica cimitirului de la Dinogetia, datată către mijlocul sec. XI, e semnificativă pentru arhitectura bizantină propriu-zisă. Ea e de plan pătrat, culorile de tempera sînt dominate de un roșu-cărămiziu, la care se adaugă albastrul-cenușiu și ocrul. Biserica de la Niculițel, datînd de la sfîrșitul sec. XI sau începutul sec. XII a fost fondată pe stîncă, din cărămizi romane, luate din valul învecinat. S-a păstrat doar temelie. Planul e treflat, iar pardoseala din cărămizi. Probabil aici exista o așezare mănăstirească. Planul treflat ca și sistemul de construcție al bisericii de la Dinogetia, ne fac să nu mai atribuim ca pînă acum exclusiv influenței sîrbo-atomile planul treflat și sistemul bisericesc de construcție din Țara Românească, deoarece acestea apar la Niculițel cu două secole înainte de venirea lui Nicodim în Oltenia.

În domeniul religios, existența unei organizații bisericești paristriene, subordonată patriarhiei constantinopolitane, al cărui centru mai vechi era Dristra, s-a deplasat în secolele XII-XIII la Vicina, unde a rămas pînă la mijlocul sec. XIV. Aici se presupune că au existat clădiri de amploare și aspect grandios. Ne lipsesc în stadiul actual al cercetărilor, o serie de dovezi pentru a vedea legătura dintre monumentele dobrogene din sec. X-XIII și cele înălțate în nordul Dunării și în Transilvania, în aceeași vreme. Pînă acum numai bisericele de la Turnu Severin, judecînd după procedeele de plan și structură, ceramică, se integrează cel mai bine veacului XIII, reprezentînd un ecou mai îndepărtat al extinderii pe întreaga arie a Dunării și în nordul ei, a artei bizantine care s-a împămîntenit și dezvoltat în ținuturile dobrogene.

Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră a constituit neîntrerupt un focar de civilizație și artă, din secolul X pînă în secolul XIV, primind și integrînd concepții și procedee proprii artei bizantine — condițiilor locale. Privită în această lumină, Biserica domnească de la Argeș capătă cu totul alt înțeles: Clitonia Basarabilor este

rezultanta, iar nu începutul unei îndelungate perioade de asimilare a artei și culturii bizantine, proces ale cărui origini le cunoaștem azi, prin monumentele secolilor X-XII, din Dobrogea. (Corina Nicolescu, *Începuturile artei feudale din țara noastră în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, p. 47-59, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, 1, 1959, București).

8. POLIELEUL ȘI CİNTECUL ROMINESC VECHI.

George Breazul, în *Un muzicant român peste hotare în secolul XIV*, în *Muzica*, 2, 1960, București, precizează că printre manuscrisele slavonești din Valahia și Moldova, descoperite și publicate de învățatul rus Iațimirski, se află și un Polieleu, «opera lui Kir Filotei monahul, fost mare logofăt al lui Mircea Voevod». Această cântare bisericească, există și în diferite manuscrise, la Neamț, Dragomirna, ajungând pînă la Moscova și Arhanghelsk. Manuscrisul e important prin faptul că arată dezvoltarea muzicii rominești din vremea lui Mircea cel Bătrîn și raporturile acesteia cu cea moldovenească. În «Călătoria lui Mazarin în Iad» se menționează un cântăreț grec, ce a venit în Valahia, unde a avut succes. Un alt document conține o informație referitoare la colindătorii de la curtea regală a Arpadinilor, pe la 1219. «Printre acești colindători era și unul de origine rominească din Ardeal». Pentru a înțelege dezvoltarea muzicii rominești din evul mediu, trebuie cercetat folclorul și literatura orală a rapsozilor. Iorga afirmă despre balada populară rominească: «Cu balada a început în Apus și Răsărit, adunarea poeziei populare. «Rămășițele din poezia veche» ale episcopului scoțian Percy seamănă cu cîntecele noastre bătrînești și rostul lor fusese același: a păstra o tradiție istorică nescrisă». Cîntecul popular ca factor fundamental de documentare este evident. În afară de cântăreții bisericești, executanții muzicii laice sînt greu de identificați, documentar, pentru perioada evului mediu. Cronicarul bizantin Dukas mențio-

nează că sultanul Baiazid Fulgerul se înconjurase de o mulțime de tineri de diferite naționalități, aleși dintre prizonierii de război, pe care-i punea să-i cînte. Printre ei, alături de greci, sîrbi, albanezi, unguri, saxoni, bulgari și latini, erau și valahi.

Într-un document scris, e semnalat în 1399 la Marienburg un «Spilmen us der Walechyen». Descoperirea acestui document arată prezența unui cîntăreț valah în sfera muzicii medievale a Apusului. Rămîne de cercetat în ce împrejurări a ajuns acest cîntăreț valah la Marienburg.

La curțile princiare ale slavilor, barzii cîntau acompaniați de gusle, izbînzile sau înfrîngerile. Poemele rusești dintre care acela închinat campaniei prințului Igor împotriva Polovțienilor (anii 1185-1186), «zadonșina» din secolul al XV-lea, înfățișînd victoria lui Donskij, ducele Moscovei asupra tătarilor în 1380, amintesc numele unui cîntăreț. Cronicarul polonez Matei Strykowski scrie în cronică sa polonă-lituană, (partea referitoare la țara noastră e tradusă în romînește de B. Petriceicu-Hăjdeu, în *Archiva istorică a Romîniei*, t. II, 1885), în urma călătoriei făcută în 1574-1576, cu privire la cîntec: «... Acest glorios și antic obicei se păstrează pînă astăzi... în Muntenia, în Transilvania, în Moldova și în alte țări, precum mă încredințai eu însumi și auzii deajuns cu propriile urechi în toate adunările acelor popoare... unde faptele oamenilor renumiți sînt celebrate prin cîntece cu acompaniamentul viurilor, alăuteilor, cobzelor, arfelor, căci poporul de jos se desfătează peste măsură, ascultînd marile vitejii ale principilor și voinicilor». În 1523 la Brașov sînt menționați «tli ioculatori». În documentele rominești abia în a doua jumătate a secolului XVI-lea se specifică profesiunea de «alăutar», de lăutar.

Iorga afirmă «că de la luthierii depărtatului ev mediu pînă la alătarii de pe vremea lui Mircea-cel-Bătrîn, este o continuă dezvoltare». Documentul din 1399 care semnalează lăutarul valah, ne furnizează prima dată precisă în istoria muzicii rominești.

LECTOR,

D O C U M E N T A R

LUCRĂRILE CONGRESULUI AL X-lea AL UNIUNII CREȘTINE-DEMOCRATE (C. D. U.)

În zilele de 21-26 iunie a.c. au avut loc lucrările Congresului al X-lea al Uniunii Creștine Democratice (Christlich-Demokratische Union) din Republica Democrată Germană.

Lucrările Congresului s-au ținut în Thüringen-Halle, din Ehrfurt, Turingia, regiune în sudul Germaniei.

Ca mai toate orașele Germaniei, Ehrfurt-ul este un vechi oraș industrial; el însă este renumit și pentru culturile de cereale, legume, și mai ales de flori, care se fac pe terenurile din jurul lui, din care pricină i s-a mai zis și «orașul florilor».

În ziua de 21 iunie, înainte de amiază, participanții la Congres au fost primiți de președintele Sfatului Comunal al orașului Ehrfurt, iar după amiază au vizitat expoziția concursului grafic, organizată și deschisă în cinstea celui de al zecelea Congres al C.D.U.

În după amiaza aceleiași zile, participanții au făcut un pelerinaj la Buchenwald, unde au fost depuse coroane de flori pentru soldații sovietici morți în cel de al doilea război mondial, cum și pentru luptătorii antifasciști.

La Buchenwald, conducătorii Germaniei hitleriste înființaseră un mare lagăr, unde au întemnițat, au torturat și au asasinat oameni care nu împărtășeau convingerile lor, oameni care iubeau pacea și adevărata democrație.

Într-o pădure de fagi, pe muntele Ettelsberg, în apropiere de Weimar, orașul lui Goethe, al lui Schiller și al altor mari fii ai poporului german, — la Buchenwald, conducătorii hitleriști au întemnițat oameni din 28 de țări ale Europei. Se văd și astăzi celulele în care au fost întemnițați, cum și mijloacele de tortură prin care au fost exterminați mare parte din cei ce au avut nefericita soartă de a fi fost internați în acest lagăr înfiorător.

Aici au fost asasinați 56.000 de luptători antifasciști, printre care și cițiva pastori germani.

La Buchenwald a fost asasinat marele fiu al poporului german, luptător neînfricat pentru pace și socialism, Ernst Thälmann.

Buchenwald-ul este o tristă și dureroasă amintire, dar în același timp și un loc unde se poate învăța mult din greșelile trecutului.

Pentru cinstirea neînfricaților luptători ce au fost întemnițați și în mare parte asasinați aici, pentru înfierarea cruzimilor de atunci, cum și a celor ce au dat ființă acestor feroase lagăre, — la Buchenwald a luat ființă în 1958 un așezămînt (Memorial), unde oameni din Germania și din alte țări merg să cunoască și să învețe ce a fost odios în trecut, cum și ce trebuie făcut pentru azi și, mai ales, pentru mîine.

Pentru a arăta însemnătatea acestui așezămînt, dăm o parte din cuvîntarea rostită de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Germane, Otto Grotewoll, cu prilejul inaugurării, la 14 septembrie 1958 :

«În cinstea tuturor celor care au dat ceea ce aveau mai bun și mai prețios — viața lor —, noi am ridicat aici, în inima Germaniei, pe acest pămînt îmbibat de sînge, un Memorial destinat să servească de îndemn pentru timpurile viitoare.

Acest monument nu este din pietre moarte. El trebuie să arate generațiilor viitoare gloria nepieritoare a luptei curajoase împotriva tiraniilor, pentru pace, libertate și demnitate umană.

Astfel, noi vrem să spălăm în fața întregii lumi, numele de german, pătat de fascismul hitlerist.

Acest monument va simboliza prietenia pentru marele popor sovietic, care a eliberat țara noastră și Europa de fascismul hitlerist.

În acest moment solemn, noi strigăm : «Glorie și onoare eroilor rezistenței și victimelor teroarei fasciste !».

Reuniți în acest loc, noi ridicăm glas, adresîndu-ne către toți și către toate, din Germania și de dincolo de frontierele noastre.

Pe cei ce trăiesc, îi chemăm la acțiune. Îi îndemnăm să nu slăbească lupta lor împotriva fascismului și să conducă pe oameni spre noi succese pentru pacea lumii.

Apelul pe care-l lansăm aici, «popoare din toate țările, apărați cu tărie bunul cel mai prețios al omenirii : pacea» —, acest apel face din serbarea noastră o manifestare de luptă împotriva preparativelor unui război atomic imperialist, de care este amenințat astăzi poporul german și întreaga umanitate de către Germania Occidentală.

Fascismul hitlerist a fost zdrobit din punct de vedere militar, în 1945, însă rădăcinile lui n-au fost smulse decît într-o parte a Germaniei, în Republica Democrată Germană.

Aici, terenul fascist și militarist a fost adînc răscolit și s-a pus fundamentul unei Germanii noi, care are ca sarcină salvarea păcii.

La noi, ațîțarea la ură împotriva altor popoare și propaganda pentru război sînt pedepsite de lege. Aici, oamenii sînt eliberați de exploatare și

oprimare și se bucură, într-o societate socialistă, de o viață fericită și prosperă.

Republica Democrată Germană vrea să trăiască în pace și prietenie cu toate puterile lumii. Pentru aceasta, pe teritoriul său, pacea și umanismul au găsit o patrie în Germania.

Într-o parte a Germaniei, marele ideal al luptătorilor antifasciști a devenit o realitate. Un stat iubitor de pace a fost creat aici, care nu va mai amenința niciodată alte popoare.

Două state germane se prezintă astăzi lumii. Unul a învățat lecțiile greșelilor trecute, din istoria Germaniei. El a tras bune și drepte învățături. Este Republica Democrată Germană, un stat al păcii și al socialismului.

Statul German Occidental, în schimb, este fortăreața reacțiunii, unde militaristii și fasciștii au revenit la putere, și ale căror fapte retrograde reflectă caracterul agresiv. Astfel, în Germania Occidentală, vechiul sistem fascist a revenit la modă.

Este timpul — marele timp — de a se schimba situația în Germania Occidentală. Nu putem îngădui ca lumea să fie aruncată încă o dată în sine și mizerie, ca popoarele să fie tirite la marginea unei catastrofe. Hotărîrea stă în mâinile oamenilor care doresc pacea. Depinde de ei ca popoarele să urmeze drumul păcii, sau să se îndrepte către prăpastia unui al treilea război mondial».

După depunerea coroanelor de flori la Buchenwald, participanții au vizitat orașul Weimar, în care există și astăzi casele-muzeu în care au trăit Goethe și Schiller.

În seara aceleiași zile, au asistat la un concert religios, dat în monumentală biserică augustină din Ehrfurt.

Marele reformator Luther și-a făcut studiile în Ehrfurt, unde a venit la 17 iulie 1501, spre a studia dreptul.

Împotriva dorinței tatălui său, la 17 iulie 1505, el a intrat în mînăstirea ordinului Augustinilor, dorind să se facă monah, dorință ce i s-a împlinit abia în septembrie același an, cînd a fost primit în rîndul noyicilor augustini.

Se păstrează pînă astăzi camera (chilia) în care a trăit Luther în timpul cît a fost în slujba Bisericii Romano-Catolice.

Biserica augustină se păstrează în bună stare; parte din fostele chilii însă, au fost distruse de bombardamentele celui de al doilea război mondial, și într-un adăpost de sub aceste chilii și-au găsit moartea peste 200 de oameni.

Lucrările Congresului au început în dimineața zilei de 22 iunie. În afară de conducătorii Uniunii Creștine Democrată, au participat oaspeți din R.D.G. și din țări străine.

Din R.D.G. au fost reprezentanți ai Partidului Socialist Unit, cum și ai celorlalte partide care formează Frontul Național. De asemenea, au luat parte reprezentanți ai Comitetului Național de Luptă pentru Pace, reprezentanți ai Asociației de Prietenie Germano-Sovietică, ai Uniunii

Democrate a Femeilor, ai Tineretului Democrat, profesori de teologie, delegați din partea episcopilor etc.

Au fost și oaspeți din țări străine. Astfel : din Uniunea Sovietică a luat parte o delegație alcătuită din Episcopul dr. Turs din Riga și protopresbiterul Woolaid din Tallin ; din Polonia, o delegație alcătuită din d-nii Boleslav Piasecki, dr. Jerzy Hagmajer și Wittold Jankowski ; din Ungaria, protopresbiterul catolic Miklos Berestozcy, deputat în Marea Adunare Națională a R. P. Ungaria și dr. Lajos Varady ; din Bulgaria, dl. Pêtre Popstlatew, prim secretar al Comitetului Executiv al Consiliului Frontului Patriotic, și dl. Nikolai Gaidarow, Secretar al Comitetului Regional al Frontului Patriotic din Sofia ; din Republica Populară Română, Pr. Alexandru Ionescu, Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și deputat al Marii Adunări Naționale și dl. Ion Gross, protopop luteran al Raionului Sibiu ; din Franța, abatele Jean Boulier și prof. dr. Madaule ; din Italia, Don Andrea Gaggero, membru al Consiliului Mondial al Păcii și laureat al premiului Lenin, pentru întărirea păcii între popoare, baronul Umberto Zapuli cu soția și Alvaro Muzzi ; din Olanda, d-na Henriette Weststrate ; din Suedia, scriitorul Karl Otto Zamora, membru al Consiliului Mondial al Păcii ; din Marea Britanie, reverendul dr. Bryan Thomas din Londra.

Au fost, în afară de aceștia, mulți delegați din Republica Federală Germană.

Lucrările Congresului s-au desfășurat sub conducerea unui prezidiu alcătuit din membrii Comitetului Central al Uniunii.

Din prezidiu au făcut parte și președinții delegațiilor străine.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de către președinția Uniunii Creștin-Democrate, dl. August Bach.

După salutul adresat personalităților din R.D.G., cum și delegațiilor străine, s-a dat citire unei telegrame adresată președintelui Republicii Democrate Germane, Wilhelm Pieck.

A luat cuvîntul după aceea, dl. Hermann Matern, membru al Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Socialist Unit German (P.S.U.G.), și prim vicepreședinte al Camerei Deputaților (Volkskammer).

Făcînd o paralelă între felul cum s-a desfășurat viața politică și economică în cele două Germanii, — R.D.G. și R.F.G. —, după sfîrșitul celui de al doilea război mondial, dl. Matern a arătat că în Republica Democrată Germană, «noi ne găsim în dezvoltarea noastră pe drumul cel firesc al dezvoltării juste a societății umane și pe acest drum, noi am mers cu toții împreună. Noi am parcurs acest drum pînă aici cu succese mari și-l vom duce mai departe cu și mai mari biruințe».

După aceea, d-sa a dat citire unei scrisori adresate Congresului de către Comitetul Central al Partidului Socialist Unit German (P.S.U.G.), — scrisoare semnată de dl. Walter Ulbricht, prim secretar al Comitetului Central al P.S.U.G.

Dl. Max Seřrin, membru al conducerii Uniunii și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.D.G., luînd cuvîntul, a dat citire scrisorii

adresate Congresului de către dl. Otto Grotewohl, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Germane.

«În numele guvernului Republicii Democratice Germane, — spune în încheierea scrisorii dl. Otto Grotewohl —, exprim cu prilejul celui de al zecelea Congres, membrilor și activiștilor Uniunii Creștin-Dematocrite, recunoștință și mulțumire pentru activitatea lor în cauza întăririi păcii și orinduirii noastre socialiste. Luptăm mai departe activ pentru dreptul la viața națiunii germane și împotriva scopurilor agresive ale militaristilor din Germania de Vest.

Unitatea și coeziunea tuturor forțelor iubitoare de pace și democratice în Frontul Național al Germaniei Democratice este cea mai bună garanție, a succesului muncii noastre pentru prosperitatea Republicii Democratice Germane și a întregului popor german».

A urmat apoi referatul președintelui Uniunii Creștin-Dematocrite, dl. August Bach. Referatul a cuprins o documentată analiză a situației politice din cele două Germanii — R.D.G. și R.F.G. —, și a menționat contribuția pe care creștinii din R.D.G. au dat-o pentru refacerea țării și întărirea orinduirii socialiste, cum și greșeala ce o face Adenauer și acoliții săi, care împing parte din creștinii din R.F.G. spre o politică militaristo-revanșardă, ceea ce amenință viața întregului popor german, mînat spre prăpastia unui al treilea război mondial.

Referatul președintelui conchide :

«Creștini democrați ! Luptați pentru pace pe pămînt ; Lucrați pentru biruința socialismului ! Întăriți unitatea tuturor forțelor democratice în Frontul Național !».

Au urmat discuțiile asupra problemelor menționate în referat, cum și salutarile adresate Congresului de către delegațiile străine.

«În numele clerului și credincioșilor creștini din Republica Populară Romînă — a spus delegatul țării noastre —, vă rog să binevoiți a îngădui să aducem un călduros salut celui de al zecelea Congres al Uniunii Democrat-Creștine din Republica Democrată Germană și cele mai bune felicitări pentru lupta neobosită pe care dvs. o desfășurați pentru prosperitatea și întărirea țării dvs., și prin aceasta, pentru unitatea Germaniei precum și pentru apărarea păcii în lume.

«Astăzi, cînd dușmanii păcii fac tot ce le stă în putință pentru a menține încordarea internațională și a tulbura bunele rapoarluri dintre state, apare cu atît mai necesară unitatea de luptă a tuturor forțelor iubitoare de pace din lumea întregă.

«Clerul și credincioșii cultelor din țara noastră privesc cu bucurie eforturile încununate de succes ale tuturor oamenilor cinstiți din lume, pentru o pace trainică, pentru colaborarea internațională, coexistență pașnică și securitatea colectivă a popoarelor.

«De aceea, noi salutăm din inimă acest măreț congres, ale cărui lucrări se desfășoară sub lozincă luptei pentru pace, pentru victoria socialismului și întărirea unității tuturor forțelor democratice, într-un front național al tuturor germanilor.

«Noile propuneri sovietice referitoare la prevederile fundamentale ale Tratatului cu privire la dezarmarea generală și totală, cuprinse în mesajul adresat șefilor guvernelor tuturor statelor, în scurt timp după zădărnirea de către forțele militariste americane a conferinței la nivel înalt, care urma să aibă loc la Paris, în mai a.c., — au deschis perspectiva unei societăți fără arme și fără războaie. Ele constituie, pentru toate popoarele, o chemare la lupta pentru apărarea păcii, împotriva ațișătorilor la un nou război.

«Astăzi, când toți oamenii cinstiți din lumea întreagă, fără deosebire de credință religioasă, fără deosebire de concepții filozofice, fără deosebire de rasă și de limbă, se unesc laolaltă, în marele front al apărării păcii, și nouă, slujitorilor și credincioșilor creștini ne revine datoria de a lupta cu toate forțele, pentru menținerea păcii. Însăși credința noastră creștină ne obligă să luptăm neîncetat pentru înfăptuirea păcii și să ne alăturăm acelor care se străduiesc să înlăture o dată pentru totdeauna primejdia războiului din viața omenirii.

«Cunoaștem năzuințele întregului popor muncitor german, pentru propășirea patriei sale, pentru o Germanie unită, democrată și pașnică, și ne bucurăm din adîncul inimii pentru succesele sale pe calea păcii și progresului».

În continuare, au fost arătate pe scurt succesele obținute de poporul român în anii puterii populare, cum și năzuința poporului român pentru întronarea unei păci trainice între popoare.

«Poporul nostru — se spune în încheiere —, și slujitorii cultelor din țara noastră, profund atașați ideilor păcii, dezarmării și coexistenței pașnice, sprijină propunerile sovietice de dezarmare și doresc statornicirea în lume a unei păci care să alunge pentru totdeauna primejdia războiului atomic.

«Noi dorim ca toate forțele iubitoare de pace din întreaga Germanie să se unească și să lupte pentru triumful vieții și al păcii, pentru frînarea oricăror tendințe militariste și pentru realizarea unei Germanii unite, democratice și pașnice.

«Călăuziți de aceste gânduri, în numele clerului și credincioșilor din țara noastră, vă felicităm pentru realizările dvs., sub steagul păcii, libertății, democrației și unității poporului german.

«Dorim poporului german succes deplin în lupta sa dreaptă și ne exprimăm convingerea că lucrările și hotărârile celui de al zecelea Congres al Uniunii Democrat-Creștine din Republica Democrată Germană vor aduce o nouă și valoroasă contribuție la înfăptuirea reală a unității poporului german și la statornicirea unei păci trainice între popoare».

Lucrările Congresului au luat sfârșit în ziua de 25 iunie, când a fost ascultat referatul d-lui G. Götting, secretar general al Comitetului Central al Uniunii Democrat-Creștine și vicepreședinte al Camerei Populare.

În după-amiaza zilei, a avut loc un mare miting.

În ziua de 26 iunie, membrii delegațiilor străine și parte din membrii Comitetului de conducere al Uniunii, au vizitat localitatea Burgscheidungen, unde există o școală pentru activiștii Uniunii Democrat-Creștine.

După amiază a avut loc o scurtă ședință de informare, cu care prilej membrii delegațiilor străine și-au spus impresiile de la Congres.

În zilele ce au urmat, membrii delegațiilor străine au vizitat diferite localități din Germania. Delegația țării noastre fiind invitată să ia parte la serbările Săptămîinii Mării Baltice (Ostseewoche), și-a fixat vizitarea următoarelor localități: Eisenach-Wartburg, Dresda, Leipzig, Wittenberg, Berlin și Rostock.

Astfel, în dimineața zilei de 27 iunie, delegația noastră a vizitat orașul Eisenach și castelul de la Wartburg, după ce s-a oprit cîtva timp în orașelul Gotha, în apropiere de Ehrfurt.

Castelul de la Wartburg se înalță pe un munte, în pădurile Thuringiei, de unde se vede în vale orașul Eisenach. Castelul a fost ridicat prin secolul XII; în secolul XVI aparținea electorului de Saxa.

Aici a trăit ascuns Luther, în urma publicării hotărîrii împăratului Carol Quintul, prin care hotărîre Luther a fost pus în afara legilor imperiului. Aici a tradus Luther, în acest timp, Noul Testament în limba germană.

Se păstrează pînă astăzi camera în care încă se mai văd pete de cerneală pe un perete, și pe care legenda le atribuie faptului că Luther ar fi aruncat cu călimara după diavolul, care îl ispitea des și în felurite forme.

Numărul vizitatorilor acestui castel este foarte mare, mai ales că tot aici a trăit Sfînta Elisabeta din Ungaria, soția unui duce, care a făcut multe binefaceri și pentru care lucru, Biserica Romano-Catolică a canonizat-o.

Castelul este vizitat de protestanți, care vin aici în cinstea reformatorului Luther, cum și de catolici, care vin pentru cinstirea Sfîntei Elisabeta.

După cercetarea castelului, delegația noastră a fost primită într-o scurtă vizită de episcopul luteran, care își are reședința în apropiere de castel.

În seara aceleiași zile, delegația a sosit în orașul Dresda, care a fost unul din cele mai frumoase orașe ale Germaniei dinainte de război, fiind renumit prin așezămintele de cultură și de artă. Din nefericire, orașul Dresda a suferit cel mai mult de pe urma războiului. În februarie 1945, cu puțin timp înainte de a intra armatele sovietice, orașul Dresda a fost bombardat în mod înfiorător de către aviația anglo-americană.

Sute de mii de oameni și-au găsit moartea în aceste bombardamente și numeroase străzi, mai ales în partea centrală a orașului, au fost distruse complet. Cu toate că s-a refăcut în parte și se lucrează cu multă stăruință pentru refacerea lui, totuși urmele războiului sînt încă vizibile.

În Dresda au fost vizitate Galeriile de Artă, unde a fost adusă colecția de tablouri salvată de armata sovietică și retrocedată în 1955 guvernului Republicii Democratice Germane, de către guvernul Uniunii Sovietice.

De asemenea au fost vizitate împrejurimile orașului Dresda și localitatea Bastei, numită și Elveția saxonă.

În dimineața zilei de 29 iunie, delegația noastră a depus o coroană de flori la mormîntul comun în care au fost îngropați parte din cei scoși de sub dărîmăturile provenite din bombardament.

În drum spre Leipzig, a fost vizitat orașul Meissen, renumit prin industria ceramică, porțelanurile și faianța de Meissen cu renume mondial.

Aici a fost vizitat castelul fostului duce al ținutului respectiv, castel care este transformat în muzeu și este vizitat zilnic de mii de oameni din întreaga Germanie, așa cum este vizitat și marele dom din imediata vecinătate a castelului, — ambele prezentînd inieres istoric, arhitectonic, artistic etc.

Castelul de la Meissen este așezat pe o colină deasupra orașului și a fost ridicat inițial în secolul V; i s-au făcut adăugiri în secolele X și XIV, și a servit ca mijloc de apărare.

După amiază, delegația noastră a sosit în orașul Leipzig (Lipsca), renumit pentru țîrgurile internaționale care se țin aici.

Și orașul Leipzig a suferit mult de pe urma războiului. Aici a fost vizitat monumentul libertății popoarelor, ridicat în amintirea biruinței pe care au avut-o armatele ruso-polono-germane asupra lui Napoleon.

De asemenea au fost vizitate biserica ortodoxă rusă și biserica luterană — Thomas Kirche —, unde se găsește mormîntul marelui compozitor german, Johann Sebastian Bach.

A doua zi dimineața, în drum spre Berlin, a fost vizitat orașul Wittenberg. La Universitatea din Wittenberg și-a luat Luther doctoratul și aici a fost după aceea profesor, și vicar districtual, pentru 11 mînștiri augustine, printre care și cea din Wittenberg.

Tot aici a început și disputa cu Tetzel (dominican), cu privire la valoarea indulgențelor. În acest oraș, Luther și-a desfășurat bogata lui activitate didactică și predicatorială, înainte și după Reformă, fiind ajutat de bunul său prieten, Filip Melanhton.

În Wittenberg au fost vizitate casele — astăzi muzee — în care au trăit Luther și Melanhton, și biserica în care e înmormîntat Luther.

În după-amiaza aceleiași zile, delegația a ajuns la Berlin, de unde, a doua zi a plecat spre orașul Rostock, pe țărmul Mării Baltice.

Rostock, — port la Marea Baltică —, este un oraș industrial. Aici s-au desfășurat, între 4—11 iulie, serbările Săptămîinii Mării Baltice (Ostseewoche), organizate de Comitetul Național de Luptă pentru Pace al Republicii Democratice Germane, în colaborare cu Comitetele Naționale de Luptă pentru Pace ale tuturor țărilor limitrofe Mării Baltice.

Peste 500 de partizani ai păcii din R.F.G., Suedia, Finlanda și Uniunea Sovietică au luat parte la aceste serbări, cu care prilej s-au desfășurat diferite întreceri sportive, coregrafice, teatru în aer liber, manifestări ale tineretului etc.

La inaugurarea acestor serbări a luat parte chiar Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Germane, dl. Otto Grottewohl, care a rostit cuvîntul inaugural și care a oferit o recepție în cinstea participanților, în seara zilei de 5 iulie, în stațiunea maritimă Warnemünde.

În afară de oaspeții veniți de peste hotare, zeci de mii de oameni din Rostock și din întreaga Germanie au luat parte cu multă însuflețire la aceste serbări ale păcii, cheazășia prosperității întregului popor german.

Cei ce au participat la aceste serbări și-au dat seama, o dată mai mult, de succesele obținute de guvernul Republicii Democratice Germane pe calea refacerii morale și materiale a întregului popor german.

La aceste serbări au luat parte cu însuflețire și membrii Uniunii Creștin-Dematice din R.D.G., conștienți că acțiunea pentru apărarea păcii este problema cea mai de seamă a zilelor noastre.

În ziua de 6 iulie, conducerea regională Rostock a Uniunii Creștin-Dematice a dat o recepție în cinstea oaspeților lor veniți de peste hotare la aceste serbări, recepție care a fost onorată și cu participarea membrilor din Conducerea Centrală a Uniunii, în frunte cu dl. secretar general, G. Götting.

Creștinii din Republica Democrată Germană, laolaltă cu ceilalți germani conștienți, duc astfel o luptă hotărâtă pentru pace, pentru unitatea unei Germanii iubitoare de pace și cu adevărat democrată, sprijinind cu însuflețire socializarea agriculturii și toate acțiunile obștești ce urmăresc prosperitatea poporului german.

Alături de ei sînt foarte mulți creștini din R.F.G., care își dau seama că Adenuaer și acoliții lui duc poporul german către primejdia unui război atomic.

Creștinii din Republica Democrată Germană și foarte mulți creștini din Republică Federală Germană sînt conștienți de acest mare pericol și de aceea, la chemările Conducerii Uniunii Creștin-Dematice din R.D.G., luptă pentru apărarea păcii, lucrează pentru biruința socialismului și întăresc unitatea forțelor democate în Frontul Național al Germaniei și se opun, astfel, nebuniei de care sînt cuprinși parte din conducătorii Republicii Federale Germane.

Creștinii din R.D.G. și foarte mulți creștini din R.F.G., dornici de o viață mai bună, pentru ei și pentru copiii lor, conștienți de faptul că forțele păcii sînt mult mai puternice decît cei ce iubesc războiul, s-au alăturat cu însuflețire mișcării partizanilor păcii și lucrează cu stăruință și cu puteri sporite pentru biruința păcii în lume, pentru viață, pentru fericire.

ASISTENT

A APĂRUT ȘI ÎN CURÎND SE VA PUNE ÎN VINZARE

**TÎLCUIREA
EVANGHELIILOR
ȘI
CAZANIILE DUMINICILOR
DE PESTE AN**

ALCĂTUITE DE PREA FERICITUL
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

După Kiriacodromionul lui Nikifor Teotoke
arhiepiscopul Astrahanului tradus de mitropo-
litul Grigore, tipărit pentru prima dată în anul
1801 de mitropolitul Dositei și retipărit în anul
1867 de mitropolitul Nifon.

1960
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI